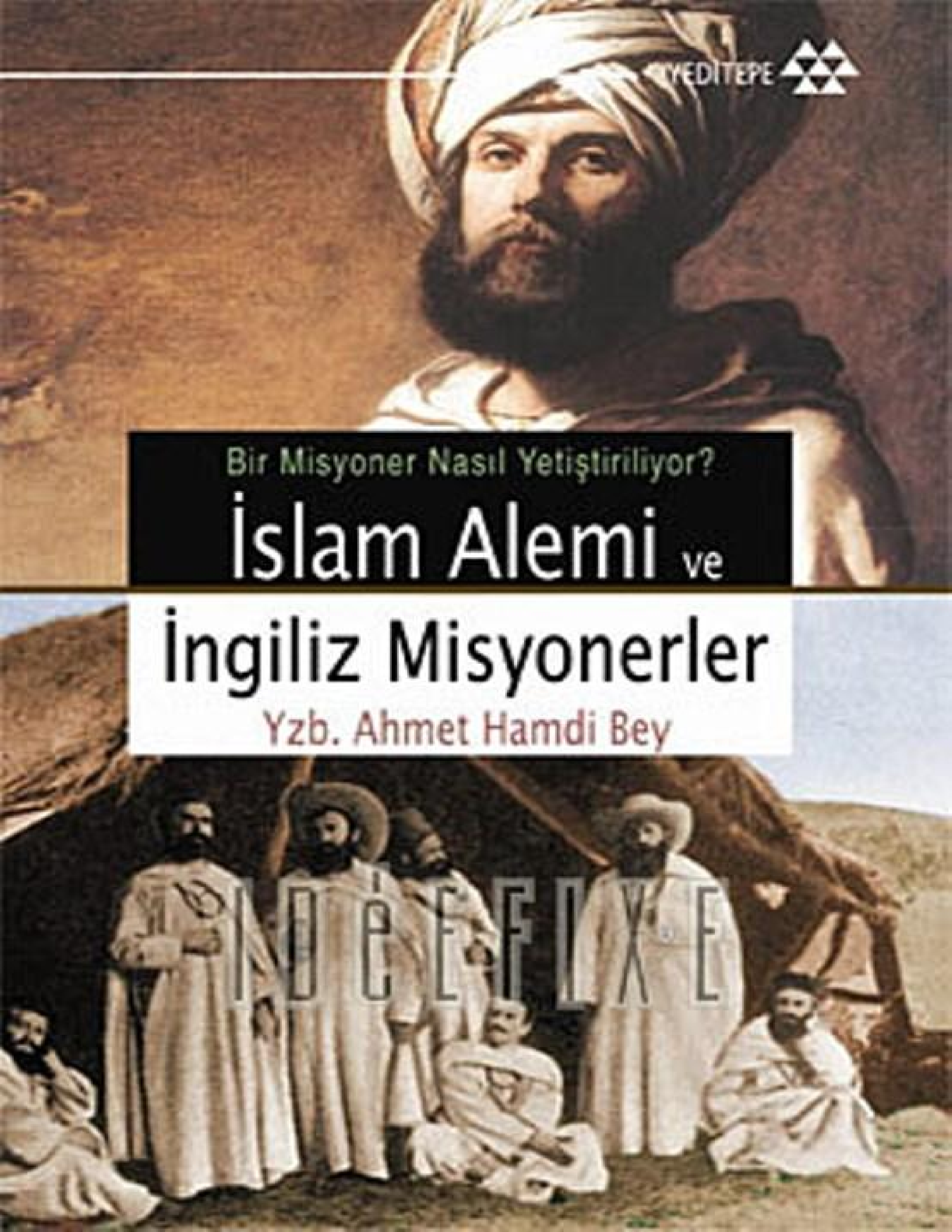

Bir Misyoner Nasıl Yetiştiriliyor?

İslam Alemi ve İngiliz Misyonerler

Yzb. Ahmet Hamdi Bey

İSLAM ÂLEMİ ve İNGİLİZ MİSYONERLER

Bir Misyoner Nasıl Yetiştiriliyor?

Yzb. Ahmet Hamdi Bey

YEDİTEPE YAYINEVİ®
İslam Âlemi ve İngiliz Misyonerler
Bir Misyoner Nasıl Yetiştiriliyor?
Yzb. Ahmed Hamdi Bey
Yayına Hazırlayan:
Zafer Çınar
Genel Yayın Yönetmeni:
Ersan Güngör

Kapak: Sabahattin Kanaş
Yeditepe Yayınevi
Çatalçeşme Sk. No: 27/15
34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53
Faks: (0212) 512 33 78
http://www.yeditepeyayinevi.com
e-mail: bilgi@yeditepeyayinevi.com

Misyonerlik ve Misyonerler Üzerine Birkaç Söz

Misyoner, ülke içinde ve yabancı ülkelerde Hıristiyanlığı yaymayı vazife edinmiş kişileri nitelendirmek amacıyla kullanıla gelen bir terimdir. Kilise terminolojisinde bir vazife ifa etmek gayesiyle gönderilen delegasyonu yahut daha özel anlamıyla "İncil'i Hıristiyan olmayan halklara" yaymayı ifade etmek için de misyon kelimesi kullanılmıştır[1].

Misyonerlik Hz. İsa'nın göğe kaldırılmasından sonra Havarileri tarafından Hıristiyanlığı yaymak amacıyla oluşturulmuş dinî bir yapılanmadır. Hz. İsa'nın Havarilerine söylediği rivayet edilen, "Gidiniz! Gerçeği (Kutsal Kitabı) onlara anlatınız" buyruğu misyonerliğin temel gerekçesini oluşturmuştur. Bu şekilde kurulan misyonerlik sonraki devirlerde insanları sadece Hıristiyanlığa davet etmekle yetinmemiş, belirli mezheplere yönlendirme gayesi de gütmüştür[2].

Misyonerliğin amacı Hıristiyanlığı dünyaya hakim kılmak şeklinde ifade edilmiştir. Misyonerler bu gayelerine erişebilmek için gittikleri her yerde bağlı bulundukları mezhebin kilisesini kurarak halkı bu kiliselerin etrafında toplamaya çalışmışlardır. Bu amaçla, başta Asya ve Afrika olmak üzere dünyanın değişik bölgelerinde faaliyet göstermişler, emperyalist devletlerle işbirliği içinde hareket etmişler, onlara müsait zemin hazırlamışlardır[3]. Farklı dinlere mensup büyük devletlerin birbirleriyle din uğruna yaptıkları savaşların en yoğun olduğu dönem Haçlı Seferleri'ne kadar uzanmaktadır.

Haçlı Seferleri'nin başlamasında önemli pay sahibi olan Papa II. Urbanus, geniş Hıristiyan kitlelerini Müslümanlara karşı savaşmaya teşvik etmeye sadece iyi ücret vaat etmenin yeterli olmayacağını düşünmüş, bu savaşı daha da çekici bir hale sokmak için dinî hisleri de ön plana çıkarmıştır. Zira, Batı dünyası, Bizans'ın elde edeceği başarılardan ziyade, maddî bakımdan kendi çıkarlarına uygun düşecek, manevî bakımdan ise, dinî hislerini şevk ve galeyana getirecek bir çağrının uyandıracağı cazibe ile doğuya gitmek hevesine kapılabilirdi. Öyleyse Doğu'ya düzenlenecek sefer, İsa aşkına, din uğruna fedakârlık ve sevgi teması üzerine oturtulmalı, çağrı bu doğrultuda yapılmalıydı[4]. Gerçekten de Haçlı Seferleri, Papa Urbanus'un gayelerine ulaşması noktasında önemli bir etken oldu. Haçlı Seferleri sonucunda yapılan fetihler bir anlamda Papa'nın fetihleriydi. Fetihlere kilise açısından bakıldığında, Papa'nın hakimiyet sahası muazzam

bir genişliğe kavuşmuştu. Hıristiyanların yaşadığı bölgelerde bulunan cemaatler onun yüksek hakimiyetini tanımışlar, misyonerleri Habeşistan ve Çin'e kadar ulaşmışlardı[5].

"Haçlı Seferleri Dönemi" olarak adlandırılan 1096-1291 arasındaki devrenin, başından beri Haçlılara karşı mücadele veren Türkler tarafından Haçlıları Yakındoğu'dan atmalarıyla sona erince, Yakındoğu'da yayılma anlayışı Hıristiyan devletler tarafından bir ideoloji halinde yaşamaya devam etti. Bu yüzden olsa gerek XIV. yüzyıldan itibaren daha asırlarca devam edecek zihniyetin eylemi olarak, yapılan seferlere "Geç Dönem Haçlı Seferleri" adı verilmiştir. Yakındoğu'ya hakim olmak; Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek -ister Haçlı zihniyeti, ister başka bir sözcükle ifade olunsun- Avrupa'nın yaklaşık dokuz yüz asırdır vazgeçemediği bir tutkusu haline geldi[6].

Haçlı Seferleri döneminden itibaren başlayan misyonerlik hareketleri Türklerin Yakındoğu'ya hakim olmasıyla birlikte daha da hızlandı. Bilhassa İstanbul'un fethinden itibaren İngiltere ve Fransa gibi politik güç merkezleri, Türkleri Avrupa ve Anadolu'dan atmak için bir yandan aralarında yeni haçlı ittifakı oluştururken bir yandan da Anadolu'ya misyonerler göndermeye başlamışlardır[7]. Misyonerlik, bilhassa XIII. Louis döneminde (1601-1643), Papaz Joseph'in de etkileriyle Müslümanlara karşı yepyeni bir Haçlı metodu olarak ön plana çıkarıldı[8]. Osmanlı Devleti ile Fransa Krallığı arasında başlayan dostluğun bir sonucu olarak, bilhassa Galata'da yerleşen, Katolik mezhebine mensup Cizvitler vasıtasıyla misyonerlik faaliyetleri Osmanlı topraklarında da görülmeye başlamıştır. Galata'da Saint Benoit Kilisesi'ne yerleşen ve burada Saint Benoit Okulu'nu kuran Cizvitler, ilk olarak Müslüman halk üzerinde faaliyet göstermeye çalışmış, ancak, başarılı olamayınca Ermeniler üzerinde faaliyetlerini sürdürmüşlerdir[9]. Bu dönemden itibaren Osmanlı topraklarında yerleşmeye başlayan bu ilk misyonerler yazdıkları eserlerle daha sonraki dönemlerde aynı yolu takip edecek meslektaşlarına ön ayak olmuşlardır[10].

Misyonerler, Haçlı Seferleri sırasında Müslüman Türklere karşı alınan ağır mağlubiyet sonrasında Hıristiyan aleminin tekrar dirilişini temin etme sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Hıristiyan dünyası misyonerler vasıtasıyla yürüttüğü "oryantalizm" politikası sayesinde Müslüman toplumlar üzerinde kendi hegemonyalarını kurmayı hedeflemiştir.

Doğu Araştırmaları alanında çalışan batılı ilim adamları olan oryantalistler, nüfusunun büyük çoğunluğunu Müslüman halkın oluşturduğu bazı Asya ve Afrika ülkelerinin din, inanç, kültür ve folklor gibi bir millete vücut veren, onu diğer milletlerden ayıran, daha da önemlisi halkın gündelik hayatına, inançlarına ve düşüncelerine tesir eden faktörler üzerinde araştırmalar yapmışlardır[11]. Sözü edilen bu oryantalistlerin büyük çoğunluğunun aynı zamanda birer misyoner olmaları, teşkilatın tarihi seyri ve üstlendiği fonksiyon itibarıyla son derece önemli sonuçlar doğurmuştur.

İlk defa 1815 yılında Viyana Kongresi'nde bir Rus delegesi tarafından ortaya atılan ve daha sonraki dönemlerde bazı diplomatlar tarafından da değişik anlamlarıyla benimsenen "Şark Meselesi" terimi, bu yüzyılda Osmanlı Devleti bünyesinde misyonerliği ifade etmek için de kullanılmıştır[12]. Batılı oryantalistler, artık top ve tüfek ile taarruz yerine, ekonomik, kültürel ve sanatsal yönleri kullanarak Müslüman toplumları dejenere etmeye gayret etmişlerdir[13]. Şark Meselesi'nin kukla oyuncuları ise Ermeniler ve Müslüman Araplar olmuştu[14]. Mesela, İngilizler, 1840'tan itibaren Lübnan ve Suriye bölgelerinde Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında meydana gelen çatışmalardan faydalanarak kendi mezheplerinden olanları himaye etmek bahanesiyle olaylara müdahale etmişler, bu vesileyle nüfuzlarını kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. İngilizler nüfuzlarını güçlendirmek amacıyla misyonerleri kullanmışlardır[15].

Bu dönemden itibaren Osmanlı ülkesinde yaşayan azınlıkların haklarını koruma bahanesiyle, dış güçler tarafından sürekli olarak devletin iç işlerine müdahale edilmiş, misyonerler siyasî propagandanın en önemli elemanları olarak görev yapmışlardır. İtalya ve Avusturya Katolikleri, İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri Protestanları, Rusya ise Ortodoksları himaye bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etmeye çalışmışlar, bu müdahaleyi de çoğunlukla gönderdikleri misyonerleri vasıtasıyla gerçekleştirmişlerdir. Aslında, buradaki asıl hedefin gizli anlaşmalarla paylaşılmış Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılması ve Müslüman dünya üzerine Hıristiyan hakimiyeti kurmak olduğu anlaşılmıştır. Sözü edilen bu devletler, Osmanlı ülkesindeki bu hedeflerini kolayca gerçekleştirebilmek için çok sayıda misyoner yetiştirmişlerdir[16].

XIX. yüzyılın başarından itibaren, bu devletler tarafından Osmanlı ülkesi dahilinde olan Afrika, Arabistan ve Asya kıtalarındaki topraklara çok sayıda misyonerler gönderilmiştir. Bu misyonerlerin pek çoğu, yukarıda da

belirtildiği üzere, genellikle ilim adamı yahut araştırmacı kimliği ile toplumun arasına girmiş, uzun süre onlarla birlikte yaşayıp güvenlerini kazanırken, bir taraftan da bulundukları bölgeler hakkında stratejik değer taşıyan bilgileri hamileri olan ülkelere bildirmişlerdir.

Misyonerlik faaliyetlerinin en etkili unsurlarından birisi azınlık okulları olmuştur. Batılı büyük devletler, Osmanlı topraklarında himayeleri altına aldıkları azınlıklar için kurmuş oldukları okullarında, etnik azınlıkları kendi taraflarına çekmeyi başarmışlardır[17]. Misyoner okullarında eğitim gören azınlıklar, bir süre sonra Osmanlı idaresine karşı ayaklanmış, bu okullarda öğretmen yahut din adamı olarak görev yapan misyonerler de bu ayaklanmaların meydana gelmesinde en önemli rolü üstlenmişlerdir. Misyonerlik gönüllülük esasına dayandığı için okulların yanı sıra, bazı dönemlerde kilise ve hastanelerin de bu amaca hizmet ettiklerine şahit olunmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde bilhassa üç misyoner okulu çok önemli üç misyonu üstlenmişti. Bunlardan birisi olan Robert Koleji’ne Bulgar ayrılıkçılığının liderleri yerleştirilmişti. Harput’taki Fırat Koleji, Ermeni ayrılıkçılığının liderlerinin yerleştirildiği okuldu. Merzifon’da kurulmuş olan Amerikan Koleji ise daha ziyade Pontus hareketinin merkezi durumundaydı[18]. Orta Doğu’da bu misyonu en iyi yerine getiren bir diğer okul ise Beyrut’taki Amerikan Üniversitesi idi. Bu okul 1866 yılında misyonerler tarafından kurulmuştu. Suriye’deki ilk Protestan Koleji olarak kurulan bu okulun etkileri bütün Arap dünyasında kısa süre içerisinde hissedildi. Bu okulda okuyan Müslüman öğrenciler hileli yollarla kendi dinlerinden uzaklaştırılmış, kendi dinlerine zıt doktrinlerle eğitilmişlerdi. Bu propaganda neticesinde, öğrenciler son sınıfa geldiklerinde kendi dinlerine karşı hararetli birer muhalif haline gelmişlerdi. Bu okuldan mezun olan öğrenciler daha sonraki dönemde Arap milliyetçiliğinin en ateşli savunucuları ve yeni oluşan Arap devletlerinin liderleri olmuşlardır[19].

Misyonerler iyi bir eğitim almanın yanı sıra, görevlendirildikleri ülkenin coğrafî, ekonomik, kültürel, siyasî durumu hakkında da bilgi sahibi olmuşlardır. Misyonerlerin hedef aldıkları bölgelere, kitlelere ve toplumlara yönelik ayrı, özel program ve metotları olduğu gibi zaman ve şartlara göre değişen metotları da olmuştur[20]. Mesela, Protestan misyonerler propaganda yaptıkları insanları değiştirmeyi, düşüncelerine, yaşam tarzlarına müdahale etmeyi düşünmüşler, kurdukları okullar ve yayınladıkları kitaplarla bu amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır[21].

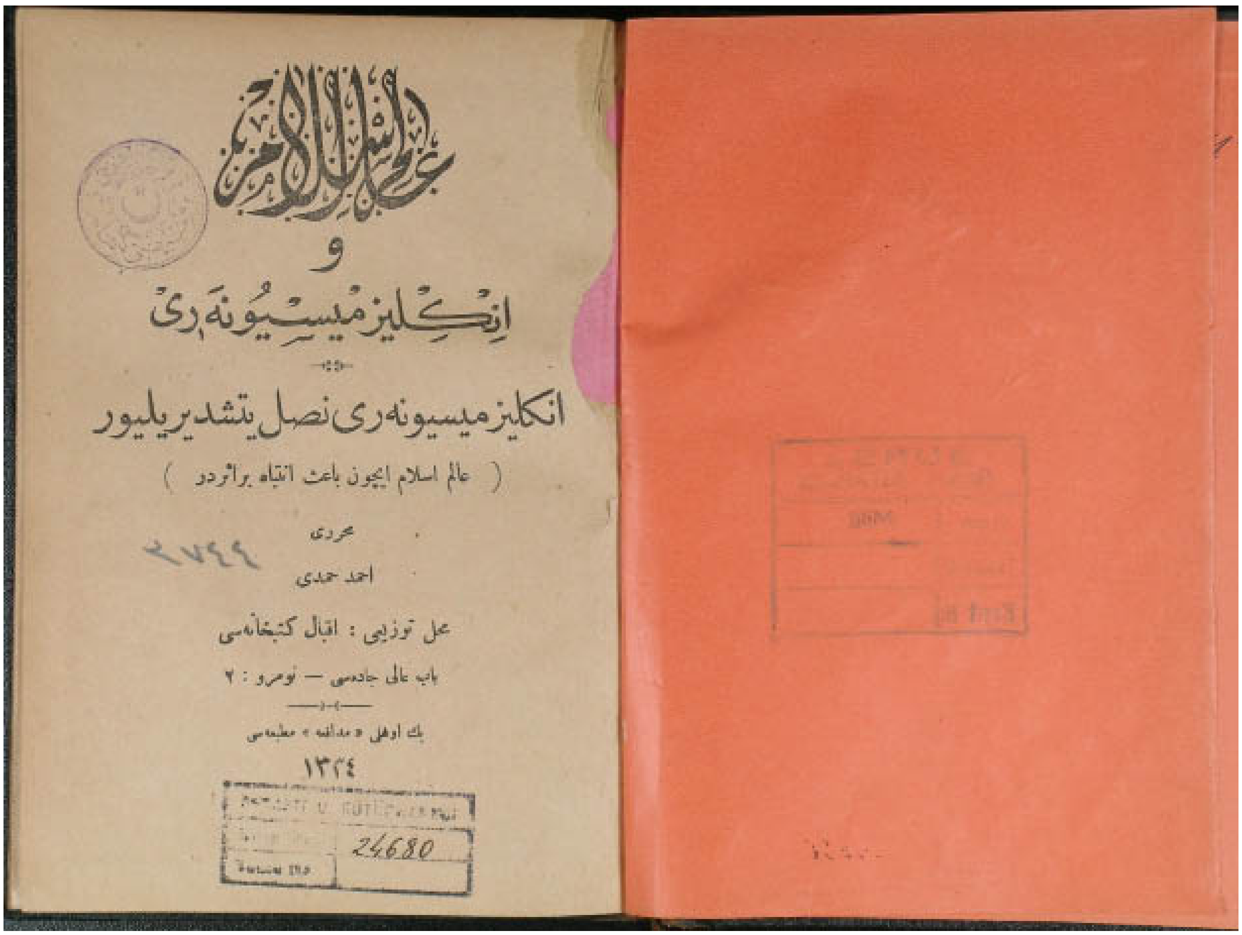
Faaliyet gösterdikleri bölgelerde yaşayan yerli halkın dillerini, dinlerini, örf ve adetlerini en ince ayrıntısına kadar öğrenmişler ve bu konular üzerinde akademik sayılabilecek çalışmalar yapmışlardır. Bu misyonerler, Batılı devletlerin genelde Müslüman toplumlarla, özelde ise Osmanlı Devleti ile tarihsel hesaplaşmalarında baş rolü üstlenmişlerdir. Başlangıçta masum bir dinî iletişim, sosyolojik bir araştırma, bilimsel araştırma vs. gibi gerekçelerle başlayan ilişkiler yumağı, daha sonra dış güçlerin ülkenin iç işlerine müdahalesi yahut sözü edilen misyoner/din-bilim adamları tarafından stratejik bilgilerin dışa sızdırılmasıyla sonuçlandı. Devletin kuvvetli yahut zayıf yönlerinin anlaşılmasından sonra ise, siyasi müdahale kaçınılmaz bir sonuç haline geldi[22]. İşte bu nedenden ötürü olsa gerek, Atatürk, misyoner okulları için "bunlar mektep değil, memleketimizde düşmanın işgali altındaki kalelerdir" cümlesini sarf ediyordu[23].

Yukarıda sözü edilen vasıfların hemen hemen tamamına sahip misyonerlerden birisi bu eserin kahramanlarından Şeyh Abdullah Mansur idi. Abdullah Mansur, Yemen'de botanik bilimcisi olarak faaliyet gösteren, aynı zamanda da Müslüman kimliği altında, bölge halkının kendisine çok önem verdiği bir şeyh olarak güçlü bir nüfuza da sahip olmayı başaran bir misyonerdi. Üstelik o bu bölgede bulunan tek misyoner de değildi. Elinizdeki kitabın yazarı Osmanlı ordusunda görev yapan Yüzbaşı Ahmed Hamdi Bey, Yemen'de bulunduğu sıralarda, bölgede yoğun olarak çalışan misyonerler hakkında yaptığı araştırmada; Şeyh Mansur gibi misyonerlerin gerçek yüzünü ortaya çıkarmakla birlikte, görüştüğü Misyon Cemiyeti'nin önde gelen üyeleri, bölgede bilhassa İngiliz desteği ile yetişen misyonerlerin yetişme şekilleri, faaliyet sahaları, bağlantılı oldukları kimseler hakkında detaylı bilgi vermekte, misyonerlik teşkilatının işleyişini de gözler önüne sermektedirler.

İSLAM ÂLEMİ VE İNGİLİZ MİSYONERLER

İngiliz Misyoneri Nasıl Yetiştiriliyor?

AHMED HAMDİ BEY

عالم اسلام
و
انكليز ميسيونه‌ری

انكليز ميسيونه‌ری نصل يتشديريليور

(عالم اسلام ايچون باعث انتباه براثردر)

محرری

احمد حمدی

محل توزيعی : اقبال كتبخانه‌سی

باب عالی جاده‌سی — نومرو : ٢

بك اوغلی «مدافعه» مطبعه‌سی

١٣٢٤

Kitabımın başlığı amacımın ne olduğunu gayet açık bir şekilde ortaya koyduğundan, eserin içeriğinden bahsetmeye ve bu suretle laf kalabalığı yapmaya gerek görmedim, bu nedenle bir önsöz yazmadım.

Yemen'de devlet hizmetinde bulunduğum yıllarda, San'a'da Hacı Halil ve Menaha'da da Abdullah Mansur isminde, Müslüman olmuş iki İngiliz'in bulunduğu ve bunların yerel halkla yakın bir ilişki içerisinde olduklarını duymuştum.

Hava değişimi amacıyla Hadîde'den San'a'ya giderken Tehâme ile dağları ayıran bölgede yer alan ve asıl adı Vasl olup halk arasında Evsel adıyla bilinen bir yere gelmiş ve buranın şeyhi olan Şeyh Kanes'in evine inmiştim. Şeyh Kanes'in evi Vasl tepesinin zirvesinde kâgir olarak yapılmış korunaklı bir mekândı. Bu evin terasından her yer görülebiliyordu. Şibam ve Mesâr tepeleri görüldüğü gibi, Saf'an Dağı da boylu boyunca seyrediliyor; yine Hiyca vadisinin dolambaçlı şekli oldukça hoş bir manzara sergiliyordu. Vasl bölgesi Tehâme'de yaşayan askerlerimiz için pek güzel bir sanatoryum olabilir. Buranın havası ılıman, suyu ise tertemizdir. Rüzgâra karşı son derece korunaklıdır. Sıcaktan veya soğuktan muzdarip olanlar burada rahata kavuşabilirler.

Erkan-ı Harbiye Yüzbaşısı olduğum sırada, misyonerlerle karşılaşmış olan Kaymakam Rizeli Kaptan Mustafa Bey'in bir anısını dinlemiş, anlattıklarından kendime epeyce dersler çıkarmıştım. Kaptan, iki İngiliz mühtedisinden bahsetmişti. Bu İngilizler kabileler arasında yaşıyorlardı. Bu adamların, neden kabileler arasında yaşadıklarını çok merak etmiştim. Kendi kendime, bunun sebeplerini öğrenmemin vicdanî bir görev olduğuna hükmettim. İşte bu yüzden, başka bir yerde iki saat rahat rahat dinlenmek yerine, Şeyh Kanes'in evini ziyaret etmeyi tercih ettim.

Şeyh Kanes halis diplomat olacak bir adamdır. Sözünü, sohbetini, nerede ne söyleyeceğini çok iyi bilir, konuşurken her yanı kollar, karşısındaki insanın konuştuğu kelimelerden, duruşundan, hatta yüzünün aldığı renkten niyetinin ne olduğunu az çok anlar ve ona göre sözler söyler. Çok zeki bir insan olduğu için Yemen'in tarihinden, yani Ad ibn-i İvaz'dan başlar, İrem Bağları'ndan söz eder ve sözü daha da uzatarak Kahtân bin Hud'dan, onun oğlu Ya'reb'den, Yeşceb ve Amr'dan bahisler açar, daha sonra Himyer hakkında detaylı bilgiler verdikten sonra Nu'man, Baran, Cebare, Necran ve Abin ile ilgili de pek çok şey söyler. Benimle konuşurken bunlardan bahsettikten sonra, Abin'in savaşlarıyla ilgili pek çok hikâye de anlattı. Yine konuşmasının içinde, İskender-i Zülkarneyn'in

Yemen hükümdarı oluşunu, Ebrehe'nin Mekke kuşatmasını ve Belkıs ile Hazreti Süleyman arasındaki ilişkiyi anlatmayı da ihmal etmedi.

Hedhad'ın amcası Yamir oğlu Şemmer-i Ber'aş'ın Kudüs'e gidip duvarına yazdırdığı, "Himyer'in Tanrısı Allah'ın adıyla, Kral Zü-Meraş buraya ulaşmıştır. Benden önce kimse buraya ulaşmadığı gibi, benden sonra da ulaşamayacaktır" şeklindeki cümleyi de ezberinden okudu. Zeyd, Malik, Akran, Züceyşan, Tübbâ, Esad, Ebu Kerb gibi Yemen hükümdarlarının faaliyetlerini kısaca anlattı. Hükümdar Seni'a'nın zalimce uygulamalarını eleştirip, Zû Nuvas'ın yüceliklerini hayırla yâd etti.

Görüldüğü gibi Şeyh Kanes hiç de yabana atılmayacak derecede bilgili bir adamdır. Bana, Seyf Zülyezen'in bütün dünyaca bilinen cesaret ve şanını takdir ederek anlattı. Adil Nuşirevan fikrinden vazgeçmesi için yapılan para teklifine karşılık, Seyf Zülyezen'in verdiği "Vatanımın dağları taşları altın ve gümüştür, vatanımı düşmanların elinden kurtarmayı yürekten istiyorum. Bu nedenle böyle bayağı şeylere rağbet ve tenezzül edecek karakterde birisi değilim. Var gücümle bu kutsal gaye için savaşacağım, bu uğurda gerekirse canımı feda edeceğim. Bana yardım edin ki ayaklar altında çiğnenen namus ve şerefimizi kurtarayım, bana destek olun ki, her gün yoktan yere kanları akıtılan yüz binlerce masumu bu vahşi, acımasız düşmanların zulmünden ve hakaretinden kurtarayım. Bana lütfedin ki, bu kutsal milleti Habeş serserilerine hizmetkârlık yapmaktan, kulluk etmekten kurtarayım. Sizin herkesçe bilinen merhametinizden, kereminizden ve inayetinizden istifade etmek için buraya kadar koşup geldim. Hiç sanmıyorum ki, sizin gibi yüce bir hükümdar beni huzurundan mahzun ve melûl bir şekilde göndersin" cevabını yaşlı gözlerle anlattı. Ardından Yemen'de İslamiyet'i ilk defa kabul eden Bâzân'ı rahmetle yâd etmeyi de unutmadı.

Yemen'de görev yapan ashabdan Hazreti Ali, Muaz b. Cebel, Ebû Mûsa el-Eş'ârî, Halid b. Velid, Ziyad b. Lebid, Ebân b. Sa'îd ve Muaviye b. Kinde hakkında mütalaada bulundu. Hatta Yemen'e, Zeydiyye mezhebini getirip yayanın, Hz. Ali'nin sekizinci göbekten torunu olup, (Hicrî) 254 yılında Medine'de dünyaya gelen Yahya b. Hüseyin olduğunu, bu şahıstan sonra imamlığa sırasıyla, İmam Nasır Ahmed b. Yahya, el-Mansur Yahya, el-Muntasır Yahya ve Yusuf b. Yahya'nın geçtiklerini, H. 404'ten, H. 912'ye kadar Yemen'in imamsız kaldığını ifade ettikten sonra, Zeydî mezhebinde on dört şartı bünyesinde barındıran birisinin İmam olabileceği için, bu tarihten sonra, İmam Şerafeddin'in imamete geçtiğini söyledi.

Sözlerini bitirince ben de, “Bundan sonrası Osmanlı tarihine aittir, biliyorum, biraz da Yemen’in bitki ve hayvanlarından bahseder misiniz?” dedim. Şeyh Kanes şöyle cevap verdi: Bizim ülkemizde, özellikle de, Tihame’de, yumurtadan çıkan piliç haftasında öter, altıncı ayında yumurtlar. Başka türlerde, farklı renklerde kuşlar vardır. Fakat, başka ülkelere seyahat etmediğim için, bu ülkelerdeki kuşlar ile aralarında fark olup olmadığını bilmiyorum. Ancak, geceleri Menaha’da, kalıp vaktini Beyt-i Müddei’ isimli köyde geçiren, Abdullah Mansur adında Müslüman olmuş bir İngiliz vardır. Bu şahıs, Londra Hayvan İlimleri Cemiyeti üyesi olup, avcılıkla uğraşmaktadır. O, bütün kuş türlerini ve aralarındaki farkları bilir. Kendisiyle görüşüp, bu konuda epeyce bilgi alabilirsiniz. Ancak, bir şey daha söylemek isterim; Menaha kasabasına bağlı olan, Harâz kazasının sınırları içinde kalan bölgede öyle kuşlar varmış ki, dünyanın hiçbir yerinde benzerlerine rastlamak mümkün değilmiş. Bu hayvancıkları avlamak için ömrünü kazamızda geçiren Abdullah Mansur’un hareketlerinden, sözlerinden, çok para harcamak suretiyle, bu bölgedeki insanların kalplerini kazanma konusundaki becerisinden ve benzer davranışlarından ötürü kendisinden şüpheleniyorum.

Mutlaka, yerel idare bu adam hakkında gerekli takibat ve soruşturmayı yapıyordur. Ama kesin olarak bildiğim ve anladığım bir şey varsa, o da, Abdullah Mansur’un çok zengin olduğudur. Para harcarken sağına soluna bakmaz. Yemen’de dinini dinara satan çok adam var. Bu yüzden, bazı vatandaşlarımız kendisine çokça bağlıdırlar. Harâz’a küçük bir kaza deyip geçmeyin. Burası, çok önemli bir kavşak noktasıdır. Cebel ve Tihame’ye karşı önemli bir manevra merkezidir. Yani, bu iki şehrin kontrolünde ana üs konumundadır. Harâz bu iki şehre karşı sallanabilecek [Tihame ve Cebel], iki tarafı keskin bir kılıca benzer. Buradan her iki tarafa da asker sevk edilebilir. Menahe, San’a ve Hadîde gibi memur sayısı fazla olan bir şehir değildir. Abdullah Mansur serbestçe bezini dokuyor. Allah sonunu hayır etsin. Hz. Peygamber, *“Tedbir, yaşamanın, dostluk aklın yarısıdır” (Deylemî, el Firdevs bi-Me’sûr’il-Hıtâb, II, 75)* buyuruyor, diyordu. “Tedbir, yani, halkla iyi geçinip, âlemin nefretini kazanmamak, aklın yarısıdır” buyurmuştur. Hadisi izah eden kişi bunu şu şekilde izah ediyor: “İki türlü zengin vardır. Birincisi elde ettiği mal ile zengin olur, ikincisi ise mala mülke ihtiyaç duymadan zengin olur”. Siyasette, devlet işlerinin yönetiminde hiçbir şeye ihtiyaç duymamak budalalıktır. Bu hususta peygamerimiz *“Önce deveni bağla, sonra Allah’a tevekkül et” (İbn Hıbbân,*

Sahîh, II, 510) buyuruyor. Tedbirde kusur edip de, “tevekkül ettim” demek yanlıştır, caiz değildir. Bu hadis aynı zamanda, tedbirin kaderle olan ilişkisini de tayin etmektedir.

Konu, böylesine belirgin, herkesin malumu, hatta Yemen’li bir köylünün bile net bir şekilde kavrayabileceği bir haldeyken, bizim devletimizin görevlileri hâlâ derin bir uykudaydılar.

Harâz kazasında Zeydiler ve Mükerrremîler yaşamaktadırlar. Mükerrremîler, devletle yakın ilişki içerisindedirler ve dostluklarını daima göstermişlerdir. Zeydilerle savaşlarında, sürekli olarak ordunun yanında yer almışlardır. Menaha’ye vardığım zaman, Mükerrremîlerin önde gelen ismi Şeyh Nasır Paşa ile Şeyh Naci beniz ziyarete geldiler.

Bu iki şahıstan, mühtedi Abdullah Mansur hakkında bilgi istedim. Bu konuda Şeyh Naci bana şunları anlattı: Abdullah Mansur, “Bery Ailesi’ne” mensup bir İngiliz’dir. Londra Hayvan İlimleri Cemiyeti üyesidir. Şark Okulu’nda öğrenimini tamamladıktan sonra, uzun yıllar Arabistan’da kalmış olduğu için çok iyi Arapça bilir ve konuşur. Yaklaşık yedi yıl Aden şehrinde kalmış, cinsine ender rastlanan pek çok kuş toplamıştır. Fakat bu avlar sırasında daha neler yaptığını bilmiyorum. Yine de duyduğum kadarıyla, çok iyi harita yaparmış ve gittiği her yerde araziyi incelermiş. Hatta, para vermek suretiyle, kuyular kazdırıp, içlerinden çıkardığı taşları mikroskopla inceler, inceleme sonuçlarını, cebinde bulundurduğu defterine yazar, taşlardan bazılarını alıp saklarmış. Küçük kıtada bazı aletler kullanır, yanında çok sayıda fotoğraf makineleri bulundurur, bazı bölgelerin fotoğraflarını çekermiş. Ben kendisiyle defalarca görüştüm. Dindar bir kişilik sergilemeye çalışmasına rağmen, laf arasında Bektaşîlik ile Protestanlık arasında çok az fark olduğunu söylemekten çekinmiyor. Bu adam, namazını vaktinde kıldığını, orucunu tuttuğunu, “emr-i bi’l-ma’ruf ve nehy-i ani’l-münker”e tâbi olduğunu ileri sürer, Pazartesi ve Perşembe günleri oruçlu olduğunu söyleyerek, belirtilen günlerde evinden dışarı çıkmaz, hareminden başka hiç kimseyi kabul etmez. Diğer günler serbesttir. Bana göre, Abdullah Mansur, Peygamber efendimizin, *“Bir adama günah olarak, her yaptığını ve işittiğini söylemesi yeter” (Müslüm, el-Câmi’us-Sahîh, I, 10, no:5)* hadisinden hareketle, böyle sözler söylüyor.

Abdullah Mansur, vaktinin çoğunu Beyt-i Müddei’ köyündeki evinde geçirdiği için, şayet Menahe’de ise, bugün akşamüzeri, değilse haber gönderirim, yarın sabahleyin gelir. Öğleye bir saat kala, yanınıza getirip sizinle görüştürürüm. Abdullah Mansur, bir İngiliz olduğu halde, aralarında

yaşadığı Araplar gibi yer, içer, giyinir ve yatıp kalkar. Asla içki içmez, aynı Araplar gibidir. Fakirlere sadaka verir, ihtiyacı olana yardım eder, dostlarına ikramda asla kusur etmez. Son derece içten pazarlıklı birisidir. İngiltere'de bu tip insanlara "Misyoner" diyorlarmış. Ben, bu cahil halimle, yabanîliğimle bile anlıyorum ki, bu adam gizemli birisidir. Elbette, devlet görevlileri bu şahsın kim olduğunu çok iyi biliyorlardır. Çünkü "Subaşı olursa uyanık; su, başından olmaz bulanık" derler.

Şeyh Naci ile görüştüğüm gün, Menaha Kaymakamı Mehmed Bey'i de gördüm ve ondan da bu misyoner hakkında bana bilgi vermesini rica ettim. Mehmed Bey de bu şahısla ilgili şunları söyledi: Menaha'da ve Beyt-i Müddei' köyünde yaşayan mühtedi bir İngiliz vardır. Kendisiyle birkaç defa görüştüm. Av meraklısı olduğu için, avı çok olan Harâz kazasında vakit geçiriyor. İlim ve fenle uğraşanların zihninde siyasete yer yoktur. Bu yüzden, onun siyasi açıdan tehlikeli bir insan olduğunu sanmıyorum. Hayvan İlimleri Cemiyeti üyesi olduğu için, ömrünü bu uğraşa, ilmini tamamlamak ve artırmak için gerekli olan türleri toplamaya adamış ve bu amaçla faaliyet göstermiştir.

Bunun üzerine ben de, "Söylemiş olduğunuz sözler sizin kendi fikirlerinizdir. Acaba, böyle bir adamın ne yaptığını tam olarak araştırmak gerekmez mi? Bunun için bir memur görevlendirseniz, ya da bağlantısı olan adamlardan bilgi alsanız olmaz mı? Bilgili ve faziletli olanlar, aynı zamanda meraklı da olurlar. Bilhassa siyasetle uğraşanların hemen hepsi ilim adamlarıdır. Cahilden diplomat olmaz, bazı madrabazlar çıksa da onların mumu da yatsıya kadar yanar, etkilerini kaybederler. Bu yüzden, "İlim ve fenle uğraşanların zihinlerinde siyasete yer olmadığı'na dair görüşünüzün pek bir geçerliliği olmasa gerektir" dedim.

Bunun üzerine, Mehmed Bey, "Hacı Ali isminde, bundan daha hilekâr, daha bilgili ve zeki birisi daha var. Bu şahıs bir buçuk yıldır, Yemen vilayetinin merkezi olan San'a'da, vali ve kumandanların gözünün önünde oturuyor. İmamla haberleşiyor, cami, mescid, meclis, çadır gibi yerlerde yapılan sohbet toplantılarına katılıyor. Hükümet bu duruma aldırış bile etmiyor. Tek bir polisi olan Menaha'da ben ne yapabilirim? Nereden memur bulayım? Hadi bulsam bile, maaşını nasıl ödeyeyim. Bu konuda idareden bir talepte bulunamam. Canı ne isterse yapsın. Şayet bir gün bu şahıstan bir kötülük meydana gelirse, o zaman üstlerime bildiririm, ne yapacağımı sorarım ve ne söylerlerse onu yaparım" dedi.

Hâlbuki "gizli ödenek" adıyla bilinen paranın boşa harcanmaması ve böyle önemli işler için kullanılması gerekiyordu. Ertesi gün, öğleye bir saat kala, Şeyh Naci, yanında Abdullah Mansur olduğu halde, misafiri olduğum, Heciyle Nahiyesi Müdürü Mehmed Ali Rıza Efendi'nin evine geldiler. Onları gayet iyi karşıladım. Övgü dolu sözlerden sonra, Abdullah Mansur'a, avcılıkla meşgul olduğunu duyduğumu söyledim. Abdullah Mansur, Fransızca olarak, şu cevabı verdi: "Hayvan İlimleri Cemiyeti üyesiyim ve kuşlar bölümünde çalışıyorum. Bütün hayatımı ve servetimi, uzmanı olduğum bu ilim dalının ilerlemesine adadım. Babamdan kalan bütün servetimi bu iş için harcıyorum. Harâz, kuşların toplandığı, yuva yaptığı ve çoğaldığı bir yerdir. Bu kazanın yeşil vadilerinde rastladığım rengârenk kuşları, dağlık bölgelerden yakaladığım kahraman tavırlı kuşları dünyanın hiçbir yerinde görmedim. Burada, değişik türlere mensup pek çok kuşlar görüyorum. Harâz'dan Cebel'e doğru ilerledikçe, ılıman veya sert iklimli ülkelere özgü kuşlar, Hâze bölgesinde, Tahame'de ve sahilde sıcak ülkelere özgü kuşlar vardır. Kuşların efendisi olarak bilinen ve kutan adı verilen kuşun farklı renklerini buldum. Kuşların yediği böceklerin her çeşidini yakaladım. Çeşit çeşit göçmen kuşlar avladım. Özellikle, puhular pek korkunç görünüyorlar, hüdhüdlerin çok sevimli tüyleri var. Şakraklarla sakalar sabahları beni çok eğlendirirler. Yürüyen kuşlar arasında karatavuk da vardır. Yırtıcı kuşlar, Harâz'ın Şibam ve Kâhil dağlarında kümeler halinde gezerler. Mesâr dağındaki ala kargalar gözlerimi kamaştırır. Şerb vadisinde sürüyle ağaçkakan topladım. Benî Ahmed'deki yaban arısı kuşlarının bağırıp, çağırmaları insanın kulak zarlarını tırmalıyor. Gezdiğim bölgelerde körü körüne dolaşmam, genel durumu hakkında da bilgi toplarım. Mesela, Ouz Kıtası hakkında yazdığım *Land of Ouz* adlı eser, oldukça faydalıdır, okursanız memnun kalırsınız. Size bir nüshasını takdim ederim. Benim adım Abdullah Mansur olup, İngilizce ismim ise, G. Wyman Bury'dir. Doğu dilleri arasında en zengin dil olan Arapça'yı öğrendim. Bu dili öğrenmiş olmaktan son derece memnunum. Çünkü bu dil bana, doğru yolu gösterdi, Rabbim'in rızasını öğrenmemi sağladı, hidayet erişti, Allah'ın birliğine inandım, ahiretimi kazandım. Bundan sonra, Arap milleti içinde yaşamaya, vird ve Allah zikri ile ruhumu teslim etmeye ahdettim. İşte, gördüğünüz gibi şu anda burada yaşıyorum. Londra'da akrabalarım ve nişanlım var. Sömürge ticareti ve sanayi ile uğraşan Henry Kimbert ve Sosyolog Charles Bush benim sevdiğim dostlarımdır. Onlarla haberleşmek için, üç ayda bir Hadide'ye iner ve konsolosumuz Richardson'a misafir

olurum. İnşallah döndüğümde Hadi-de’de tekrar sizinle müşerref olurum” dedikten sonra, izin isteyip ayrıldı.

Bu sırada, Nasır Paşa da kaldığım yere gelmişti. Nasır Paşa, çok temkinli bir kimse olduğu için, çok az konuşur, laf ağzından sanki dirhemle çıkardı. Bana dönerek, “sizin şüphelerinizi giderecek ve doğru bilgiler verecek bir adam buldum, isterseniz sizi onun yanına gönderebilirim” dedi. Memnuniyetimi dile getirdikten sonra, bu adamın kim olduğunu sordum. Paşa, bu adamın Abdullah Mansur’un hizmetçisi ve koruması Ta’iz’li Mehmed Ali olduğunu ve akşamüzeri Şeyh Naci ile birlikte göndereceğini söyleyip gitti.

Akşamüzeri Şeyh Naci ve sözü edilen Mehmed Ali yanıma geldiler. Yemen halkını söyletmek için nargile ikram etmek, kahve kabuğu içirmek ve bahşiş verileceğini hissettirmek lazımdır. Bu hususları tam olarak yerine getirmekle beraber, gülümseyerek, Mehmed Ali’ye nereli olduğunu sordum. Ta’iz sancağının Katabe kazası sınırı yakınlarında bulunan Teneb köyüne mensup ve Dâli’ sultanına tâbi olduğunu söyledi. Daha sonra, beş yıldır Abdullah Mansur’un hizmetinde çalıştığını, Şafii mezhebinden olduğunu ve Zeydîleri sevmediğini ekledi. Ona, Abdullah Mansur’un ne işle meşgul olduğunu sordum. Bu şeytan adam şöyle cevap verdi: “Öğrenmek ve anlamak; hatta iş görmek için, gezmek, dolaşmak ve her bucağa girmeye çalışmak gerekiyor. Şeyh Abdullah Mansur da bunu yapıyor. Daha sonra da, uzun uzun mektuplarla, gördüğü şeyleri mensup olduğu yere bildiriyor. Elbette, benim gibi cahil bir bedevi onun niyetinin ne olduğunu anlayamayacağı için, benden hiç şüphelenmiyor. Bu konuda size bütün söyleyebileceklerim bunlarla sınırlıdır. Ancak size, Abdullah Mansur’un kabileler arasında ve Lehc arazisinde çektirdiği resimleri ve bazı başka resimleri verebilirim. Bu resimler sizi pek çok konuda aydınlatabilir” dedi ve ardından, *“Bir kimsenin evinde ne olduğunu öğrenmek isteyenin, ev sahibi tarafından gözünün çıkarılması helaldir” (Tirmizî, İsti’zan, 17)* hadisini okudu.

Gerçekten, Abdullah Mansur bir bukalemun gibi renkten renge, şekilden şekle giren birisidir. Manahe’de gördüğüm zaman sakallı ve sarıklıydı. Daha sonra, Hadide’de gördüğümde ise, Avrupaî kıyafet giymiş ve değişik bir külah takmıştı. Bazen Arap gibi görünmek, bazen de her anlamıyla bir İngiliz olmak epey bir aktörlük yeteneği gerektirir. İnsanlar hedeflerine ulaşabilmek için her şekle giriyorlar. Hâlbuki İngiliz ve Arap ırkları arasında hiçbir yakınlık ve benzerlik yoktur. Dilleri birbirine zerre

kadar benzemez. Hatta bugüne kadar, ne İngilizce'den Arapça'ya, ne de Arapça'dan İngilizce'ye bir kelime geçtiğini sanıyorum.

Şimdi size, Bahriye [Denizcilik] kaymakamlarından Rizeli Mustafa Bey Kaptan'ın bir anısını anlatayım. Bu, bana göre çok önemli ve gereklidir. Yirmi beş yıl önce dinlediğim ve önemli bazı kısımlarını not aldığım bir anıyı aktarırken, olayın üzerinden hayli zaman geçtiği için bazı isimlerde yanılabilirim, ama hikâye aynen anlattığım gibidir. Sevabı ve günahı sahibine aittir.

Rahmetli Mustafa Bey şunları anlatmıştı:

"Sultan Abdülmecid Han'ın padişahlığı devrinde, Bahriye'de bölük komutanıydım. O zamanlar, Fethiye kalyonu makine konması için İngiltere'ye gönderilmişti. Geminin mürettebatı içinde ben de vardım. İstanbul'dan hareketle, Akdeniz'i geçtikten sonra, Cebelitarık Boğazı'na yöneldik. Tam boğazı geçtiğimiz sırada, şiddetli bir fırtınaya yakalandık. Kırılmadık yelken, kopmadık ip kalmamıştı. Yarı bozuk dümenle, kaptanın ustalığı sayesinde, mümkün olan tamiratı yapıp, gerekli tedbirleri alarak, binbir güçlükle ve büyük tehlikeler atlatarak, İngiltere'nin Britanya Adası sahilinde bulunan Plymoth Limanı'na ulaştık. Eski denizciler yelkenli gemileri yüzdürme konusunda çok maharetliydiler. Hatta Sultan II. Mahmud devrinde, İngiltere'den hediye olarak gönderilen Ta'ir-i Bahri vapuruna tayin edilen süvari, "ben arabacı değil, gemiciyim; makineyle yürüyen gemiye kaptan olamam" diyerek istifa etmiştir. O dönemde denizcilerin, asıl ustalık ve becerisi, tehlikeli durumlarda gemiyi güvenli bir şekilde sahile yanaştırması ve istenilen hedefe ulaştırmasıyla ölçülürdü.

Gemimiz limana girip, gerekli işlemler tamamlandıktan sonra, yanımıza iki İngiliz geldi. Adamlardan birisi bıyıklı diğeri bıyıksız olup, her ikisi de sakalsızdı. Yaşları kırkın üzerinde görünüyordu. İngilizler bize "hoş geldiniz" dediler. O kadar mükemmel Türkçe konuşuyorlardı ki, hepimiz hayran kalmıştık. Gayet kibar insanlardı. Her bir nefere ayrı ayrı hal hatır sordular. Gemidekilerden sadece ben okuma yazma biliyordum. Hatta içlerinde en akıllı ve yakışıklı olanı da bendim. Bu yüzden, İngilizler bana daha çok yakınlık gösteriyorlardı. Bu İngilizlerden birisinin adı Mr. John idi. Bu şahıs bana daha sıcak davranıyor, sohbet etme arzusunu dile getiriyordu. Adamların bu tarz hareketleri beni oldukça meraklandırmıştı. Kim olduklarını ve Türkçe'yi nerede öğrendiklerini anlamak amacıyla, Mr. John'a daha samimi davranmaya başladım. Hatta birlikte kıyıya çıkıp,

Plymoth’un çarşı ve pazarlarını, görülmeye değer yerlerini gezdik ve bir gazinoda oturduk. Akşamüzeri gemiye dönmek için izin istediğimde;

“-Peki, Mustafa Efendi, yarın ben gelir seni gemiden alırım, akşam yemeğini bizim evde yeriz. Sizi Mrs. John ve oğlum Ernest ile tanıştırırım sonra da hep birlikte tiyatroya gideriz” dedi.

Bunun üzerine, ben, gündüz görüşebileceğimizi, fakat gece karaya çıkmamıza izin verilmediğini söyledim.

Mr. John;

“-Öyleyse, birkaç gün içinde ben size gerekli izni getiririm” dedi. Bu şekilde ayrıldık ve ben doğruca gemiye gittim. Görüşmemizin üzerinde on beş gün geçtikten sonra, Mr. John gemiye geldi. Elinde, süvarimize getirdiği bir telgraf vardı. Bahriye Nezareti’nden gönderilmiş olan bu telgrafta, geminiz mürettebatından isteyenlerin gece dışarıda kalmalarına, hatta Londra’ya kadar seyahat etmelerine izin verildiği yazılıydı. Londra elçimiz, bu emri bize tebliğ edince, biz de serbestçe dolaşmaya, geceleri de dışarıda kalmaya başladık. On beş günlük bir süre zarfında, İstanbul’dan böylesine bir emir getirtebilecek gücün ne olduğunu bir türlü aklım almıyordu. Her hâlükârda, Mr. John’un evine gittim, eşi ve oğlu Ernest ile tanıştım. Yemekten sonra hep birlikte tiyatroya gittik. Tiyatrodan çıkınca, benim için ayarlanmış muhteşem bir otel odasında istirahata çekildim. Bu şekilde birkaç gün geçti. Günlerden bir gün, sohbet sırasında, Mr. John’a, Türkçe’yi nerede öğrendiğini sordum. Bana,

“Canım, Mustafa Efendi, ne kadar meraklı ve evhamlısın, “Kim bir milletin dilini öğrenirse, onların hilelerine karşı güvendedir” hadisini ne çabuk unuttun, ben de Türklerin düzen ve hilelerinden kurtulmak için bu dili öğrendim” dedi.

Bunun üzerine ben,

“-Siz Türkçe’yi, İngiliz şivesiyle değil, tıpkı bir Türk gibi konuşuyorsunuz, bu benim daha çok ilgimi çekiyor” dedim.

Mr. John,

“-Öyleyse, yarın öğle yemeğinden sonra, maceramı anlatayım da, merakınızdan kurtulun” dedi.

Konuşma bittikten sonra gemiye gittim. Ama gece meraktan gözüme uyku girmemişti. Sabah olur olmaz, geminin güvertesinde, Mr. John’un yolunu gözlemeye başladım. Öğleye iki saat kala, Mr. John filikasıyla geldi, beni alıp evine götürdü. Sıradan bazı konuşmalardan sonra, merakımı bir an

önce gidermek için, başından geçenleri dinleme konusunda çok sabırsızlandığımı söyledim.

"-Öğle yemeğinden sonra, anlatacağıma söz vermiştim, önce yemek yiyelim" dedi ve yemekten sonra, söz verdiği gibi anlatmaya başladı.

Azizim Mustafa Efendi, Protestan mezhebinin dünyadaki en doğru ve hak mezhep olduğunu söyleyemem. Çünkü herkes kendi dinini doğru olarak kabul eder ve buna iman eder. Ancak, mevcut dinler içinde, en rahat, serbest ve müsamahakâr olanı Protestanlıktır. Protestanlığın her boyutuyla benimsendiği bir yerde, harika bir düzen ve iyi bir idare var demektir. Bu mezhebin mensupları, fedakâr ve çalışkan insanlardır. Hristiyanlığı sadeleştiren ve bazı kurallarını kaldıran bu mezhebin yayılması için, ne yapılması gerekiyorsa, hiç çekinmeden ve tereddüt etmeden yaparlar, bunu yapmakta asla ihmalkârlık etmezler. Son derece geniş bir teşkilatları vardır. Hatta İngiltere'de, oldukça güçlü, zengin ve faal bir "Misyon Cemiyeti" vardır. Bu cemiyet hayal edebileceğinizin de ötesinde işler yapmaktadır. Şundan emin olunuz ki, İngiliz halkı ve İngiltere hükümeti bu cemiyete derin bir şükran duyarlar. Zira, dünya yüzündeki, dört yüz milyon nüfusu İngiltere'ye bağlayıp ve onlara İngiliz kültürünü tanıtan işte bu Misyon Cemiyeti'dir. Bununla birlikte, ticaret ve servet de, İngiltere'yi hâkim bir güç haline getirmiştir. Misyonerler, Halid b. Bermekî'nin oğlu Fazl'a ait olan ve gerçekten de çok hoş bir söz olarak kabul edilen, "Kararlı kişi, elindekini koruyan ve bugünün işini yarına bırakmayandır" nasihatiyle hareket etmeye mecburdurlar. Ellerindekini en iyi şekilde korumakla beraber, bugünün işini yarına bırakma gafletini göstermezler.

Misyonerler çocuk yaşta hizmete alınırlar. İleride görevlendirilecekleri işe göre, ilmî, ahlakî ve fikrî eğitim alırlar. Mesela, İngiliz Misyoner Cemiyeti'nin bu konuda izlemiş olduğu yol şu şekildedir. Cemiyet, her yıl, ihtiyaca göre, okullarda eğitim gören çocukların en zekilerinden, babalarının da iznini almak suretiyle, otuz-kırk tanesini seçer. Seçilen bu öğrenciler devlet güvencesi altına alınır. Öğrenciler, yeteneklerine göre, üçer-beşer ayrılarak, dünya üzerinde, İngiliz devleti için önem arz eden bölgelere gönderilirler. Mesela, ikisini Türkiye'ye, üçünü Nûbî'ye ve Sudan'a, dördünü Hindistan'a, üçünü Tibet'e, beşini Rusya'ya vs. yerlere yerleştirirler. Bu çocuklar, gittikleri ülkelerdeki İngiliz elçilik ve konsolosluklarına emanet edilirler.

Cemiyetin, bütün İngiliz elçilik ve konsolosluklarına kesin talimatı vardır. İşte bu talimata göre çocuklar büyütülür, okutulur, eğitilir ve

yetiştirilir. Ben ve arkadaşım Herbert, on yaşımıza geldiğimizde, cemiyet tarafından İstanbul'a gönderilmiştik. Doğruca elçiliğimize gittik. Elçi, beni, elçilikte hizmetçilik yapan ve Cihangir'de oturan Ali Ağa'ya teslim etti. Teslim ederken de;

"-Ali Ağa, bu çocuğun adı İbrahim'dir ve senin oğlundur, herkese öyle söyleyeceksin. Sana her ay on lira vereceğiz, bu parayla, çocuğu mahallenizin mektebinde okutacaksın ve tıpkı efendi soyundan gelmiş çocuğun gibi yedirecek, içirecek ve giydireceksin. Âdet ve geleneklerinize göre yetiştireceksin, ayda bir geceleri elçiliğe getirip bana göstereceksin" diye tembihte bulundu.

Kavvâs Ali Ağa, beni kolumdan tutarak evine götürdü. Karısı Gülsüm Hanım'a "İşte sana evlat getirdim, bunu büyüteceksin" diyerek, beni ona teslim etti. Burada benim için, don, mintan ve entari yaptılar, beni güzelce giydirdiler, ayağıma iki takunya geçirdiler ve bir gün elime on paralık kâğıt helvası sıkıştırıp mahalle çocuklarının arasına salıverdiler. Başlarda birkaç ay sıkıntı çektim. Türkçe bilmediğim için kimse beni önemsemiyor, dilsiz olduğumu düşünüyorlardı. Benimle alay ediyorlardı. Fakat evde sürekli Türkçe konuşulduğu için ve mahalle mektebinde de yine, Türkçe'den başka dil konuşan olmadığı için, yavaş yavaş, kulak dolgunluğuyla Türkçe'yi öğrenmeye başladım. Akşamüzeri evimizin önüne toplanan çocuklarla top oynamaya başladım. Bir yıl sonra, çocukların elebaşı olmuştum. Mektepte de Hoca Efendi benimle yakından ilgileniyordu. Sesim gür ve berrak olduğu için, *Amme* cüzünü gayet güzel okuyordum. Hatta kısa süre içinde bu sureyi ezberledim ve derslerimde çok ileri seviyeye yükseldim. Fakat biraz haşarı bir öğrenciydim. Yaşıtlarıma nispetle, daha çok param olduğu için, cebime kuruyemiş ve kırmızı şeker koyar, tam arkadaşlarımdan birisi Kur'an okumaya başladığı sırada ağzıma atıp şapır şupur yerdim. Arkadaşım yutkunmaktan Kur'an okuyamazdı. Hoca Efendi bunu görüp, elindeki sırığı başıma indirmek için kaldırdığında hemen yanımdaki arkadaşımın üstüne kapaklanırdım ve sırık darbesi arkadaşıma gelirdi. Aslında, Hoca Efendi hoş bir insandı. Hiç aklımdan çıkmaz, bir defasında şu beyiti okuyarak beni sırık dayağına çekmişti:

O kadar yer, o kadar yer, o kadar yer ki yemiş

Boğulur Kur'an okurken bu bizim hayvan İbiş

Hoca Efendi ara sıra bana iltifat da ederdi. Hatta diğer talebelere, defalarca, "Ulan tembeller içinizde şu sarı yılan kadar çalışanınız yoktur" dediğini hatırlarım. Hâsılı, bu şekilde ilk ve orta öğrenimimi tamamladıktan sonra, Beyazıt Camii'nde müderris olan Palabıyık Ali Efendi'nin ders halkasına katıldım. Cübbem, pabuçlarım, sarığım, gayet güzel, düzgün ve temizdi. Yolda karşılaştığım hiç kimse, bana bir kere bile yobaz demedi. Sürekli, "ne kadar efendi bir çocuk" derlerdi. Elimde tespih, kolumda kitap olduğu halde, evimden medreseye ve camiye, oradan da evime gider-gelir, geceleri derslerime çalışırdım. Küçük sarı sakallarımı taramak için şimşir tarağım ve pak dişlerim için küçük misvakım cebimden; divitim belimden eksik olmazdı. Annem Gülsüm Hanım, beni yatırıncaya kadar uyumaz, daima zihnimin açık olması için dua ederdi. Kavas Ali Ağa'nın çocuğu olmadığı için, Gülsüm Hanım'ın öz evladı, hatta gözünün nuruydum. Sarf, nahiv, a'vâmil, kâfiye, mantık, tasavvurat, tasdikât, kelam, fıkıh, tefsir ve benzeri daha pek çok kitapları sırasıyla okuyup öğrendim. Bu dersleri pek çok arkadaşım da okuyordu. Ancak, öğrenenler birkaç kişiyi geçmiyordu. Bu eğitimi aldıktan sonra, Fransızca öğrenmeye karar verdim. Bu iş için Dellaloğlu Dikran Efendi adında bir Ermeni buldum. Bu adam çok iyi Türkçe ve Fransızca biliyordu.

Dikran Efendi'nin evine giderek ders almaya başladım. Usul dersini o kadar mükemmel anlatıyordu ki, kısa süre içinde Fransızca konuşmaya başladım. Arapça derslerinde arkadaşlarımın içinde birinciydim. Hocama öyle sorular sorardım ki, bazen cevap veremediği bile olurdu. En sonunda, ismimin başına, "zeki"lik unvanı eklendi. Bundan sonra, bu unvanla anılmaya başladım. Camide aldığım dersleri tamamlayarak icazet aldım. Yaşım otuzdu ve artık Sünnî bir müderristim.

İstanbul'a geldiğim zamandan, müderrislik icazeti aldığım yıla kadar geçen süre zarfında, ayda bir kere geceleyin elçiliğe gider, elçinin iltifatına mazhar olurdum. İngilizce, Fransızca, Türkçe ve Arapça konuşup yazabildiğim için Bâb-ı Âlî'ye devam etmeye başladım. Hariciye Nezareti [Dışişleri Bakanlığı] tercüme kaleminde görevlendirildim. Maaşım beş yüz kuruş oldu.

Bir gün, İngiltere elçisi, Sadrazam Mustafa Reşid Paşa’yı ziyarete gelmişti. Konuşma esnasında,

“-Elçilik görevlisi Ali Ağa’nın oğlu İbrahim Zeki Efendi’nin, beş yüz kuruş maaşla Bab-ı Âlî’de görevlendirildiğini söylediler, bu habere çok sevindim, teşekkürlerimi arz ederim” demiş.

Sadrazam Reşid Paşa da;

“-Tercüme odasına birkaç kâtip almışlar, fakat hangisinin bahsettiğiniz şahıs olduğunu bilmiyorum, çağıralım da bir görelim” diye buyurmuş.

Bu emir üzerine, beni derhal huzurlarına çıkardılar. Reşid Paşa, benimle yakında ilgilenip, iltifat etti. O günden sonra, katında çok itibar görmeye başladım. Dış ilişkilerde ve politikayla ilgili konularda sürekli beni görevlendiriyordu. İngiliz elçiliğiyle alâkalı her konuda elçiliğe ben giderdim. Kısa süre içinde, maaşım iki bin kuruşa çıkarılarak, Dış İşleri Tercüme Odası’na başvekil tayin edildim.

Nihayet, Misyon Cemiyeti’nden gelen bir emir üzerine, Londra’ya dönmem gerektiği için sakal ve bıyıklarımı tıraş ettim, ilim adamı kisvemi çıkardım, bir Avrupalı kıyafeti giyip, başıma silindir bir şapka takarak, sevgili arkadaşlarımla vedalaşıp İngiltere’ye geri döndüm. Yeni kılığım, doğal olarak beni tanıyan arkadaşlarımı hayrete düşürmüştü.

Beni bu şekilde görevlendiren Misyon Cemiyeti, arkadaşım Herbert’e de Bektaşî tarikatını öğrenme görevi vermişti. Herbert de, benim gibi yetiştirildikten, yani, Sünnîliği, dört mezhebin esaslarını en iyi şekilde öğrendikten sonra Konya’ya gönderildi. Herbert, İngilizliğe taban tabana zıt olarak, gayet rahat, disiplinsiz, vurdumduymaz birisiydi. Rind meşrepliği sever, akşamcılığa bayılır, dünya malına değer vermez, kimsenin aleyhinde konuşmaz, her şeye eyvallah derdi. Sanki tam bir Bektaşî idi. Şiire son derece düşkün olan Herbert, Türkçe, Arapça ve Farsça birçok kaside, mersiye ve methiyeler ezberlemişti. Sırası geldikçe okurdu.

Mr. Herbert’e Mehmed Ali ismi verilmişti. Mehmed Ali her akşam kahvehane ve bozahanelere devam etti. Orada karşılaştığı insanlarla dost oldu. Çünkü Türkiye’deki meyhanelerde, bir iki kadeh rakı yuvarladıktan sonra, insan önüne gelenle dost olur. Herbert, hemen her gece dostlarına ikramda bulundu. Bu iş için çok paralar harcadı. Herbert, misafirlerinin başları dönmeye başladıktan sonra, bütün becerisini ortaya koyar ve onların can alacak noktalarına temas edecek şekilde konuşmaya başlar, ardından bir iki mersiye okurdu. Herbert’in her hali, dostlarının ona karşı muhabbetini biraz daha artırırdı.

Erenlerden biri;

“-Adına kurban olayım Mehmed Ali, imanım, sen canlara tâbisin, ham ruhlar arasında yoktur yerin, tek eksiğin nasib almamaklığındır, haydi Pîr evine gidelim, o merasimi de yapalım, olsun bitsin” dedi.

Orada bulunanlar bu teklifi alkışladılar. Herbert yani Mehmed Ali de;

“-Hay hay, canıma minnet, gidelim elbette. Ehl-i Beyt’e, Âl-i Âbâ’ya canım feda” dedi.

İki üç günlük süre zarfında, adet gereği hazırlıklar yapıldı, hediyeler hazırlandı, paralar toplandı ve Pîr evine gidildi. Burada ayinler icra edildi. Böylece, Herbert yahut Müslüman adıyla Mehmed Ali, Bektaşî tarikatına intisab etti. İlerleyen dönemde, bu tarikat içinde, halifeliğe kadar yükseldi. Herbert kısa süre önce buradaydı. Hatta geminiz Plymoth’a geldiğiniz sırada, sizi ziyarete onunla birlikte gelmiştik. Ancak, geçtiğimiz hafta iş gereği Londra’ya gitti. Onunla inşallah Londra’da görüşürüz.

İşte, misyonerler bu anlattığım şekilde yetiştiriliyor. Hindistan’da, Çin’de, Belucistan’da, hatta o çetin Afganistan’da, Afrika, Amerika, Avustralya’da ve bu ülkelerin en ücra köşelerinde, adalarda kısacası dünyanın her yerinde, bizim gibi yetiştirilmiş, oraların inançlarını, örf ve adetlerini, kurallarını görüp, öğrenmiş hatta uzmanlaşmış şahıslar var. Bunların bir araya gelmesiyle Misyon Cemiyeti oluşuyor. Misyon Cemiyeti’nin görevi dışarıdan, Protestanlığı yaymakmış gibi görünür. Ancak, asıl gizli görevi, İngiliz siyasetini ve çıkarlarını korumak için araştırmalarda bulunmak ve İngiliz propagandası yapmaktır.

Mustafa Efendi, şunu çok iyi bilmelisin ki, ne bir insan ne de bir iktidar, durumunu, gücünü bilmediği bir bölgede; ahlakını, adet ve geleneklerini bilmediği bir kavim veya kabile arasında uzun süre kalamaz. Körü körüne istila edilen yerde fazla kalınamadığına dair, tarihte pek çok örnek vardır. İngiltere, hâkimiyeti altındaki bölgeleri çok iyi bildiği gibi, istila etmeyi düşündüğü bölgeler hakkında da önceden epeyce bilgi toplar, daha sonra, siyasî vasıtalarla alt yapıyı hazırlar. Sonra, bir gün aniden o bölgeyi istila eder. İstila ettiği bölgeye girdiği zaman, yabancı bir ülkenin toprağına değil de, sanki kendi ülkesinin arazisine giriyormuş gibi girer. Sizin, Hazreti Muhammed’in de, kendi dönemindeki civar kabile ve iktidarlar hakkında enine boyuna bilgi edinmekten geri kalmadığını çok iyi bilmeniz gerekir. Hatırlarsanız, Hudeybiye Barışı’nın devam ettiği on günlük dönemde Mekke’ye; Bedir Savaşı öncesinde de Şam’a, Huza’a Kabilesine mensup kâşifler göndermişti. Bu şekilde hareket etmek Müslümanlar için çok

faydalı sonuçlar getiriyordu, fakat her nedense daha sonraki dönemlerde bu hassasiyet gösterilmedi.

Ancak, İngilizler faydalı şeyleri hiçbir zaman ihmal etmezler ve ayrım gözetmeksizin, gelmiş geçmiş bütün büyük adamların vasiyetlerini de yerine getirirler. İngilizler soğukkanlı bir millettir. Kendilerinden başkasını beğenmezler. Her işlerini, daha önceden uzun uzadıya planlanmış bir program çerçevesinde yaparlar, başarılı olurlar ya da olamazlar, bu konuda bir şey söyleyemem. Ama şundan emin ol ki, yüz yıl sonra yapılması planlanan bir işin hazırlıkları bugünden tamamlanmıştır."

Mr. John'un bu sözlerini dinlerken, içimden İngilizlere o kadar bahriyeli küfürleri sallıyordum ki, çoğunun yakası açılmamıştı. Biz uyurken, İngilizler bezlerini dokuyorlar, uyandığımızda o bezlerin çoktan pazara çıkarıldığını görüyoruz.

Bir gün, bütün masrafları Mr. John tarafından karşılanan bir Londra seyahati yaptık. Londra'da muhteşem bir otele vardık. Mr. John'un oğlu Ernest de bizimle birlikteydi. Bu zeki çocuk yanımdan hiç ayrılmaz ve ikide bir,

"-Mustafa Efendi, babam seni çok seviyor, keşke Protestan olsan da Allah'ın lütfuna ve mükâfatına mazhar olsan. Dünyada Protestanlık kadar kolay bir din yoktur" derdi.

Ben de;

"-Protestanlığın ne olduğunu tam manasıyla öğrenmeden dinimi nasıl değiştiririm, önce bir araştırıp öğreneyim, doğruluğuna aklım yatarsa kabul ederim" derdim.

Mr. John, Misyoner Cemiyeti'ne gitti ve başkanlarıyla görüştükten sonra otele geri döndü. Akşamüzeri Misyoner Cemiyeti başkanı, yanında daha önce kendisinden söz ettiğimiz Herbert ve diğer bir şahıs olduğu halde ziyaretimize geldi. Üçüncü şahıs, Misyon Cemiyeti'nin Farmason şubesinin müdürüymüş. Bunlar bizi, ertesi gün için Misyon Cemiyeti'nin idare merkezine davet ettiler. Merkezi ziyaret ettikten sonra, akşamüzeri Cemiyet başkanının evine gideceğimizi ve akşam yemeğini orada yiyeceğimizi anladım. Biraz sonra, başkan ve Farmason şubesi müdürü gittiler. Herbert ve Mr. John ise yanımda kaldılar. Biz, geride kalanlar, koyu bir sohbete koyulduk. Sohbet sırasında, Mr. Herbert'e, Cemiyet başkanının adını sordum. O da bana, başkanın adının Mr. Botingres, Farmason şubesi başkanının adının ise, Mr. Woylsteyd olduğunu söyledi.

Mr. Herbert'in anlattığına göre, Mr. Botingres, kelimelerini tartarak söyleyen, son derece ihtiyatlı bir kimseymiş. Eğitimini Hindistan'da tamamlamış, yerel ahaliyle iç içe yaşamış, Gücerat lehçesini ve Hindistan dilini en iyi şekilde öğrenmiş. 1810 yılına kadar, Hindistan'da bir hayli seyahat etmiş, yazılar kaleme almış ve çok güzel bir eser yazmıştır. Buna göre, Hindistan'da pek çok dil konuşulmaktadır. Ancak en yaygın olanları şunlardır: 1- Hindu 2- Pencâbi 3- Behârî 4- Sindî 5- Marvari 6- Meratihî 7- Kuçî 8- Güceratî 9- Halebî 10- Uriyâ 11- Bengalî 12- Urdû 13- Asâmîs 14- Tâmil 15- Telûgî 16- Künorî 17- Malâyâm 18- Tûlû 19- Konet.

Sadece Hindistan'da değil, dünyanın neresinde olursa olsun, işinizi tam anlamıyla yapabilmek için, ilk önce o bölgenin dilini öğrenmeniz gerekir. Mesela, Hindistan'da, halkın seksen yedi milyonu Hindu dili, yirmi milyonu Meratihî, kırk beş milyonu Bengalî ve on altı milyonu da Telûgî dillerini konuşur. Bunlar arasında propaganda yapabilmek için bu dilleri bilmek gerekir. Bu nedenle, İngiliz misyonerleri bütün Hindistan dillerini bilirler. Zira ahalisinin iki yüz milyonu putperest, seksen milyonu Müslüman olan koskoca Hindistan'ı sadece üç milyon Hristiyan ile idare etmenin ne kadar zor bir iş olduğunu takdir edersiniz.

Hind'de Emir Kasım'ın, Mahmud Gaznevî'nin, Şehabed-din Gurî'nin, Kudbeddin Aybek'in, Şemsettin Altamış'ın, Sultan Belbin'in ve Şir Şah'ın telkin ettikleri dinî hisler ile Hümayun, Cihangir ve Şah Cihan'ın telkin ettikleri mezhebî taassuplar; Babür Şah, Alemgir, Şah-ı Âlem Bahadır, Ferruh Şir ve Muhammed Şah gibi gece gündüz demeden şarap içen hükümdarların meydana getirdikleri karışıklıklarla, bir parça zafiyete uğramışsa da, yine de son derece güçlüdürler. Doğal olarak, Müslümanlar putperestlerden daha fazla dikkat çekiyorlar. Müslümanlar birlik içindedirler. Putperestler ise, beş bin mezhebe ayrılmışlardır.

Mr. Woylsteyd ise, 1829'dan 1835'e kadar Tur-ı Sina Yarımadasıyla, Arabistan ve Nûbî taraflarını dolaşmış, Umman ve Hadramut'ta hayli işler görmüştü. Arapça ve Nûbîce'yi çok güzel konuşur. Woylsteyd o kadar ağzı sıkı birisidir ki, gördüğünüz gibi, size adını bile söylemedi. Gözlerinin son derece parlak ve hareketli olması zekâsının göstergesidir. Gezdiği bölgelerin, coğrafî durumu, kültürü ve bibliyografyası hakkında yazdığı eserler İngiltere'de son derece rağbet görmüştür. Woylsteyd aynı zamanda iyi bir ressamdır.

Bunların her ikisi de yetmiş yaşını geçkin adamlardır. Mr. John kadar boşboğaz bir adam yoktur herhalde. Bana, hem kendi anılarını, hem de

benim özgeçmişimi size anlattığını söyledi. Doğrusu ne kadarından bahsettiğini tam olarak bilemiyorum, ama geri kalanını da ben anlatayım. Anlatacaklarım, kısa ama son derece anlamlıdır. Azizim, Araplar, “sırrını saklayan işine hâkim olur” derler. Bir de dervişçe bir söz vardır: “Sır verilir, ama açığa dökülmez”. Bu düsturu size hatırlattıktan sonra, şunu ifade etmek isterim ki, Bektaşîlik ve Protestanlık arasında benzerlik vardır. Bakınız, bizde teslis inancı vardır. Biz, “Baba, Oğul ve Ruhu’l-Kuds birdir” diyoruz. Bektaşîler ise, “Allah, Muhammed ve Ali birdir” diyorlar. Bizde on iki havari, Bektaşîlerde ise, on iki imam vardır.

Kadd-i yâre kimi ar ar dedi kimi elif

Herkesin maksudu bir amma rivayet muhtelif

(Sevgilinin boyu için kimisi boylu posludur der, kimisi de elif gibi kısa ve sabittir der; Herkesin amacı aynıdır ama ifade ve tarzları farklıdır.)

Biz, tevellî ve teberrî üzerine ikrar verdik, (yani, Hz. Ali ve evlatlarına yürekten bağlandık, Muaviye ve evlatlarından nefret ettik.) Mürşidim Allah ve Ali’dir. Rehberim Muhammed Nebi’dir. Üçünü bir tanıdık, bir gördük, bir bildik. Biri üç öğrenip, ona taptık. Üç düğümlü kemendi takındık, mürşide dayandık, anlaşıldı mı? Ben her ne kadar misyoner de olsam, Bektaşîliğimi kimselere vermem. Zaten isimler ve bedenler ayrı olsa da, ruh birdir” dedi.

Ertesi gün, sabahleyin Mr. John ve Mr. Herbert ve Ernest ile birlikte Misyoner Cemiyeti’nin büyük binasına gittik. Botingres’i ziyaret edip kendisiyle görüştük. Bu binada, çok sayıda muhteşem daireler vardır. Her daire farklı bir dine mahsustur. İslâm dairesi, muhtelif şubelere ayrılmıştır. Sünnî kısmının dört, Alevî, yani Şii kısmının yirmi beş masası vardır. Her bir tarikata mensup misyonerler vardır. Her dairenin, bir kütüphanesi ve toplantı salonu vardır. Bu kütüphanelerde, bugüne kadar yayınlanmış bütün ilmî eserler bulunmaktadır. Hatta Arap dini ile ilgili yüzlerce el yazması eser dahi vardır. Bizzat kendi gözlerimle, ceylan derisine yazılmış birkaç tane Kur’an-ı Kerim gördüm. Bir parçasını alıp yüzüme gözüme sürdüm. Bu Kur’an-ı Kerim’ler böylesine kirli insanların eline düştüğü için gözlerimden yaşlar boşandı. Mr. John beni bu halde görünce,

“-Vay Mustafa Efendi, sen bu kadar tutucu muydun? Anlaşılan seni bir türlü yola getiremeyeceğiz” dedi.

Bu şekilde diğer daireleri de gezdik. O ana kadar isimlerini bile duymadığım bazı dinler varmış, hatta bir tanesinin adı şimdi bile aklımda. Bu, Zerdüşt isminde bir adamın kurduğu bir dinmiş, adına da Mazdeizm diyorlar. Bu dinin mensupları iki ilahın varlığına inanıyorlarmış. Bunlardan birisi iyilik ilahı, diğeri ise kötülük ilahıymış. Bunu duyunca çok şaşırmıştım. Bu din mensuplarının ateşe de hürmet beslediklerini söylediler. Ben, “O halde, bunlar bizim bildiğimiz ateşperestler, yâni, Mecusîler olmalı” dedim. Orada bulunan misyonerlerden birisi bana bu konuda daha ayrıntılı bilgi verdi ve şunları söyledi: “Türkler arasında Zerdüşt denilen Zoroastre adındaki, eski İranlıların şâri’i/peygamberi olan bir adamın, insanlara tebliğ ettiği bu mezhep hakkında bildiklerimi kısaca şu şekilde özetleyebilirim. Evet, bu din, sizin Mecusîlik olarak bildiğiniz dinin ta kendisidir. Bu din, Keyanilerden Keştâsb zamanında, Belh şehrinde ortaya çıkmıştır. Bu bölgede yaşayan insanlar, o zamana kadar, bir takım devleri ilah edinmişler ve onlara tapıyorlardı. Bu şahıs, bu ilahları kaldırarak, biri nur ve gündüzden ibaret olup iyiliği simgeleyen, diğeri ise, çile ve geceden ibaret olup kötülükle eşdeğer olarak görülen Hürmüz ve Ehrima adlarındaki iki unsura inanmayı telkin etti. Bu dinin kaidelerini ve önemli öğütlerini belirten “Zend” isminde bir kitap yazdı. Bu kitap “Avesta” ismini taşıyan tefsiriyle birlikte, günümüzde “Zend Avesta” adıyla bilinen, Mecusîlerin kutsal kitabıdır.

İran Şahı Keştâsb, Zerdüşt’ün dinini kabul ettikten sonra, hem kendisi hem de oğlu İsfendiyar, bu dinin İran’da yayılması için uğraştılar. Bu arada, Turânî denilen Türklerle pek çok savaşlar yapıyorlardı. İranlılar bu savaşları kazanarak, birçok ateşgedeler inşa ettiler. İran halkının büyük bir kısmı, Zerdüşt’ten önce, yıldızlara tapan Sabiîn’den idiler.

Zerdüşt’e gelince; bu şahıs, aslen Hindliydi. Brahmanîlerin Dîvâ adıyla ibadet ettikleri birçok ilahı inkâr edip, bunlara şeytan gözüyle baktığı için oradan kovulmuştu. Ülkesinden kovulan Zerdüşt, Belh şehrine göç etti. Dirayetli bir şahıs olması dolayısıyla, Keştâsb tarafından son derece iyi karşılandı, bu sayede yeni kurduğu mezhebi İran’da kolayca yaymayı başardı. Zend kitabı Sanskrit diliyle yazılmıştı. Zerdüşt’ün getirmiş olduğu bu din, İran’da Hz. Ömer zamanına kadar kabul gördü. İran’ın, Sa’d b. Ebî Vakkas tarafından İslam toprağı haline getirildiği sırada, Zerdüşt dini de ortadan kalktı. Bazı İranlılar, inançlarını terk etmeyerek, Hindistan’a göç ettiler. Günümüzde, Hindistan’da bunlara, Fârîs [İrânî] derler. Bunlar halen Zerdüşt dinine inanırlar. Geride kalanların tamamı Müslüman oldular.

Mecusiler, âlemi yaratan tanrının, iyilik tanrısı, şeytanın ise, kötülük tanrısı olduğuna inanırlar. Bunlar, her iki tanrının da eşit güçte olduklarına, bu yüzden birbirlerini imha edemediklerine inanırlar. Cenab-ı Hak, evvelâ ‘nur’u yarattığında ve ziyâ ve ateş de bu nurun bir parçası kabul edildiğinden, onlar vasıtasıyla Allah’ta talepte bulunurlar” dedi. Ben de;

“-Allah’ın üç olduğuna inananlar olduğuna göre, iki olduğuna inananlar da olabilir. Esas olan, Allah’a ve onun eşi ve benzeri olmadığına inanmaktır” dedim.

Mr. John derhal araya girerek, “Doğru söylüyorsun Mustafa Efendi, biz Afrika’da, San’a’da, bunca fedakârlıklar yapmamıza rağmen, sadece beş-on kişiyi Protestan yapabiliyoruz. Şu karışık, üç’ün birliğini anlatmakta zorlanıyoruz. Sizin, kestirmeden, “Allah birdir“ şeklindeki kestirme telkininiz akla daha uygun geliyor ve bu şekilde binlerce dinsiz birden Müslüman olabiliyor. Ancak, şunu belirtmeliyim ki, elinizde böylesine bir güç varken, Anadolu’nun göbeğinde yaşayan ve “Melek Tâvus” adıyla şeytanın temsilcisi olan, tunçtan yapılmış bir horoza tapan Yezidîleri hâlâ Müslüman yapamadınız.

‘Ey huzur ve saadet kaynağı’ diyerek kadının cinsel organına tapan Nusayrîleri yola getiremediniz. Altı devrede kâinatı yaratıp göklere yükselirken, bir fırtına ve bora tarafından sonsuz zerrelere ayrılıp şekil itibarıyla mahvolan hayalî bir ilaha tapınan ve aralarında Allah’ın tecellisini en fazla aksettiren, yânî, o sonsuz zerrelerin büyük kısmına sahip olan en zeki bir adamı ilah olarak gören Dürzîlere derdinizi anlatamadınız. Fenikeliler zamanından kalma bazı inançları benimseyen Kızılbaşları ıslah edemediniz. Öğrenemediğiniz daha nelerim vardır. Fakat sizi daha fazla meşgul etmemek için sözü uzatmak istemiyorum. Peygamberlerin vârisleri olduklarını iddia eden âlimlerinizin kusurları pek çoktur. Ancak, yine de onların uyanmaları bizim aleyhimize olacağı için, bu gafletlerinden dolayı kendilerine teşekkür ediyoruz. Onların, *“Âlimler peygamberlerin varisleridir” (Buharî, İlim–10)* hadisine uymaları gerekmektedir. Yine, Kur’an-ı Kerim’de, *“Allah, kendilerine kitap verilenlerden, onu insanlara açıklamaları, gizlememeleri için söz almıştır. Fakat onlar sözlerinde durmamışlar, onları kulak ardı edip, basit dünya menfaatine değiştirmişlerdir. Ne kötü bir değiş-tokuştur bu!”(Âli İmran–187)* mealinde bir ayet vardır, okumuyorlar.

Ben yavaş yavaş, teslis inancının bir şekle dönüştürülmesi hususu karşısında savaşmak gerektiğini düşünüyorum. İkinci bir reformda bu tarafı

düzeltilmiş olunacaktır. Ne çare ki, kalplere yerleşmiş olan iman, belleklere işlenen itikad kolay kolay silinmiyor. Şimdi bizden biri böyle bir hisse kapılsa, büyük bir nefretle karşılanır ve herkes ona lanet okur. Gelecekte, ortaya çıkacak gelişmeler, bu konuda araştırma yapanların sayısını artıracak, bu husus da, daha sağlam bir esasa dayandırılacaktır. Ah, kahpe dünya! İnsanları nasıl da yanlış yola sürüklüyor! Geçim derdi, çoluk çocuk telaşı, şahsî ihtiraslar, dünya üzerinde yaşayanları nasıl da yalancılığa sürüklüyor! Dinler bile, insanlara güzel ahlakı, doğru yolu gösterdikleri ve öğrettikleri halde, menfaat aracı haline geliyorlar.

Bildiğimiz Allah'ın, tasavvur ettiğimiz yaradan ve her şeye gücü yeten rabbimizin kitabı birdir ve değişmemiştir. Gerçi, kutsal kitaplardaki ayetler, iniş sebepleri dikkate alınmak suretiyle açıklanmalıdır, her birinde değişik hikmetler vardır diyorlar. Ben anlamıyorum, bizim İncil'imizden bahsetmiyorum. Zira bu kitap, Hz. İsa'nın hayat hikâyesinden bahseden sayfalardan başka bir şey değildir. İsa'nın tavsiyeleri üç bab içerisinde yazılı birkaç maddedir. Bunlar da, Allah'ın değil, Allah'ın oğlunun, havarileri tarafından nakledilen sözleridir.

Matta İncili'nin beşinci babının on yedinci ayeti şu şekildedir: "Ben şeriatı ve Peygamberi iptal etmek için geldim zannetmeyiniz. Onları iptal etmek için değil, bilakis tamamlamak için geldim. Zira, şunu bir gerçek olarak size açıkça bildiririm ki, yer ve gök yok olmadıkça, şeriatın cümlesi tamamlanıncaya kadar ondan bir harf ve nokta yok olmayacaktır". İşte Meryem oğlu Mesih'in sözü budur. Belki de başka türlü bir öğüt bırakacaktı. Fakat ne çare ki, koşullar uygun değildi. İsa Mesih de zorunlu olarak kendisini Tevrat'tan ayıramıyordu. Kutsal kitaplar, birbirlerinden alıntı yapılmış pek çok emir barındırırlar. Ben de bugün, Mesih kadar korkarak söylüyorum. Çünkü, söylediklerim dışarıda duyulursa, konumum sarsılır. Meryem oğlu İsa Mesih, yahut, İsa Mesih ibn Yusuf ibn Davud ibn İbrahim bir filozof, bir sosyalistti. O, "Her kim senin sağ yanağına vurursa, sen diğer tarafını çevir, oraya da vursun. Seninle dava edip entarini almak isteyene cübbeni de bırak. Seni bir mil yürümeye zorlayan bir kimseyle iki mil yürü. Senden dilenene ver, borç isteyenden yüz çevirme. Düşmanlarınızı seviniz, beddua edenlere, hayır duasıyla karşılık veriniz. Size zulmedenlere iyilikle karşılık veriniz, sizi incitenlere güler yüzle karşılık veriniz" diyordu. Bunlar kötü nasihatler değildir. Ancak, üzülerek belirtmeliyim ki, bunların birini bile yerine getiren yoktur. Bu durumda, İsa'nın nasıl doğup, ne şekilde büyüdüğünü, neler yapıp söylediğini yazan,

nakil ve hikâye eden bir kitap nasıl Allah'ın kitabı olabilir? Bilhassa, yazarları, Matta, Markos, Luka, Yuhanna olan bu kitaplarda, "Allah böyle emrediyor, şöyle yapınız" denmiyor. İsa, Allah'ın oğlu olunca, havarilerini de peygamber olarak kabul etmek gerekiyor. Doğal olarak, İsa nebilikten ilahlığa yükselince, onun yardakçıları da, velîlikten peygamberliğe yükselmiş oluyorlar. İşte, bu şahısların kendi adlarına yazdıkları risaleler, İncil'de, "Resullerin İşleri" ismiyle geçmektedir. Felsefî bazı görüşleri içerirler. Ne şekilde ve tarzda yazılırlarsa yazılsınlar ve nereden ilham alırlarsa alsınlar, neticede insan kelamıdırlar. Ben, Allah kelamını başka türlü anlıyorum, fakat insanları avutmak için din lazımdır. Hatta Jean Jack Rousseau, "İnsanları doğru yola ulaştırmak için, Allah yoksa bile icad edilmelidir" diyordu.

Tevrat ise, uydurma bir tarih ile Musa'nın on emrini kapsamaktadır. Evrenin ömrü ile ilgili koyduğu sınırı jeologlar kabul etmiyorlar. Mahlûkatın yaradılışı ile ilgili konulara bütün âlimler itiraz ediyor. Zebur'a gelince, okudukça insanın yüzü kızarıyor. Lut'un kızlarıyla olan ilişkisini hiçbir kutsal kitapta görmek istemem. Şundan emin ol ki, bu söylediklerim aldığım eğitimin ve araştırmalarımın sonucudur. Talih ve kader, beni şimdi yaptığım işe sevk etti. İngiliz olmak, bu işi yapmayı gerektiriyor. Bu nedenle, mesleğimi size tanıtmaya çalışmak zorundayım" dedi. Bunun üzerine ben de şu beyitleri okudum:

"Hak daima üstündür, iftiraya rağbet olmaz

Allah büyüktür, hile ve tuzaklar faydasızdır

Niceleri vardır ki, doğru sözü ayıplarlar

Bunun Akıbeti ise bozuk bir anlayıştır."

"Mustafa Efendi, ben de benzer anlamlar içeren birkaç beyit okuyabilirim. Fakat sanırım, biz seni Protestan yapmaya çalışırken, sen bizi hakiki Müslüman yapacaksın. O yüzden bu konuları daha fazla kurcalama. Daha önce, bizim asıl amacımızı ima eden birkaç söz söylemiştim. Geleneğimiz ve aile bağlarımız nedeniyle, size göre, zayıf fikirlerle dolu olan bu meslekten kurtulamıyoruz. Zaten, iman eylediğiniz Kur'an'da "Allah dilediğini hidayete erdirir, dilediğini de delalete sürükler" mealinde bir ayet vardır. Bu yüzden, bizi itham etmemeniz gerekir. Her iş Allah'a

kalır. Dinlerin asıl amacı, Allah'ın rızasını kazanmak olduğuna göre, mademki Allah bizim hidayete erişmemizi istemiyor, biz de Allah'ın rızasını kazanmak için Müslüman olmuyoruz. Bu konuyla ilgili bir hikâye anlatmak istiyorum. Gençliğimde, yaşlı bir Yahudi kadından dinlemiştim. O kadar hoşuma gitmişti ki, bir türlü unutamıyorum. Hikâye şöyleydi: Bir zamanlar, doğuda bir hükümdar varmış. Bu hükümdarın, çok kıymetli, eşi benzeri olmayan bir zümrüt yüzüğü varmış. Bu yüzüğü parmağından hiç çıkarmazmış. Zaman geçmiş, hükümdar yaşlanmış. Hayatının son günlerini yaşıyormuş. Öldüğünde, örf gereği, çok sevdiği üç oğlundan büyüğü hükümdar olacak, diğer iki ciğerparesine hükmedecekmiş. Yaşlı hükümdar üç oğlunu da aynı derecede seviyormuş. En az tahtı kadar kıymetli olan yüzüğünü hangi oğluna vereceğine bir türlü karar veremiyormuş. Döneminin en iyi kuyumcusunu çağırmış ve parmağındaki yüzüğü göstererek, aynısından iki tane daha yapmasını emretmiş. Kuyumcu uzun süre araştırmış, nihayet hükümdara giderek, bu zümrüt taşının aynısını bulmanın mümkün olmadığını, ancak taklidinin yapılabileceğini arz etmiş. Kral kuyumcunun teklifini kabul etmek zorunda kalmış. Taklit iki yüzük yapılıp getirilmiş, gerçeği ile karıştırılmış, hangilerinin taklit, hangisinin gerçek olduğu ayırt edilemez olmuş. Hükümdar, ilk önce, gizlice büyük oğlunu huzuruna çağırmış. Yüzüklerden birisini ona vererek, kardeşlerine söylememesini tembihlemiş. Ertesi gece, ikinci oğlunu çağırmış, aynı şekilde ona da bir yüzük vererek, kardeşlerine söylememesini tembihlemiş. Üçüncü gece, küçük oğlunu çağırmış. Diğerlerine söylememesi şartıyla, son yüzüğü de ona vermiş. Kardeşlerin her biri, yüzük kendisine verildiği için oldukça memnunlarmış. Babaları ise, oğullarının her birini muradına erdirdiği için gayet huzurluymuş. Babaları, yüzüklerin hangisinin gerçek, hangisinin taklit olduğunu bilmiyor, çocuklarından her biri ise, yüzük kendisinde olduğu için halinden memnun. Gerçeği ise bilmiyorlar. Gerçeği sadece kuyumcu biliyor. Biz de, tıpkı bu hikâyedeki yüzük sahipleri gibiyiz. Her birimiz, "gerçek din benimkidir" deyip gidiyoruz. Bana göre, gerçek hâlâ ortaya çıkarılmış değildir. *"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır, Onları O'ndan başkası bilmez"(En'am–59)* ayeti buna delildir. Burası şimdilik düşünülecek şey değildir. Kısacası, dünyanın her tarafına gönderilmiş olan misyonerler üç ayda bir Misyon Cemiyeti'ne rapor gönderirler. Bu raporlar, ilgili birimlere havale edilerek, incelenir. Daha sonra, rapor sahiplerine, yapılması gerekenleri içeren cevaplar yazılır. Raporların incelenmesiyle elde edilen sonuçlar, Protestan Dairesi'ne

arzedilir. Orada izlenmesi gereken yol tayin edilir. Protestan Dairesi’nin başkanı, aynı zamanda Misyon Cemiyeti’nin de başkanıdır. Katolikler ve Ortodokslar, her ne kadar Hristiyan dinine mensup olsalar da, İngilizler, Hristiyanlığın Protestanlar tarafından temsil edilmesini istiyorlar. Hâlbuki Protestanlığın da birçok mezhepleri vardır” dedi.

“Ne diyelim, Allah bir milletin zillete düşmesini isterse, onlara kötü şeyleri güzel gösterir. Demek ki, İngilizlerin müşrik kalmaları ilahî takdire yakındır. En güçlü koruyucu olan Allah, İslam dinini her türlü fenalıklardan korumuştur. Bu dini çok iyi öğrenen ve idrak eden şu âlim misyonerlere Allah’ın hidayeti erişmemişse ne yapabilirler ki! Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de gayet açık bir şekilde*, “Allah, kullarından dilediğini doğru yola sevk eder” (Bakara–142)* yani *“Allah, dilediğini hidayete eriştirir”(Hac–16)* buyurmaktadır. Artık bu ilahî irade üzerine daha ne söyleyebilirim ki!

Biz eskiden beri din olarak sadece Müslümanlık, Musevilik, Hristiyanlık ve putperestlik var sanırdık. Dünya üzerinde, üç bin otuz civarında din ve mezhep olduğunu söylediklerinde hayretler içinde kaldım. İnsanoğlunun şüphesiz dine ihtiyacı vardır, tabiat kanunu bunu gerekli kılıyor. İnsanları, böyle bir akideye zorunlu olarak sürüklüyor. Hatta Amerika’nın vahşi bir kavmi içine, Amerika’nın ve Avustralya’nın dağlı ve yamyamları arasına, dışarıdan tanınmış bir mürşid girmediği halde, içlerinden akıllı biri, ilham, ilahî yönlendirme yahut tabiatı gereği bir yaratıcı arıyor, düşünsel yeteneği ve kültürel düzeyine göre, ya hayalî bir yaratıcıyı, bir taş veya ağacı, ya da bir hayvanı yaratıcı olarak kabul ediyor. Hedef ve arzularının gerçekleşmesini ondan istiyor ve herkesi kendi fikrine tâbî kılmaya, bilgi seviyesine, atalarından kalan gelenek ve yaşam tarzına değinen tatlı sözlerle, vaatlerle davet ve sonra da mecbur ediyor. Bu yolda başarıya ulaşıyor. Onun getirmiş olduğu öğreti, o kavim için bir din, getiren o adam da, kutsal ve doğaüstü bir yaratık, bir peygamber haline geliyor. Fakat bir dinin kabul görebilmesi için, akıl ve mantık erbabı tarafından, akla ve mantığa uygunluğunun tasdik edilmesi gerekir. Hakkında bilgi sahibi olduğum mevcut dinler arasında, İslam’ı diğerlerine oranla, en fazla akla ve mantığa yatkın ve en aşikâr din olarak görüyorum. Teslis’e bir türlü aklım ermiyor. Özellikle, Hristiyanlığın “gizli sırlar” denilen inançlarına bir anlam veremiyorum. Bu nedenle, İslamiyet ve Hristiyanlık arasında büyük farklar vardır. Şayet, dinler birbirlerine biraz olsun benzemiş olsalar, birinden diğerine geçmek çok kolay olur. Müslüman birisinin Hristiyan olması

mümkün değildir. Baskı ve zorlamayla belki… Baskı olduğu sürece zorla Hristiyanlık devam eder" dedim.

Mr. John üzüntülü bir çehreyle, "Mustafa Efendi, siz daha gençsiniz, yeterince bilginiz yoktur; dinler tarihi okumamışsınız, bir filozof gibi düşünemiyorsunuz. Bakınız, İslam âleminin övünç kaynağı olan büyük âlim, faziletli ve şöhretli filozof Ebu Bekr Muhammed Muhyiddin ibn Arabî, "Ya Rabbi, insanlar, taşa ve toprağa da tapmış olsalar, ibadet senden başkasına değildir, sadece ve sadece sana mahsustur" buyuruyor. Bu şekilde, felsefî düşünüldüğü takdirde, dinler arasında itikadî açıdan pek de fark olmadığı görülür. Sadece dış görünüşte ve ritüellerde bazı farklılıklar vardır. Bunun da çok fazla önemi yoktur. *"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" (Buharî, Edeb, 80)* emrine dayanarak, dinlerin, en kolay icra edilenini size kabul ettirerek, kazanılacak zamandan, sizi çalışma ve gayrete yöneltmek ve faydalandırmak istiyoruz. Çalışmak bizden, kabul etmek veya etmemek sizdendir.

Misyon Cemiyeti gece-gündüz bu tarz işlerle uğraşır ve İngiltere hükümetinin ilgili birimleriyle yakın ilişki içerisindedir" dedi ve sohbetimizi burada noktaladık.

Misyonerlik hakkında epeyce bilgi sahibi olduğum için, gayet memnun bir şekilde otelimize geri döndük. Aynı günün akşamı, Misyon Cemiyeti Başkanı Botingres'in evine akşam yemeğine davetli olduğumuz için, Mr. John ve Ernest ile birlikte oraya gittik. Vardığımızda, Mr. Woylsteyd ve Herbert de oradalardı. Kısa bir sohbetten sonra mükemmel hazırlanmış bir sofraya oturduk. Yemek sırasında Mr. Botingres şunları söyledi: "Mustafa Efendi kardeşimizin hanemizi ziyaret etmiş olmasından son derece memnun kaldığımı ifade etmek isterim. Kendisi, genç bir asker olduğu halde, Misyon Cemiyeti başkanının evine misafir olarak kabul edildiğine hiç şaşırmasın. Misyonerler, rütbe, makam, gençlik, yaşlılık, zenginlik, yoksulluk, güzellik ya da çirkinlik gibi durumları pek önemsemezler. Onlar, bir insanın kişiliğine ve zihnî yapısına bakarlar. Mustafa Efendi, şu anda yaradılış itibarıyla kendisiyle aynı seviyede olan adamlar arasındadır. Çünkü bütün yaratılmışlar, yaratanın aynasıdır. Hangi din veya milletten olurlarsa olsunlar, bütün insanlar kardeştirler. "*Yoktur bu vücudun itibarı - Hak ayinedir cihan gubârı"* (Bu varlığın değeri yoktur – Hak bir aynadır, dünya da tozudur.) Mustafa Efendi ile aramızda çok ufak bir fark varsa, o da eğitimimizin ve tecrübelerimizin farklı olmasıdır. Gerçi meslek gereği, öbür dünyaya dair işlere pek vakit ayıramıyor olsalar da, yine de uhrevî olarak

kabul ettiğimiz dinlerin dünya hayatı ve ahlakı üzerinde ne derece güçlü etkiye sahip olduklarını kabul etmekte tereddüt etmezler. Aslında, biz İngilizler, genellikle Türklere ve diğer Müslümanlara pek de kötü gözle bakmayız. Her ne kadar, aşırı fikirler taşıyan bazı İngilizler bu güzel bakışı ortdan kaldırmaya çalışsalar da, genelde hâkim olan bu manevi hisleri tamamen yok edemiyorlar. Sizin içinizde de tutucular var. Kendi kulağımla duydum: “Şu şeytanlık ve hile yuvası Britanya Adası tastamam denizin dibine girmeyince dünya rahat edemeyecektir” diyorlar. Ancak, eksik tarih bilgimize rağmen, Türk milletinin ortaya çıkış ve gelişmesindeki güç ve kararlılığını takdir ediyorsak da, hâlihazırdaki gerilemesine bizzat şahit olduğumuz için, bu gerileyişin sebepleriyle ilgili birkaç söz söylemekten kendimi alamıyorum. Her millet yaşadığı çevre, iklim ve atalarından miras kalan bir karaktere, yani mizacı, tabiatı ve inancı gereği bazı huy ve adetlere sahiptir. Bu özellikler korunduğu müddetçe, o millet gelişimini sürdürür, varlığını korur. Şayet, güçlü bir karaktere sahipse, hiçbir etki altında kalmıyorsa, o milletin varlığından şüphe edilmemelidir. Çünkü o karakterlerin her biri bir fazilettir. Fazilet, sosyal yapının güçlenmesini, varlığını devam ettirmesini sağlar. Çinlilerin, istikrarsız idareler tarafından yönetilmiş olmalarına rağmen varlıklarını hâlâ koruyor olmaları bu sözüme en güzel örnektir. İranlılar da bu şekildedir. Hangi millet, iyice inceleyip araştırmadan, itiraz etmeksizin yabancı milletlerin adet ve geleneklerini benimser ise, yıkılmaya yüz tutar. Biz İngilizler, dünyanın her köşesine yayılmış bir milletiz. Farklı kavimlerle ilişki içindeyiz. Ancak, hiçbir zaman onlarla karışmayız ve hiçbir etkiyle milli karakterimizi bozmayız. Günümüzden, beş on bin yıl önce, bir İngiliz ne idiyse, şimdi de o İngiliz’in torunu dedesinin aynısıdır. Bugün, bir İngiliz, Büyük Biritanya’da nasıl yaşıyorsa Afrika’da da aynı şekilde yaşar. Britanya adasındaki bir İngiliz hangi adet ve geleneklere sahipse ve nasıl bir itikada sahipse, Kap’ta, Hindistan’da, Yeni Zelanda’da, Amerika’da ve diğer yerlerdeki İngilizler de aynı adet, gelenek ve inanca riayet ederler. İşte bu sayede İngilizler, bütün dünyaya dağıldıkları halde milliyetlerini korumuşlardır. Hristiyan bir İngiliz asla kendi dinine mahsus bir mabedden başkasına gitmez. Bir ingiliz kendi tüccarından başka hiçbir tüccardan alışveriş yapmaz. İngilizler kendileri içindir, başkaları için olamazlar ve herkesi İngilizler için hazırlamaya çalışırlar. Hâlbuki bu hal Türklerde yoktur. Siz fazlasıyla taklitçisiniz. “Türkler herkes içindir, çünkü kendileri için olamıyorlar” diye biliyoruz. İşte bu yüzden sürekli kaybediyorsunuz. Acaba eski geleneklerinizden kaçı

kaldı? Eski Türklükten bir eseriniz var mı? Macar ovalarının, Bizans surlarının, Balkan yaylalarının, Kafkas dağlarının size takdim ettiği o sırma saçlı, ahu ve ela gözlü, güzel vücutlu kızlarla şekliniz düzeldi; ama bu karışma size bazı yeni adetler de kazandırdı, bunu inkâr edemezsiniz. Allah aşkına söyleyin; annelerinizden aldığınız hiç hisseniz yok mudur? İranlıların on beşinci yüzyılda yedikleri darbenin intikamını almak için, ülkenize soktukları bazı, aşırı abartılı itikadlar dikkat çekecek derecede kötü etkiler bıraktı. Celâliler, Ahiler, Dervişler Şiiliği temsil ediyorlar ve bu inanç genişlemeye devam ediyor. Avrupalıların dostane bir tavırla içinize sızmalarına cemiyetimizin ön ayak olduğunu söylerken doğrusu kızarıyorum.

Siyaset dolabını istenildiği gibi çevirmek için iki yol vardır. Bunlardan birisi misyonerlik, diğeri farmasonluktur. Ayrıca dervişliği de hesaba katmak gerekir. Siz Türkler Avrupa'yı yeni görmeye ve tanımaya başladınız. Avrupa'nın iki penceresi vardır: Birincisi ve pek büyük olanı, sefahet, sefalet ve israf penceresidir. Sakın Avrupa'ya bu pencereden bakmayın. Pişman ve perişan olursunuz. Diğer pencere ise, ilim, ticaret, ziraat ve sanayi penceresidir. Ancak, bu pencere çok küçüktür. Onu bulmak için iyice aramak gerekir. Bu pencereyi bulmaya ve Avrupa'ya buradan bakmaya çalışınız. Avrupa zihniyetini iyi tanırsanız mutlu olursunuz. Avrupa'nın huylarını ve âdetlerini incelemeden, tetkik etmeden kabul ederseniz yanarsınız. Çünkü sizi ahlaksızlaştırır. Ahlakı bozulmuş bir milletin ise geleceği yoktur. Avrupa adetlerinin iyi taraflarını, size faydalı kısımlarını; adetlerinizi ve ırkınızın yapısını bozmaması şartıyla kopya ediniz ki Avrupalılarla uyuşasınız. İç işlerinizin idaresi ve hareket tarzınıza gelince: İftihar ettiğiniz, övündüğünüz tarihiniz sizin ne şekilde yolsuz hareketlere kalkıştığınızı, karanlık yollara saptığınızı gösteriyor.

1734 senesinden bu yana bütün gerileme belirtileri görülmeye başladı. Asıl Türkler pek namuslu bir millettirler. Bilhassa zanaatla, sanatsal mesleklerle meşgul olanlar, pek olgun ve haysiyet sahibi insanlardır. İmrenilecek bir bağlılık ile itaat, samimiyet ve yararlıklar göstererek diğer unsurlardan ayrılırlar. Fakat sizler yani Kayı Hanı ve Selçuk Türklerinin arta kalanlarıyla Rumdan dönme yeniçerilerin birleşmesinden meydana gelen muhtelif Türkler, Türklüğe has her türlü ahlakî faziletleri tabiaten terke –suçu kimseye atmayınız- ve kendi kendinizin sonunu getirmeye, niyet etmişsiniz gibi geliyor. Daima "Hâkimiyet Galip Olanındır!" düsturuna uyuyorsunuz. Hakkı aramazsınız. Bilhassa her şeye esas olan

lisanınızı bile bir türlü düzeltemediniz. Doğru dürüst imlanız yoktur. Daha doğrusu yazılan kelimatı sesli okutacak bir alfabeniz yoktur (Sokra) yazarsınız (sonra) okursunuz; (üstübec) dersiniz (istifindac) yazarsınız; (Baka) yazarsınız, (bana) okursunuz; Bu nasıl şeydir? Gerçi bizim lisanımızda da bu gibi bazı uygunsuzluklar vardır. Fakat sizinkine nisbetle azdır. Aydınlarınızın yazdıkları eserler anlaşılır değildir ve belirsizlik taşımaktadır. Arapça, Farsça bilmeyenler yazılmış kitaplarınızdan hiçbirini anlayamazlar. Osmanlı Türkçesi'nin en belagatlısı İstanbul lisanıdır diyorlar; İstanbul'da okuma yazma bildiği ve kendi dili olan Türkçe'yi pek güzel konuştuğu halde yine yazılan eserleri doğru dürüst okuyamayanlar ve manasını anlayamayanlar pek çoktur. Köylüleriniz ise kara cahillerdir. Diğer ırklardan olan halkınıza Türkçeyi bir türlü öğretemiyorsunuz; hâlbuki milletin çoğunluğunu köylüler teşkil ediyorlar. İlkokul eğitimine hiç önem vermiyorsunuz; iyi biliniz ki ilk temel bilgiler, ilkokuldan alınır. Yüksekokulların önemi ise ikinci derecede kalır. İşte bu sebepten dolayı Türkiye'de ilerleme olamıyor. Türkiye gelişime doğru bir adım atamıyor. Hatta Doğu Türkleri: "Osmanlı Türkleri Türkçe bilmezler" diyorlar.

Osmanlı Devleti'nin resmî dini İslam ve resmî dili Türkçe olduğu hiç bir vakit gözden uzak tutulmamalıydı ve aşamalı olarak okullarda doğal örgütlenme yoluyla İslam şeriatı gibi öğretilmeliydi. Ancak bunu yapmadınız ve hala da yapamıyorsunuz. Camilerle mescitler ve Hac ibadeti vesilesiyle Mekke ve Medine'de bir araya gelme güzel bir vasıtadır ama değerini bilmiyorsunuz. Peygamberinizin gayet zeki bir diplomat olduğu size bildirildiği emirlerle sabittir, üzülerek belirteyim ki anlamıyorsunuz. Giyim tarzınızı da bir türlü düzenleyemediniz. Türkiye büyük birkaç inkılâp görmelidir. İnkılâplar öncelikle eğitsel sonra ahlakî ve dinî en sonra da idarî olmalıdır. Bu sıra bozulursa düzen ve ilerleme sağlanamaz. Karga sürüsü gibi düzensiz gidiş yakanızı bırakmaz. Rahat olamazsınız, merhum Sultan Mahmud bunca arzularına rağmen gölgelikli şapkayı kabul ettiremedi. Bu bir cahilane bir tutuculuktur. Bütün vücudunuzu Avrupalı şeklinde örtüyorsunuz da şapkanızı benzetmekten çekiniyorsunuz. Gölgelikli şapkaları Avrupalılar Araplardan aldılar ki başa ve göze pek faydalıdır. Avrupa elbisesi ise zararlıdır. Sizin şalvarlarınız bizim pantolonlardan daha çok sağlıklıdır. Sağlığa zararlı olanları kabulde tereddüt etmiyorsunuz; sağlığa faydalı olanları reddediyorsunuz. Bu ne haldir? Ülkeniz bir harabeye dönmüştür; arazisi bomboştur. Ziraat yok, ticaret yok, hiçbir şey yoktur. Doğu illerinizde halk köstebek gibi yeraltında yaşıyor. Onları bile

yeryüzüne çıkarıp bir insan gibi yaşatamadınız. Gidip de oralarda insanların hayvanlarla yeraltında ve bir ahırda beraberce nasıl yaşadıklarını görmek gerekir. Her şeyden mahrum çaresiz adamlara merhamet etmediniz. Anayasanızda bir kanun var ki o da *“Millette kabiliyet olmazsa hükümet o milletin önüne düşer ve ona ne yapacağını öğretir”* der. Bunu ne vakit yaptınız? Selçuklu Türkleri sizden daha medeniydiler. Onların bıraktıkları medeniyet eserlerini kökten yıktınız. Amasya, Sivas ve Konya’da görülen Selçukî medeniyeti harabeleri insanları derinden etkiliyor. Siz Sebatay’ı, Cengiz, Hülagu ve Timurlenk’i taklit ediyorsunuz. Bu haliniz ne zamana kadar devam edecektir? Hâlbuki halis Türk milleti buna mânidir.

Görüyoruz ki ne dininizden ve ne de milletinizden istifade edebiliyorsunuz; Bunun üzerine Mustafa Efendi, biz sizi Protestanlık ile ikaz etmek ve bu yolsuzluklardan kurtarmak istiyoruz. Sizi ekonomiyle uğraşmaya sevketmeyi arzu ediyoruz. Kadınlarınızı da faaliyete sokmak niyetindeyiz. Tabi bunun yanında kadınlarda namus ve iffetin kaybolması ahir zamana alamettir. Namus ve iffetin kaybolmamasına önem verilmelidir. İşe alt tabakadan başlamak uygun geldi. Biz de onu yapmaya savaşıyoruz. Yarın Ağustos’un birinci günüdür, bütün Protestan kiliselerinde, dünya yüzünde ne kadar müslüman varsa hepsinin protestan olmaları için dua okunacak ve ayin yapılacaktır. Yarın siz de geliniz, duamıza katılınız, her sene Ağustosun birinci günü mutlaka bu ayin yapılır fakat *“Allah’ın ayetlerini inkâr edip haksız yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içinden adaletle emredenlerin canına kıyanlar var ya, işte onlara korkunç bir azabı haber ver”(Âli İmran–21)* ayetine dayanarak büyük bir azâba yakalanacaklarına inandığınız Yahudilere her manasıyla düşmanız. Yahudiler ahlak cihetiyle sevilir yaratıklar değildirler, yılana benzerler. Kurtarıcımız Hazreti İsa’ya yaptıkları zulüm ve hakaret aslında inancımıza göre bizim günahlarımızı affettirmek için Allah tarafından takdir edilmiş olsa bile yine de tahammül edilir gibi değildir. Gerçi Hazreti İsa’ya bu şekilde zulüm ve haksızlık yapılmasaydı belki o da İsrailoğulları peygamberlerinden biri sayılacaktı ve Hristiyanlık meydana çıkmayacaktı; fakat yine Yahudiler bu hareketleriyle yeryüzünde yaşayanların düzenli hayatlarını yerle bir ettiler. Hiçbir felaket ve musibet yoktur ki içinde Yahudi parmağı bulunmasın. Savaşlar ancak Yahudi bankerlerin yüzünden çıkar ve Yahudiler hiçbir savaştan olumsuz etkilenmezler. Yahudiler dünyayı birbirine karıştırarak ve kapıştırarak uzaktan seyretmeyi ve o sırada külah kapmayı çok arzularlar. Paragöz ve şahsî menfaatlerini toplum ve

insanlık menfaatleri yerine tercih eden bu kavim nerede faaliyet gösterir ve güç kazanırlarsa orada büyük bir sefalet ve musibetin yüz göstereceğinden emin olmak gerekir. Kendi çıkarlarını diğer insanların felaketinde arayan böyle hilekâr bir halk ile bunca peygamber ve anlayışlı, alim ve zeki insanlar uğraşmışlarsa da bir şey yapamamışlardır. Faizin, vurgunculuk ve madrabazlığın mucidi onlardır. Kuvvete karşı mazlum, fırsat bulunca zalim ve elde ettikleri servetle dünyada gizli fırıldaklar çeviren bu dağınık halde bulunan on milyonluk esnek kavmi Allah'ın yok edici ilahî gücü yeryüzünden kaldırmadıkça rahat ve huzur görmek mümkün olamaz.

Tuhaf olan şu ki, bu cimri halk dört yüz milyonluk İslamiyyetin ve beş yüz milyonluk Hristiyanlığın kuvvetini ve büyüklüğünü kâle almayarak onlara inat Filistin topraklarına yerleşmeyi ve orada bir İsrail Devleti kurmayı en büyük ülküleri olarak benimsemişlerdir. Dünya servetinin üçte ikisine sahip oldukları zaman bu amaçlarına ulaşacaklarını belirten ve müjdeleyen bir kâhinin sözüne dayanarak para biriktirmeye çalışıyorlar. Fakat boş bir beklentiye kaplıyorlar. Hristiyanların kâbesi olan Kudüs Müslümanlarca da kutsaldır, başka ele geçmesine şüphesiz ki rıza göstermezler. Hristiyanlar arasındaki mezheplerin çatışmaları dolayısıyla Kudüs'ün daima Müslümanların elinde kalmasına taraftarız.

İşte Mustafa Efendi, görüyorsunuz ki Yahudilerle geleneksel bir düşmanlığımız vardır; fakat Müslümanlarla, geçmişten gelen hiçbir dinî sorunumuz yoktur. Kur'an bile Yahudiler aleyhinde birçok ayeti ve kâfirler hakkında da kesin kat'i emirleri içeriyor iken Hristiyanlar için ictihat farkından başka herhangi bir olumsuz yorumda bulunmuyor. Bununla beraber, İslamiyet ve Müslümanlar bizim gözümüzde muhteremdirler. Hatta Hazret-i Muhammed, Rahip Bahira için çok beğenilen ve muhterem biri idi. Yalnız siyasî olaylar, aramızda düşmanlık yaratıyor. Fakat bu hal Hristiyanların kendi aralarında bile ortaya çıkabiliyor." dedi. Ben de "Düşünmek gibi ibadet olamaz" dedim.

"Düşünmek gibi ibadet olamaz" (Beyhakî, 4–58) hadis-i şerifiyle bizi derin düşünmeye davet eden Yüce Peygamberimizin öğütlerine dayanarak bir parça bu konularla uğraştığımdan müsadenizle size birkaç cümle ile cevap vereceğim. Allah'ı ve Allah'ın mukaddes, iyilik ve hayır üzerine kurulu olan ahlakını, sıfatlarını, fiillerini, eserlerini düşünmek her şeyden daha üstün bir erdemdir. İçinde yaşadığımız kâinatta Allah'ın ilminden, iradesinden yaratma gücünden ve iradesinden başka hiçbir şey olamadığına ve olamayacağına inanıyoruz. Akıllı bir adam bir kere kendine, bir de âleme

bakar ve görür ki her noktada daima bir değişim ve başkalaşım vardır. Bu değişimler hiç şaşmayan, seyrini değiştirmeyen, bir kurum, nizam ve düzen dairesinde olup gidiyor.

Canda, tende, yerde, gökte hiçbir zerre yoktur ki bu kanundan bağımsız hareket etsin. Her şey yartılışındaki özelliğine göre iş ve güçtedir. İşte dünyada bulunan en büyük kürreden en küçük zerreye kadar bütün varlıkları yaratıp istediği gibi oynatan, değişime uğratan ve her varlığa kendi hâl ve şekliyle uyumlu olarak bu özelliği veren kuvvet ve kudreti erdemli olan insanlar “Allah” diye yüceltirler. *“Ancak Allahtır ki her şeyi yaratıcıdır ”(En’am–102)* ayeti bize kesin bir emir olarak bildirilmiştir. Bu emre dayanarak Allah için şekil, suret, zaman, mekân, acizlik, eksiklik, ortaklık düşüncesi bizce caiz olamaz. Özellikle astronomi ve kozmagrafya okuyanlar kâinatın ne olduğunu bugünkü keşifler derecesinde bildiklerinden kâinatın diğer inanışlarda, Tevrat, Zebur ve İncil’de olduğu gibi küçültmemelidirler ve Allah ile bir varlık veyahut hayalî bir şey arasında benzerlik iddia etmemelidirler. İnsan aklının bir türlü kavrayamadığı ve anlayamadığı Cenab-ı Hak, yarattığı bir kanuna göre kâinatı yaratmış ve o kanuna insanlar, “Doğa Kanunları” adını vermişlerdir:

Doğa kanunlarının bir maddesi de “Basamaklı Evrim”’dir. Doğa kanunlarının, ilk uygulanışından beri ne kadar zaman geçtiğine dair hiçbir âlim kesin bir zaman tayin edemediği gibi, milyonlarca seneden beri devam etmekte olup Allah’ın takdirine bağlı olan yok olacağı zamana kadar, değişime, bozulmaya uğramayarak belli kuralları çerçevesinde hareketliliğine devam edeceğine geçmişine bakarak karar vermek gerekiyor. Cenab-ı Hak bütün yarattığı canlılarda olduğu gibi insan sınıfının olgunlaşmasını da yine basamaklı, dereceli olarak buyurduğunu sayısız delillerle göstermektedir. İnsanlar, sırf duyularına dayanan ilimleri ile hiçbir şeyin aslından, hakikatinden haberdar olamıyor. Bütün bildikleri sonuç olarak bir bilinmezliğe dayanıyor. Zekâsı, irfanı, bilgisi, sağlığı, serveti, netice olarak her şeyi onu umutsuzluğa yakalatan bilinmezliği halletmeye yetmiyor. “*(Yer) Üzerindeki herşey yok olucudur; Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü (Kendisi) baki kalacaktır.” (Rahman, 26–27)* ve *“Onun zatından başka her şey yok olacaktır.”(Kasas–88)* ayetleri bize Allah’tan gayrı var olan her şeyin fani olduğunu gösteriyor.

Merhum Fuzulî bile *“Fani-i mutlakım, kabul etmem minnet-i Hızır ile Zülal-i beka.”* diyor. İşte bu faniler arasında bulunan Hazret-i İsa, hâşâ nasıl Allah olur? İnsanlar, basamaklı evrime göre “her şeyden mahrumiyet”

derecesinden yavaş yavaş olgunluk derecesine yaklaşıyorlar. Anlayış ve kavrayış gücü meydana çıkıyor. Âlimlerimiz bu olgunlaşmayı üçe ayırıyorlar; Birincisini "İnsanın dünyasını tanıması"; ikincisini: "İnsanın kendisini tanıması", üçüncüsünü de: "İnsanın yaratıcısını, Rabbini tanıması" olarak tabir ediyorlar. Bu üç yolun her birinde büyük bir ilerleme, gelişim vardır. "Olgunlaşma" kavramı mevcut dinlerde de bu esasa uygun olarak benimsenmiştir. Dinlerin en sonuncusu ve doğrusu İslam'dır. Bunca ilim ve faziletinizle gerçek bir Müslüman olup İslamiyetin genişlemesine, güçlenmesine çalışsanız ne kadar iyi olurdu. Çünkü zamanın değişimi ile hükümlerin de değişebileceği İslam hukukunca kabul edilmiştir. Protestanlık ise, temelsiz bir binadır; o binayı nasıl genişletip, yayabilirsiniz? Bize Avrupalılar tarafından bizzat veya çeşitli yollarla sokulan fesat, dinimize olan bağlılığımızı kuşattı; yoldan çıktık. Bundan dolayı her idarî şubemizi, her türlü hayat ve giyim tarzımızı, her hareketimizi, tenkit ediyorsunuz. Şu üzücü durumumuzun sebebi olduğunuz için, başarınızdan memnun olarak bizleri bu halimizden dolayı cesaretlendirmeli ve tebrik etmeliydiniz ki, daha çok sapkın olalım.

"Yalnız şunu belirtmek isterim ki Müslümanlar tamamen dinsiz olabilirler fakat hiçbir vakit Hristiyan olamazlar." dedim. Bu kesin sözümden alınmış olan Botingres, Mustafa Efendi; "Yine derim ki Din İlmi okumamışsınız, bilmezsiniz. Size bir parça bilgi vereyim. Semavî dinler denilen Haniflik, Musevilik, Hristiyanlık ve İslamiyet diğer mevcut dinlerin en iyileridir. Bununla beraber, bu dinlerde de itiraz olunacak pek çok noktalar, hükümler vardır. Diğer dinlerde de kabul etmeye değer, mantığa ve akla uygun pekçok noktalar ve hükümler vardır. Semavî dinlerimiz diğer dinlerden alıntılarda bulunmuşlardır. Dünyada "Tabu" denilen yani "Galip bir kuvvetin zararından kurtulmak için "takayyüd meselesi" ilk din olarak meydana çıkmış ve bu "tabu" semavî dinlere taşınmıştır. Mesela Tevrat'ta On Emir eski bir tabu ilkesinin değiştirilmesinden ibarettir. Yine Tevrat'ta: Cenab-ı Hak Âdem'e: "Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesinden yemeyiniz ve ona dokunmayınız ki ölmeyesiniz demiştir." cümlesi yazılıdır. Bu ağaç bir tabudur, bir tekindir, haramdır ve bu durum Hristiyanlıkta da, İslamiyette de vardır. Şarap, kumar, domuz eti, vesaire İslam tabusudur. Sonraları bu tabu geleneğine bir de Ruhçuluk (Animizm) katılıp her şeyde bir ruh bulunması inancı ortaya çıktı. Bundan sonra Putperestlik (Fetişizm) inancı meydana geldi ki, maddî olan eşyaya tapınmak demektir. Bu da sihir gibi işlerle karıştı. Arkasından Totemizm yani toplumun kendine koruyucu

olarak bir insanı veya hayvanı ve bitkiyi ve belki bir maden parçasını kabul etmesi inancı yayıldı. Bunlar da semavî dinlere nakil olundu. Mekke'deki Hacerü'l Esved totemden başka bir şey değildir. Ahid Sandığı, Yahudiliğin; haç, Hristiyanlığın bir totemidir. Bizim Ortodoks ve Katoliklerin resimleri, tabloları putperestlerin heykelleri birer tabu ve totemdir. Bu arada Avrupa'da Derusizidm adlı vahşi bir din meydana çıktı. Ve doğada bulunan bütün maddelerin hepsini terk ederek ağaçlara tapınmayı emretti. Hâlbuki aynı asırda Mısır'da da milyonlarca insan "Âpis" isminde bir öküz resmine tapıyordu. Fakat iş putperestliğe, hayvanperestliğe dönünce tek Tanrı inancına yaklaşmak çaresi de bulundu. Bir inek resmini Tanrı edinmektense varlıklar arasında en zeki, kıymetli, en marifetli ve faydalı olan insanlara benzetilmiş şekilde hayal edilen bir ilaha tapınmak öncelikli görüldü. Sabiî dini ve Mecusî inancı boy gösterdi. Bazı yerlerde, sonraları Politeizm fikri uyandı. Gökyüzü bu ilahlara mesken olarak kabul edildi. "Arş-ı Kürsi" ve "Eflak" gibi kelimeleri Kur'an'da da gördük fakat Kur'an bunlardan bahsetmekle beraber sırasını değiştirerek Allah'a "Ben sana şah damarından daha yakınım" *(Kâf–16)* dedirtiyor. Bazı âlimler, İbrahim Peygamberin Hanif Dini'nin tek Tanrı inancını açık olarak öğrettiğini, Museviliğin bunu yaydığını, İslamiyetin ise bunu açıklayıp, desteklediğini söylüyorlar. Ben bunu daha evvelce söylenmiş, telkin edilmiş bir düşünce sayarım. Çünkü Mısırlılar "Osiris"in putu önünde: "Sen ilk ve sonsun, sen açık ve gizlisin, sen her şeyi bilirsin ve her şeye güç yetirensin, kâinatın ruhusun, sensiz kâinat cansız bir cisim olur." tarzındaki yakarışı sunarlardı ve bu cümlelerin yazılmış olduğu levhaları Osiris'in resminin her tarafına asarlardı.Meksika'da Nezkuku Prensi Tezahu Algupotal büyük bir din devrimi yaptı. Bu kişi, bir zamanlar devletin tahtı başına geçme hakkı gasb edildiğinden dolayı uzun bir süre dünyayı dolaştıktan sonra tekrar taht hakkını elde etmiş ve babasından miras olarak kalan devletin tahtına oturmuştu. Bu adam, "Kâinatın, gözle görülmesi mümkün olmayan ilahî bir iktidarı vardır. Bu Yaratıcıya şekil ve suret verilemez ve bu Allah'a insandan değil hayvandan bile kurban kesilmez ve onun için kan dökülmez." düşüncesini ortaya koymuş ve resimsiz, sade bir tapınak inşa ettirmişti.

Peru'da, Kupak Yüpangi adındaki bir prens, birçok araştırmalardan sonra, "Beni de Güneşin oğlu olarak benimsiyorsunuz; fakat görüyorum ki atam Yüce Güneş bir yol üzerinde yürüyor, yolunu hiç değiştirmiyor ve istese de değiştiremiyor. Demek ki, atam hareketlerinde serbest değildir, o

da bir kuvvetin esiridir o kuvvet her halde atamdan daha kuvvetli ve kudretli olduğundan dolayı atam Güneş onun emrinden dışarı çıkamıyor. İşte güneşin de amiri olan o kuvvete tapalım, bizi ancak o kurtarır." demiştir. Bunlar pek güzel sözlerdir. Totemizm, bize kehanet ve sihir inançlarını getirdi. Kehanet ise mucize ve kerameti doğurdu. Kehanetin zamanımızda bilinen kısımları ise sihir, fal, ispiritizma, manyetizma, hipnotizma denilen ilimlerdir. Putperest dinleri de ikiye ayrılmıştır: Birincisi, yok olmuş putperest dinler; ikincisi ise mevcut putperest dinlerdir. Yok olmuş olanlar; Mısır, Keldan, Asur, Arap, Suriye, Fenike, Filistin, Yunan, Roma, Cermen, İslav, Seled dinleridir. Mısır dininde, basit hayvanlara tapınmaktan, Bedâ[24]· ile Vahdet-i Vücud inancına kadar birbirine zıt birçok inanç görülüyor. Bu inançlar zaman zaman gelişim sürecinde aynı noktalarda kesişmişlerdir. Yeni gelen din, eskiyi mahvetmemiş ve hatta milletler eski inançlarını muhafaza etmişlerdir ve hiçbir etki bu hali sınırlandırmaya cesaret edememiştir. Böylece birbiri üzerine gelmiş ve yayılmış inançlar olmak üzere Eski Mısır'da Animizm, Fetişizm, Naturalizm, Şemsperesti, Şirk ve Tevhid inançları görülmektedir. Mesela Hristiyanlık teslisine eşdeğer Mısırlılarda da RA ve Horus ve İzis gibi baba ve oğul ve anneden oluşan bir ilahî ortaklık inancı var idi. Geçen zaman içerisinde birçok araştırmalar sonucunda tek Tanrı inancına yöneldiler ve Vahdet-i Vücud'a "Fenâ" adını verdiler. "Fenâ kâinatın ezeli mimarıdır ve abidesidir" dediler. Fenâ'nın diliyle şu cümleyi söylüyorlardı: "Ben Oyum ki var idim, varım ve var olacağım; beni örten perdeyi hiçbir fani kaldıramaz."

Keldâniler de son devirlerinde tek Tanrı inancına yöneldiler ve o Tanrı'yı "Vahde lâ şerîke leh" sıfatıyla tarif ettiler. Çin İmparatoru "Fuhi Vinti"nin milattan dört bin sene evvel bütün Çin halkına hitaben gerçekleştirmiş olduğu bildiride: "Ey yaratıcının itaatkâr ve hakbilir kulları Çinliler! Hükümdarınız ve yol göstericiniz sıfatıyla size söyleyeceğim geçmişteki öğütlere uymanızı bildiririm. Gördüğünüz ve göremediğiniz zerrelerden meydana gelen, bütün varlıkları yoktan var eden kuvvet ve kudrete, "Büyük Allah" diyeceğiz. O'na, inanacağız; O'na tapacağız; O'ndan yardım bekleyeceğiz. Sabah uykudan kalkınca, ilk işimiz yerlere kapanarak o yaratıcıya teşekkür etmek; gece yatarken yine yerlere kapanarak o Allah'a memnuniyetimizi arz etmek olacaktır. Bu iki vakitteki kutsal vazifemizi temiz elbiselerimizle, gayet temiz vücudumuzla, başlarımızı açarak yapacağız; aklımız yalnız Allah'ı düşünecek

vücudumuzun her zerresi onun için titreyecektir. Yürekten dilek isteyen mahzun olmaz. Canıgönülden yardım isteyen karşılıksız bir bekleyişte kalmaz. Ondan gayrısından yardım istemek ahmaklıktır. Kimin elinden ne gelir ki!"

İşte mükemmel bir tavsiye ki semavî kitaplara aynen nakledilmiştir. Çing Tung aynı düşünceyi takib etti. Konfüçyüs ise Şamanizmi yok etmeye son derece çalıştı ve şöyle dedi: "Benim imanım Paoş'un imanıdır. Ben eskilerin ahlakî usullerini, din ve siyaset yöntemlerini okuyup onları size öğretiyorum ve onların hikmetini size anlayabileceğiniz bir dille yazıyorum? Ben Allah'a iman ediyorum; çünkü bu öteden beri var olan en eski imandır. Her kim gökyüzünün sultanını inkâr ederek isyan ederse başka bir koruyucu bulamaz". Bu sözlerle İsa'nın vasiyetleri arasında bir fark yoktur. Konfüçyus'un dini, doğacılık yani Naturalizm fikrine dayanır. Hikmetinin temeli ise "varolandan daha iyisi mümkün olamaz" hakikatidir.

Çin âlimlerinden Lâutsu ise, ahlak ve maneviyatı ileri sürer ve Hazreti İsa gibi insanları insanlık sıfatından çıkartıp meleklik derecesine vardırmaya çalışır. İlim, servet, arzu ve istekleri terk ettirip, insanları bir tarikata bağlanan müslümanlar gibi "fenafillâh" mertebesine sokmak ister. Yani bu dine göre cehaleti tercih, çalışmayı terk etmek, alçaklığı, sefaleti seçmek makbul ve itibarlıdır. Lautsu "Bir yanağına vururlarsa diğerini çevir, gömleğini isteyene donunu da ver" derdi. İncile geçen bu cümle, bu güzel nasihat Hazret-i İsa'dan birkaç asır evvel söylenmişti.

"Arif olmaz kim bilir dünya ve mâ fihâ nedir

Arif oldur, bilmeye dünya ve mâ fihâ nedir."

(Dünya ve içindekileri bilen arif değildir

Arif dediğin kişi dünya nedir onu bilmez)

beyti Lautsu'nun dünya görüşünü tasvir eder. Buda inancı Hindistan'da pek eski vakitlerde mevcut idi. Lautsu onu da geliştirdi. Çinli âlimlerden biri olan Yanğsu da "Herkes kendi nefsinedir bundan dolayı nefsin neyi isterse onu yapmalısın; bu âlemde her şey hiçtir, fazilet, manasız bir kelimedir. Hayattan sonra Şanlı bir nam bırakacağım diye uğraşmak boşuna bir zahmettir. Hayatın sefasını sürüp, sonra tam bir olgunlukla ölümü beklemek gerekir." diyordu. Bu da bir inançtır. Çinli âlimlerin sonuncusu

olan Ming Teşu ise, her şeyden evvel halkı iyi idare etmekle yükümlü olan hükümetin kuruluş ve işleyişinin, halkın saadete ermesinin en önemli kaidesi olduğuna kanaat getirmişti. “Evlat, babanın oğlu olduğu gibi hükümet de milletin evladıdır, bununla beraber insanları erdemli olmaya sevk eden yollar; akıl ve zekâ, insaniyet, haysiyet, adalet, doğru yol, hal hareket ve tavırlarda nezaket, düzen ve nizamdır.” der. Ve eğer herkes kendi tabiatı ve arzusu ile harekette serbest bırakılırsa âlemin düzeni bozulur; her ferde karşı kontrol ve gözetim zaruridir.” vasiyetinde bulunurdu.

Japonya’da akla ve mantığa dayanan “Budizm” ve nakillere ve hayalî şeylere dayanan “Şintoizm” dinleri ile ikisi arasında “Riyubu” dini hüküm sürer. Fakat Japon kavmi akıllıdır; ne kendi eski dinlerine pek riayetkârdırlar, ne de bizim Hristiyanlığa önem veriyorlar. Mevcut dinleri inceliyorlar, iyi yönlerini toplayıp yeni bir din meydana getireceklerdir. Purşaspan’ın oğlu Zeruaster (Zerdüşt)’ün Mecusî dini de birçok hükümleri içerir; bütün bütüne Animizme boğulmuştur.

Sonuç olarak özet şeklinde anlattığım bu dinlerin bizim semavî dinlerimizden pek farkları yoktur. Kitaplarımızda yazılı pek büyük kelamlar hep, beş on bin sene evvel bir Çinli veya Hindli veyahut Japonyalı tarafından söylenmiş sözlerdir. Bununla beraber Mustafa Efendi size tavsiye ederim, din ilimlerini okuyunuz, ondan sonra yola geleceğinize ümitvar olurum. Bu konulara dair hayli malumat verebilirdim, fakat vaktimiz müsait değildir. Yemeğimiz sona erdi; kahvemizi de içtik, inşallah birkaç sene sonra görüşürsek, siz de iyi bir tartışmaya hazırlanmış bulunursanız, anlaşırız”. Sözünü bir türlü bitirmek istemeyen Mr. Botingres dış işlerinden bir nebze bahis açtı ve şöyle söyledi:

“Mustafa Efendi, İngiliz siyasi memurları tam bir özen ve itina ile yetiştiriliyorlar. Emin olunuz ki, her elçinin binbir türlü karanlık, kapalı, baskılı işlerde parmağı vardır. Elçiler amaçlarına ulaşmak için her türlü fedakârlıkta bulunmaktan asla çekinmezler, bulundukları memleketlerin ruhuna girerler. Biz İngilizler, fırsattan istifadeyi pekiyi biliriz. Mesela namusundan şüphe edilen bilinçsiz, duygusuz bir yabancı memurun yanlış uygulamalarını hemen programımıza uygun gelecek bir şekle sokarız. Bizimle temasta bulunacak yabancı memurlar çok düşünülerek seçilmelidirler. Siyasetteki ustalığımız, sabrımız, ileriyi düşünerek yavaşça hareketimiz, açıkça söyleyeyim merhametsizliğimiz bizi yeryüzüne hâkim kıldı ve kılacaktır. Diplomatlarımız menfaatimize temas eden işlerde insaf, merhamet, insaniyet, hamiyet, iffet ve istikamet gibi şeyleri hatıra bile

getirmezler. Bu sözleri unutmayınız Mustafa Efendi. Siz gençsiniz ve sizi aydın fikirli görüyorum, ülkenize döndüğünüzde arkadaşlarınıza bunları anlatıp onları uyanışa davet ediniz. Ben İngilizim hem de halis, su katılmamış bir İngilizim. Az laf söylemek bizim meslek, huy ve tabiatımızın yapısındandır; ne çare ki Osmanlıları severim ve onlara meylim vardır. Onun için sizinle bir doğulu gibi görüştüm, aklımda yer alan gizli saklı ne var ise size açtım." dedi.

Biz de teşekkür ettikten sonra müsaade alarak ve yanından ayrılarak otelimize döndük. Ertesi günün sabahında büyük protestan kilisesine gittik. Kilise bir hayli kalabalıktı. Ork çalınıyor, çocuklar ilahi okuyorlardı. Resim ve benzeri süslemelerden uzak olan bu kilisede yüksekçe bir mahfil vardı. Oraya sakalsız, bıyıksız bir herif çıktı ve bir saat devam eden bir nutukta bulundu. Ondan sonra yine ork çalındı, beraberce ilahi okundu ve merasim sona erdi. Mistir John'a: "İbadetiniz bu kadar mı?" diye sordum. "Daha ne istersin, kâfi değil mi? Allah'ı da uzun uzadıya rahatsız etmeye gerek yoktur. Cenab-ı Hak her şeyi bilendir, âlimdir. Kur'an'da *"Şüphesiz ki ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah' a gizli kalmaz..."(Ali İmran–5)* ayeti yazılı değil midir? *"Hiç kuşkusuz Allah kullarını hakkıyla görür."(Ali İmran–15)* ayetini okumadın mı? *"Ve insanlardan, Allah'ın rızasını dileyerek kendi nefsini satan kimseler vardır. Ve Allah, kullarına karşı Rauf'tur (çok şefkatlidir)."(Bakara–207)* İlahî emrini de mi görmedin? Her camide, her tekkede duvarlara asılı levhalarda *"Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı. Bunlar birbirinden gelme bir nesillerdir. Allah işiten ve bilendir."(Âli İmran–33,34)* ve *"Onları (Bedir'de düşmanı) siz öldürmediniz, ama onları Allah öldürdü; (Ok, mızrak) attığın zaman sen atmadın, ama Allah attı. Mü'minleri Kendinden güzel bir imtihanla imtihan etmek için (yaptı.) Şüphesiz Allah, işitendir, bilendir."(Enfal–17)* ayetleri yazılı değil midir? *"İşte siz öyle kimselersiniz ki, onlar sizi sevmedikleri halde siz onları seversiniz. Siz, bütün kitaplara inanırsınız; onlar ise, sizinle karşılaştıklarında "İnandık" derler; kendi başlarına kaldıklarında da, size olan kinlerinden dolayı parmaklarının uçlarını ısırırlar. De ki: Kininizden (kahrolup) ölün! Şüphesiz Allah kalplerin içindekini hakkıyla bilmektedir."(Âli İmran–119)* ayetinide mi bilmiyor musun? Mustafa Efendi sen Müslümanlık iddiasındasın ama dinini benim kadar bilmiyorsun dedi." Ben de: "Efendim, ben müderris olmadım, denizci oldum, elbette sizin kadar bilmem. Yalnız, ben bilmediğim halde iman ediyorum, siz hakikati bildiğiniz halde iman

etmiyorsunuz, müşriksiniz; Cenab-ı Hak Nisa Suresi'nde: *"Gerçekten, Allah, Kendisi'ne şirk koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışında kalanı ise, dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa, doğrusu büyük bir günahla iftira etmiş olur."(Nisa–48)* ve *"De ki: "Şahidlik bakımından hangi şey daha büyüktür?" De ki: "Allah benimle sizin aranızda şahiddir. Sizi -ve kime ulaşırsa- kendisiyle uyarmam için bana şu Kur'anı vahyedildi. Gerçekten Allah'la beraber başka ilahların da bulunduğuna siz mi şahidlik ediyorsunuz?" De ki: "Ben böyle bir şeye şahitlik etmem." De ki: "O, ancak bir tek olan İlah'tır ve gerçekten ben, sizin şirk koşmakta olduklarınızdan uzağım."(En'am–19)* buyuruyor. Mademki diğer ayetleri biliyor ve okuyorsunuz, bu ayet hiç gözünüze ilişmedi mi?" dedim. O da "Mustafa Efendi, ben Kur'anı ezbere biliyorum. Buna benzer şekilde Nisa Suresi'nde başka bir ayet daha vardır ki o da *"Hiç şüphesiz, Allah, Kendisi'ne şirk koşanları bağışlamaz. Bunun dışında kalanlar ise, (onlardan) dilediğini bağışlar. Kim Allah'a şirk koşarsa elbette o uzak bir sapıklıkla sapmıştır."(Nisa–116)* ayetidir. Ben her ikisini de biliyorum; hatta size şunu hatırlatırım ki Cenab-ı Hak bütün kullarına: *"Bir iyiliği açıklar ya da gizli tutarsanız veya bir kötülüğü bağışlarsanız, şüphesiz Allah, affedicidir, güç yetirendir."(Nisa–149)* olduğunu bildiriyor. Son nefesimizde ne olacağımız nereden bilinebilir? "Arif olan anlar" derler. Yüce Allah'tan ne istersen kısaca söylersin olur biter; hatta bağırıp çağırmaktansa zihnen ve kalben söylemek de yeterlidir. Fakat bu ayinleri, kiliseleri, süsleri boşa atmayınız. Halk tabakasını yola getirmek için başka çare de yoktur." dedi.

Şimdi şurada bir şey hatırıma geldi; atalarımız, "Ahir zamanda büyük Hristiyan milletlerinden birisi Müslüman olacaktır!" derlerdi. Biz de aklımızca bu millet olsa olsa İngiliz milletidir derdik. Hâlbuki İngilizler Müslüman olmaktan başka biz Müslümanları dinimizden döndürmek istiyorlar. Ne boş bir fikir! Ne beyhude bir maksat! Âlemlerin yüce Rabbi Allah'ın kudretini, büyüklüğünü, bulunduğu yüce makamda mümkün olduğu kadar gösteren ve kolaylıkla anlaşılan bir dini bırakıp da; yüceliğe layık şanlı bir peygamber olduğunu inandığımız Hazreti İsa aleyhisselam gibi nesli Davud peygamberden yetişmiş bir İsrailoğlu'nun, kâinat içinde bir zerre bile olamayan dünyaya Allah olarak indiğini, hemcinsleri elinde öldüğünü, sonra da Allah'ın sağ eliyle göğe yükseltildiğini iddia eden bir dine nasıl yönelebiliriz? Allah insan şeklinde değildir ki eli ayağı olsun. Yüce Kur'an'da *"Meryem oğlu İsa'ya da apaçık belgeler verdik ve onu Ruhu'l-Kudüs'le teyid ettik."(Bakara–86)* yüce ayeti vardır. Çocuk babasına

benzese gerektir. Cenab-ı Hak ölümsüzdür. İsa ise öldü. Allah, Rezzak (rızkı veren) ve hafızdır (koruyandır). İsa ise bu özelliklerden hiç birine sahip değildir. Hiçbir şey Allah'tan gizli kalamaz. Hâlbuki İsa bir şey bilmezdi. *"Allah yemez, içmez, uyumaz. İsa ise yer, içer, uyur."(Maide–75)* İşte süratle zihnimden geçen bu farklarla İsa aleyhisselamın hâşâ Allah veyahut Allah'ın oğlu olduğunu bir türlü inanamıyorum. Çünkü *"Allah'a ibadet edin ve O'na hiç bir şeyi ortak koşmayın." (Nisa-36)* ayetine dayanarak Allah'a ortak koşamayız. İsa'nın cismen göğe yükselmesine aklım eremiyordu. Gökyüzü kavramı, belki de zaman İsa(as.) zamanında başka türlü tasvir ve hayal ediliyordu. Bugün göğün sonsuz bir boşluk olduğunu biliyoruz. Böyle bir sonsuzluk içinde tayin edilen yer neresidir? Yüce Allah her yerde hazır ve nazırdır, lakin mekânı yoktur. İşte burasını herkes anlamakta güçlük çeker. Hazreti Muhiddin Arabî'nin Farsça'dan tercüme olarak:

Ben bilmezdim gizli âyân hep sen imişsin.

Tenlerde ve canlarda nihân hep sen imişsin

Senden bu cihan içre nişan ister idim ben

Ahir bunu buldum ki cihan hep sen imişsin

kıtasına pek uygun geldi. Yüce peygamberlerin bize anlattıkları "Allah" kavramının özelliği ise "bir" olması, sahip olduğu kudretle bütün varlıkları yaratması, varoluşlarının sürekliliği ve yokoluşları o büyük, ulu yaratıcının elinde ve arzusunda bulunmasıdır. Yani yaratılmış şeylerin yaratıcıda yok olacaklarını görmek demektir ki bu ancak zevk ve keşif ile anlaşılabilir bir hakikattir. Bu inanışı terk edip Hazreti İsa aleyhisselamı Allah olarak benimseyen bir dine nasıl yönelebilirim? Müslümanların en cahili, medenîlikten en uzak olanı bile Hristiyanlık inancını red etmek ve bu dinin yanlışlarını tespit etmekte zerre kadar tereddüt göstermez. Bilhassa baba ile oğul ve kutsal ruhu birleştirip ilahî bir ortak tanrılık meydana getirmeye havarileri mecbur eden ve Hazreti İsa'nın Tanrılık derecesine çıkmasına kadar varan bir meselenin onu büyük göstermek arzusu olduğuna kanaat eden âlimlerimiz bu dini nasıl takdir ederler? Hristiyanlığı bir din şekline sokmak için Allah'ı bir ve Hazreti İsa'yı da onun peygamberi olarak benimsemek lazımdır ki doğrusu da budur. Hazreti İsa, insanların hatta

peygamberlerin, elçilerin en büyüklerinden olabilir fakat hiçbir zaman Yaratıcı olamaz. Çünkü o da yaratılmışlardandır, acizdir. Acizlikten uzak olan ancak mutlak kudret sahibi olan Allah'tır. "Mimdir Ahmedle Âhad arasındaki fark" diyen şahıslara da itirazım var. Hz. Muhammed şanlı bir peygamberdir, Allah'ın kuludur, Allah olamaz. Cenab-ı Hak Kur'an'ında böyle buyuruyor: *"Meryem'in oğlu Mesih, bir resulden başkası değildir. Ondan önce de resuller gelip geçmiştir. Onun annesi de özü-sözü doğru biriydi. İkisi de yemek yerlerdi!"(Maide–75)* Yine Kur'an-ı Kerim'de *"Dediler ki: "Allah oğul edindi." O, (bu yakıştırmadan) münezzehtir. Hayır, göklerde ve yerde her ne varsa O'nundur, tümü O'na gönülden boyun eğmişlerdir."(Bakara–116)* ayeti mevcuttur. Yahudilerin "Hazreti Üzeyir Allah'ın oğludur" dediklerini Hristiyanlar da taklit ederek Hazreti İsa'ya Allah'ın oğlu diyorlar ki hiç doğru ve muhakkak değildir; *"Dinde zorlama yoktur!"(Bakara–256)* ilahî emri bizim için pek güzel bir programdır. Kimseye zor kullanarak dinimizi kabul ettirmeyiz. Siz Hristiyanlar da böyle yapsanız olmaz mı? Kur'an'da yüce peygamber Hazreti İsa Aleyhisselam Efendimiz hakkında *"Hani Allah, İsa'ya demişti ki: "Ey İsa, doğrusu senin hayatına Ben son vereceğim, seni Kendime yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana uyanları kıyamete kadar inkâra sapanların üstüne geçireceğim. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır, hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz şeyde aranızda ben hüküm vereceğim."(Ali İmran–55)* ve *"Şüphesiz, Allah Katında İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Onu topraktan yarattı, sonra ona "ol" demesiyle o da hemen oluverdi."(Ali İmran–59)* ve *"Ey Kitap Ehli, dininiz konusunda taşkınlık etmeyin, Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa, ancak Allah'ın elçisi ve kelimesidir. Onu ('OL' kelimesini) Meryem'e yöneltmiştir ve O'ndan bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve elçisine inanınız; "üçtür" demeyiniz. (Bundan) kaçının, sizin için hayırlıdır. Allah, ancak bir tek ilahtır. O, çocuk sahibi olmaktan yücedir. Göklerde ve yerde her ne varsa O'nundur. Vekil olarak Allah yeter."(Nisa–171)* yüce ayetleri ile bunlara benzer başka ayetler de vardır.

Hazreti İsa'nın çarmıha gerilmediğine dair Kur'an'da geçen mevcut ayet şu şekildedir: *"(Bir de) İnkâra sapmaları ve Meryem'in aleyhinde büyük bühtanlar söylemeleri, (156) Ve: "Biz, Allah'ın Resulü Meryem oğlu Mesih İsa'yı gerçekten öldürdük" demeleri nedeniyle de (onlara böyle bir ceza verdik.) Oysa onu öldürmediler ve onu asmadılar. Ama onlara (onun) benzeri gösterildi. Gerçekten onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, kesin*

bir şüphe içindedirler. Onların bir zanna uymaktan başka buna ilişkin hiç bir bilgileri yoktur. Onu kesin olarak öldürmediler." (Nisa–156,157)

Bizim buna iman etmemiz gerekir, gayrısını inkâr ederiz. Hristiyanlar, "İsa insanî sıfatıyla asıldı ve ilahî sıfatıyla, göğe yükseltildi" derler. Hakikî İncil dahi bu konuda *"Onların (İsrailoğullarının) peygamberlerinin ardından yanlarındaki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak Meryem oğlu İsa'yı gönderdik ve ona içinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan ve muttakiler için yol gösterici ve öğüt olan İncil'i verdik."(Maide–46)* yüce ayetine göredir ve biz buna inanırız dedim.

Mr. John, âlim ve erdemli bir kişi olduğundan dolayı söylediğim doğru sözlere cevap olarak "Şüphesiz ki Hazreti İsa çarmıha gerildi. Çünkü bu ispatlanmıştır. Allah'ın oğlu olmasına gelince, şöyle açıklayabilirim; soyları Samilere dayanan Araplarla İsrailliler'de bir adet vardır, mesela zengin bir şeyhin birçok kölesi, hizmetkârı olur. O zengin adamlar, kölelerine "evlat" tabiriyle hitab ederler ve köleler de efendilerine "Baba" derler. Hatta şeyhlerin birinden "Bu genç kimdir?" diye sorulunca "Bu benim evladımdır." der ve keza kölelerden birisine efendisini sorarsanız "Babam filanca kişidir" der. Demek ki köleye evlat, efendiye de baba demek Samioğullarınca nezaket ve adettir. Hazreti İsa meselesi de böyle olsa gerektir. Hazreti İsa, Allah'ın kuludur, kölesidir ve yarattığı bir varlıktır; İsrailoğulları ve Araplar'ın örf ve inanışlarına göre Allah ona evladı demiştir. Allah Hazret-i İsa'nın Rabbi ve yaratıcısıdır. Mesih olan Hazreti İsa da ona "Baba" demiştir. Kutsal Ruh ise tüm yaratılmışlarda mevcuttur. Kur'an'da *"Sana ruhtan sorarlar; de ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir, size ilimden yalnızca az bir şey verilmiştir."(İsra–85)* ayeti vardır. Bu emir her yerde geçerlidir. Evrensel olan bir ilahî emrin her tarafta aynı tesirde bulunması lazımdır.

Hz. İsa'nın *"Allah ruhtur ve ona secde edenlerin ruh ve hakikatle secde etmeleri gerektir." (Yuhanna 4/24)* sözünü unutmayalım," dedi. Ben de: *"Yahudi ve hristiyanlar; 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz.' dediler. De ki öyleyse niçin günahlarınız yüzünden Allah size azab ediyor? Bilakis siz O'nun yarattıklarından bir insansınız. O dilediğini bağışlar ve dilediğine azab eder."(Maide–85)* ilahî emri açıkladığınız görüşü geçersiz kılıyor, buna ne buyurursunuz?" dedim.

"Ne yapayım, ne diyeyim *"Her nefse kazandığının karşılığı tam olarak verilir ve onlara zulm edilmez."(Ali İmran–25)* ayetini okur ve geleceği beklerim. Mustafa Efendi, bu bahisleri kapayalım da bizim misyonerlik

sanatına dair size detaylı bilgi vereyim, daha faydalı olur.” diyerek sözüne devamla: “Londra’da bir de Misyon Okulu vardır; ülke dışında eğitim görenler, Londra’ya dönüşlerinde bu okula devam ederek sınav olurlar; kazanırlarsa misyoner olurlar, kazanmazlarsa tekrar okurlar ve misyoner çıkarlar. Misyoner okulunun en önemli dersi, Hristiyanlık Felsefesidir. Bu derste zayıf olanların misyonerlikteki dereceleri aşağı olur. Misyoner olmak için bir çok şart vardır; Bu şartların en mühimi, Londra’daki Misyon Cemiyeti Okulu’nda tahsil görmek ve pekiyi derecede diploma almaktır. Amerikalı pek çok misyoner olduğu gibi İsveç, Norveç, Alman ve Danimarkalı misyonerler de vardır. Protestanlığın yayılmış olduğu her milletten misyoner olabilir. Amerikan misyonerleri Doğu’da ve İngiliz misyonerleri Uzak Doğu’da faaliyettedirler. Protestan olan her memlekette misyoner şirketleri mevcuttur. Her şirketin tüzüğü ve bir idare şekli vardır. İngiliz misyonerleri dört sınıftır. Birinci sınıfı ve en büyükleri *mürşitlerdir*; bunlara profesör diyorlar. İkinci tabakası; *misyonerlerdir*. Üçüncü takımı ise *misyoner muavinlerdir.* Dördüncü kısmı da *gönüllü öğrenci misyoner cemiyetidir*. Bu şirkete *Students Volunteer Missionary Society* diyorlar. Bir de, ayrıca misyoner kadın cemiyeti veya şirketi vardır ki bu şirket asıl İngiliz Misyon Şirketi’nin bir şubesidir. Her sınıfın dereceleri vardır. Bu dereceleri aşamayanlar bir üst sınıfa geçemezler. Misyonerlikte kıdemle beraber hizmetin en iyisi, fedakârlık ve görevde başarılı olmak göz önünde bulundurularak terfiler gerçekleştirilir ve sınıflar da buna göre ayrılır. Misyonerlerin her sınıfının maaşları ve ayrıca da özel ödenekleri vardır. Bankalarda her misyonerin kendi adına havale edilen paraları mevcuttur. İstedikleri kadar alabilirler. Fakat bu parayı amaçları doğrultusunda sarf ederler. Şimdiye kadar bir misyonerin bu paralarla kötü bir işe bulaştığı işitilmemiştir. Vazife uğrunda hayatını kaybeden misyonerlerin ailelerini İngiltere hükümeti ölünceye kadar mesut ve bahtiyar olarak yaşatmaya ve çocuklarını okutup iş ve güç sahibi etmeye mecburdur. Bir misyonerin kendisine verilen görevde amacına ulaşmaktan başka hiçbir düşüncesi yoktur. Misyonerlerin bir kısmı farmasondurlar.

Burada bir miktar duraksayarak misyonerlerin mensup oldukları protestan mezhebi hakkında bilgi verdikten sonra sözüme son vereyim. Ortodoksluk ve Katoliklik on beşinci yüzyıla doğru insanlık âlemine bir bela oldu. Rum kilisesinin zalimce idaresi Ortodoksları dinden imandan çıkardığı gibi Avrupa’nın maddî işlerinin idaresini bile kendi hâkimiyeti altına alan Katolik Vatikan Kilisesi de Katolikleri perişan ediyordu.

Hristiyanlıkta bir devrim ve yenileşme yapılması zamanının geldiğine kanaat getirenler pek çok idi; ancak önayak olmaya cüretkâr kimse bulunmuyordu. Siyasi ihtiraslarla gittikçe bozulan Vatikan makamı, X. Leon'un kötü yönetimiyle, şeytanî dünya zevklerinin her çeşidiyle kirletilmişti. Cenneti satan, hükümdarları indirip bindiren; zulmü adalet, adaleti zulüm gösteren Papa X. Leon, işe yarayacak güzel nasihatlere de kulak asmıyordu. Erasmus ve Hotten ismindeki şahıslar yazıları ile mücadeleye giriştiler. Luther ve Kalven namındaki rahipler de işe karıştılar. Böylece çatışma başladı. Martın Luther "Hristiyanlıkta ruhbanlık yoktur!" meselesini öne sürdü. "Allah ile Kul arasında vasıta yoktur." diyordu. Luther, zeki, âlim ve Hak tarafını tutar, körkörüne her şeye inanmaz, yorum gücü kuvvetli bir adam idi. Bu yenilikçinin hitabet gücü kuvvetli olduğundan dolayı kendisini dinleyenler adeta büyüleniyor ve onun düşüncelerine bağlanacak derecede tesiri altında kalıyorlardı. Katoliklikten bıkmış usanmış olanlar, Luther'in mezehebine girdiler. Luther Protestanlığı meydana getirdi. İncil ve Hristiyanlık sünnetlerinin yanında Papanın nüfuzunu, dinde sonradan türemiş olan şeyleri, fazladan ayinleri, ruhanilerin evlenmemelerini ve manastırlara kapanmak usulünü iptal etti. Ve kiliseden resimleri kaldırttı. Bağımsız araştırma ve ictihadı kabul etti. Fakat gerek Luther ve gerekse Kalven eksiksiz ve hatasız insanlar değildiler. Bunların da az çok hataları vardı. Luther'in Kopernikle alay etmesi; Kalven'in Michel (Mişel) Serve hakkında reva gördüğü muamele affedilir hatalardan değildir. Luther, günahların affı usulünü, A'rafı, cüz'i iradeyi, ezelî günah meselesini satırlardı, vaftiz ve ekmek-şarap ayininden başka kilise adet ve sünnetlerinin hepsini yıktı. Avrupa'nın hemen her tarafına protestanlık yayılmaya başladı. Bu hususta, hükümdarların da çok yardımı oldu. Daha sonraları Hristiyanlıkta, Çuyungli, Knox, Pasteur, Bacon, Descartes, John Locke, Mirabu gibi araştırmacı yenilikçiler, III. ve IV. Pavlos ve V. Pius, Sikestkenet gibi azimli papalar çıktı. Bunlar Hristiyanlığı arındırmaya, seçkin bir hale getirmeye çalıştılar. Bir kısmı Katolikliği yenilemeye, bir kısmı da Protestanlığı yaymaya çalışıyorlardı. 1559 dan 1598 senesine kadar Batı'da devam eden kanlı savaşlar neticesinde protestanlık reformu baş gösterdi ve her millet bu yeni mezhebi yani Protestanlığı kendi mizacına, örf ve âdetine uydurarak yeni bir kilise oluşturdu. Sonuç olarak Protestanlık Hristiyanlığın sade, iyileştirilmiş ve arındırılmış halidir. Gitgide daha çok iyileştirilecek ve Avrupa medeniyetinin ilerleyişiyle uygun bir seviyede bulundurulacaktır. *"Zamanın*

değişmesi ile hükümler de değişebilir.” (Mecelle–39. madde) ilkesi Müslümanlarca da kabul edilmiş olduğundan bazı ictihadlar ile din içerisinde sonradan ortaya çıkan inanışların değiştirilmesi zamanının geldiği kanaatindeyim.” dedi. Sonra, veda ederek yanından ayrıldım, Müslümanca ismi İbrahim Hayrullah Zeki olan misyoner John ile ertesi günü Folmut’a döndük.

Merhum Mustafa Bey’in başından geçen macerayı anlatan hikâye burada bitti. Misyonerler merhum Mustafa Bey’i avlamak için güzel tuzaklar kurmuşlar ama Allah’ın birliğine inanan o mümini kandırmayı başaramamışlardı. Allah kendisine rahmet eylesin. Şimdiye kadar geçen, yarım asırdan fazla bir zamanda, doğal olarak Misyon Teşkilatı’nda pek büyük değişiklikler olmuştur. İngilizler hem misyonerlerden ve hem de eksplurator denilen kâşiflerden ve zengin gezginlerden pek çok fayda elde ediyorlar. Şimdiye kadar Osmanlı topraklarında seyahat edip araştırma ve incelemeler gerçekleştirerek eser yazanların elde ettiğim isimlerini buraya aktarıyorum.

Mr. Liac 1216 Rumî senesinde bütün Anadolu ve Arabistan’ı dolaştı. Misyonerler içinde “Makdeşu” dilini bilen tek şahıs bu adamdır.

Mr. Zichen 1220 Rumî senesinde aynı şekilde hareket etti. Mr. Linch, Mr. Borfard, Mr. Botingres, Mr. Murier, Mr. Frezes, Chizney, Voylsteyd, Toblers, Robinson, İnsvurt, Ressam, Biyk, Moor, Charl Wilson, Hachif, Burtony, Bellent, Lurats Olifas, Trummer, Layard, Rawilson, George Schmith, Ramsey, Hogart, Monro, Peters, Leonard, Mutzel, Mases, Mark Sykes, Mis. Luvetyanbil, Mr. Alsvurt Huntingtons, Verde, Belfros, Bellis, Mayles namındaki misyonerler, yazarlar, araştırmacılar ve gezginler çeşitli tarihlerde Osmanlı topraklarını gezdiler. Mr. Linch’in Doğu illerimizin durumunu anlatan güzel bir eseri vardır. Mister Manzonis 1877 miladî yılına denk gelen 1293 Rumî senesinde Hadide ile San’a arasını karış karış gezerek mükemmel bir harita meydana getirdi, bugün biz bu haritadan faydalanıyoruz.

Geçmiş dönemlerde Osmanlı topraklarında incelemelerde bulunmuş olan misyonerler ve araştırmacılar ile kâşifler ise Mr. Dognis, Gulasseres, Horgrunyes, Furtelmutes, Hirshes, Bintis, Muzilis, Zoymers, Hanis, Weyfel, Wyman Bury ve emsalleridir. Mr. Horgrunyes, altı ay Mekke’de ikamet etti. Mr. Furtelmutes yirmi gün Mekke’de ve on beş gün Medine’de kaldı.

Bu saydığım kişiler önemli eserler meydana getirmişlerdir. Daha birçokları vardır ki memleketimizi dolaşmışlar ve hala da dolaşmaktadırlar.

İsmini saydığım bu kişiler yalnız raporlar düzenleyerek bağlı oldukları makamlara vermekte olup, eser yazmadıklarından dolayı isimlerini hiçbir yerde göremedim. Bugün yüz elli Misyon Cemiyeti veyahut şirketi ve on bin misyoner ile ellibin kadar yardımcıları bulunduğu söylenmektedir.

Yapılan istatistiklere göre yeryüzünde 240 milyon Katolik, 95 milyon Protestan, 105 milyon Ortodoks ki toplam 445 milyon Hristiyan vardır ve 12 milyon da Yahudi mevcuttur.

Bugün yeryüzündeki Müslümanların nüfusu Avrupa istatistikçilerinin söylediklerine bakılırsa Hristiyan nüfusundan 80 milyon kadar daha azdır. Osmanlı Devleti'nde 25 milyon, Rusya'nın hükmü altında 35 milyon, İran'da 10 milyon, Hindistan'da 80 milyon, Çin'de 85 milyon, bütün Afrika'da 90 milyon, Cava, Sind, Sumatra ve diğer bütün doğu adalarında 40 milyon, Afganistan ve Belucistan'da 10 milyon Müslüman vardır diyorlar ki toplamı hemen hemen 385 milyona varıyor. Ben 400 milyon olduğunu tahmin ediyordum. Çünkü Afrika'da Müslüman nüfusu yoğun olmasına karşın sayımı yapılmamıştır. İslam dini bugün hiç çaba sarfetmeden, masrafsız, propagandasız kendi kendine yayılıyor. Eğer Hristiyanlar gibi bizim de misyonerlerimiz, dini yayma görevlilerimiz olursa, 700 milyonluk putperestleri az zaman zarfında İslam dini ile şereflendireceğimizden şüphem yoktur. "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Allah'ın resulüdür" diyenler, isterlerse Çinli ve Koreli olsunlar Müslümandır ve diğer ırklara mensup Müslümanların kardeşidirler. İslamiyet'te milliyet dindedir. Müslüman olanın milliyeti İslamiyet'tir demeli ve başka bir şey aranmamalıdır. Bu Sünnî, bu Şii, bu Vahhabi veyahut bu Türk bu Arnavut, Bu Kürt, bu Boşnak, bu Rum, bu Laz, bu Arap diye ayırdınız mı artık İslamiyet'te birlik olmaz, İslamiyet'in kuvveti azalır. Peygamber Efendimiz ilk defa peygamberliklerini ilan ettikleri zaman "Ey insanlar! 'Allah'tan başka ilah yoktur!' deyin, kurtuluşa erişirsiniz!" diye seslendi. İşte bu cümleyle halkı dine davet etti. Bu cümleye ve bu davete göre artık Müslümanlar arasında ırkların, devletlerin, vs… farklılıklarından dolayı ayrılık olmamalıdır. Her insan kendi yaptıklarıyla diriltilir. Bundan sebeple bakış açısından, inancından dolayı bir diğerini suçlu ilan etmeye kimsenin hakkı yoktur. Kim "Allah'tan başka ilah yoktur." diyorsa o benim kardeşimdir demeli ve bu iş olup bitmelidir.

Müslümanlar arasına ayrımcılık getirenler İslamî bakış açısınca uygun görülmemektedirler. Çünkü Müslümanlar arasına ayrımcılık sokmakla İslamiyetin en büyük düşmanı oluyorlar. Peygamber Efendimiz Mina'da

dile getirdikleri hutbede “Sizin kanınız, mülkünüz, malınız diğerinize haramdır; bilmiş olunuz ki siz kıyamet günü Allah’ın huzurunda toplanacaksınız ve yaptıklarınız sizlerden sorulacak; amellerinize göre kerşılık alacaksınız. Sakın benden sonra kâfirler gibi gruplara ayrılıp da birbirinizi vurmayınız.” buyuruyorlar.

Mevcut dinlerin kitapları meydandadır, okuyunuz. Bir kere de Kur’an-ı Kerim’i inceleyiniz; farkını görürsünüz. Dinimiz, mevcut dinlerin en sade ve mükemmelidir. Kitabımız, kitapların sonuncusu ve noksansızıdır. Dinimizi beğenmeyenler, bu dinden nasibini almamış olanlar ve dinimizi bilmeyenlerdir. İtiraz için Kur’an’ın manasını, hiç olmazsa mealini bilmek gerekir. Kur’an’ın yüce manasını kimse anlayamazmış ve Kur’an tercüme olunamazmış gibi iddialar ve sözler pek de doğru olmasa gerektir.

Cenab-ı Hak bize bu Kitabı, metninde yazanlara, içindekilere uymamız için gönderdi, yoksa anlaşılması zor bir halde gönderip bizi onu çözmeye muhtac bırakmadı. Kur’an’a bir bilinmezliktir diyenler kendilerinin cehaletlerini örtmek isteyenlerdir. Kur’an-ı Kerim açık ve anlaşılır bir şekilde yazılmıştır. Zannederim eski âlimler kendilerine önem verdirmek için yüce Kur’an’ı anlaşılması zor bir bilinmezlik gibi göstermeye çalışmışlardır. Yalnız birkaç kelime vardır ki, neyi ifade ettiklerine dair âlimler terüddüt ediyorlar. Mesela: *“Ha-Mim”, “Ayin Sin Kaf”, “Elif Lam Mim”, “Kaf Ha Ya Ayın Sad” ve “Elif Lam Ha”* gibi. Ben Vahhabi değilim fakat Kur’an’ı olduğu gibi okuyalım ve içinde bulunan emirlere uymak için manasını öğrenelim diyorum. Yüce Peygamberimizin Veda Haccı’nda verdiği emirde *“Müminler hep kardeştirler. Kardeş malı kardeşe gönül rızasıyla vermiş olması dışında helal olmaz. İşte size ilahî hükümleri tebliğ ettim. Size iki şey bırakıyorum ki onlara sarıldıkça asla doğru yoldan sapmazsınız. Onlardan biri Allah’ın kitabıdır ve diğeri Allah’ın peygamberinin sünnetidir.”(Ahmed bin Hanbel, Müsned, III, 111)* buyurdular. Bizim için uymamız gereken Allah’ın kitabı elimizdedir. Peygamberimizin hadisleri ise birçok eserle nakledilmiştir. Peygamberimizin sünnetleri de bilinmektedir. Bunlardan bulamadığımız mevzuları kıyas ile, ictihad ile, büyük fakihlerin bu konularda hemfikir olup bir ortak bir noktada buluşmaları ile bir karara bağlamak mümkündür. İmam-ı Âzam Ebu Hanife, Hz. Osman ile Hz. Ali arasındaki meseleyi ne güzel halletmiştir. *“Biz Osmanla Ali arasındaki meseleyi Allah’a bırakırız. Peygamberin sahabelerini destekleriz; onların dışında kimsenin ardından gitmeyiz.”* buyurmuşlardır. Fakat kimse bu noktayı dikkate almıyor. Yine

eski fikirlerinden caymıyorlar. Kimisi Osman tarafını, kimisi de Ali tarafını tutuyor. Bu yüzden meydana çıkan Sünnîlik ve Şiilik İslam âlemini cidden sarstı. Ne kadar kanlar döküldü. Vücuda gelen bu düşmanlık hala da bir türlü sönemiyor.

İbn-i Battuta, seyehatnamesinde: *"İsfahan en büyük ve en güzel beldelerden biri ise Sünnîler ile Rafızîler arasında fitne kıvılcımlarından doğan anlaşmazlık ve ayrılık sebebiyle büyük bir kısmı hala haraptır. Bu kargaşa ve anlaşmazlık bugün hala sürmekte olup bu iki grubun çatışmalarına bir son veremeyeceklerini göstermektedir."* diyor. İşte hakikî bir örnek! İşte acınacak bir hakikat! Artık yirminci asırda bu gibi haller olmamalıdır. Hz. Osman ile Hz. Ali gibi iki zatın bin üç yüz sene evvel aralarında tartışılan bir meselenin halli, haklı ve haksızın ayırt edilmesi bize düşmez. Ahirette Cenab-ı Hakk meseleyi tamamen çözer.

Tarafsızca düşünülürse her ikisinde de itiraz edilecek tavır vardır. Hz. Ali, herkese inanır ve herkesi iyi tanır, mert cesur bir zat olduğundan siyasette kusuru vardı. Hz. Osman'ın ise, taraftarını yanına alarak ve onları yüksek mevkilere geçirerek ellerine büyük yetkiler bahşetmek kusuru vardı. Kusursuz yalnız Allah'tır, kul kusursuz olmaz.

Etbaına meylettiği için Hz. Osman

Katlinde Sükût eylediler âl ile ashab

(Hz. Osman kendi yakınlarına meylettiği için

Katledildiğinde sahabeler sessiz kaldılar.)

Her iki tarafın da az çok hatası olunca artık söz söylemeye gerek kalmaz. Her ikisi de ahirette ve dünyada büyük makamları, sıfatları elde etmiş kişilerdir. Bunlara makam ve mevki hırsı yakışmazdı. Rum şairlerinden Pandalides, *"Para! Ey daima kuvvet olan para, senin için padişahlar ve tahtları sarsılır."* demektedir. Makam ve mevki hırsı servet biriktirmek içindir, servet ise Pandalides'in dediği gibi yapar.

Bu açıdan Müslümanlar arasına ayrılık sokanlar elbette Kur'an'ın ve sünnetlerin dışında hareket etmiş oluyorlar. Fesad tohumu ekmekle kendi adlarını kirletiyorlar, ellerini ve vicdanlarını kana boyuyorlar.

Sözün özü, Allah'ın yüce peygamberi *"Kolaylaştırınız, Güçleştirmeyiniz." (Buharî, Ahkâm, 60)* buyuruyor. İslamiyet'i

kolaylaştırmak, herkesi ona ısındırmak, bütün Müslümanların vazifesidir.

Yalnız bir şey vardır ki, o da kolaylaştırırken namusu, adaleti, merhameti kaldırmamaktır. Çünkü "Bir milletin yaşadığı bölgeden bereket, kadınlarından hayâ ve namus, hâkimlerinden adalet ve insanlarından merhamet kalkarsa o milletin siyasî hayatının sona erdiğine kanaat getirilmelidir." gibi doğru bir söz var. İşte terk edilmesi gerileme alâmeti olan bu dört maddenin kalkmamasına gayret etmek gerekir. Netice olarak derim ki, Müslüman olanlar birbirlerini sevmelidirler. *"İslam Dinini Yayma Cemiyeti"* namıyla bir İslam Cemiyeti oluşturarak İslamiyetin yayılmasına ve genişlemesine çalışmalıdırlar. Misyonerlerin programları bizim için örnek alınacak en güzel yoldur. Çünkü onların programları sayısız tecrübe üzerine geliştirilerek bugünkü şeklini kazanmıştır. Bizi uzun uzadıya araştırma ve incelemelerden kurtaracaktır. "İslamı Yayma Cemiyeti" diğer Müslüman ülkelerde şubeler açabileceği gibi oralarda eskiden beri mevcut olan cemiyetlerle de ilişkiler kurabilir.

Bizim de mürşidlerimiz, dinimizi yaymayı görev edinmiş insanlarımız olursa ve onlar da açgözlülüğü terk ederek yalnız din uğrunda çalışmak şartıyla bu vazifeye kendini adayıp her türlü zorluğa göğüs gererek dünyayı gezerlerse elbette dinimiz daha çok ve daha hızlı yayılır. Fakat İslam Cemiyeti güzel bir okul meydana getirmeli; iyi düşünülmüş, anlaşılır, zihin yormayan güzel programlarla o okuldan dinimizi yayma görevlileri yetiştirmelidir. Bu konu şeyhülislamlık makamının üzerine düşen aslî ve esas bir vazifedir. Az zaman zarfında bu yolda da büyük büyük başarılar elde etmelerini ümid eyleriz.

Merhum Mustafa Bey'in bize nakil ettiği macerada misyonerlerin bazı sözlerini reddedecek kişilerin bizde de mevcut olduğuna şüphe edilemez. Bundan dolayı bu durumu onlara terk ederek İslam'ın önde gelen zatlarından bir kişi tarafından söylenilen:

"Hudâ can-ı cihanest

Ve cihan cümle beden"

(Allah cihanın ruhudur ve o cihanın tamamı bir bedendir.)

mısrasını tekrar ederim. Allah vardır ve insanların hayal edebileceklerinin üstünde büyüktür. "Vahdet-i vücud" ve "Vahdet-i mevcud" fikirleri hakkında da birçok kitap yazılmıştır. Kanımca hepsi

birdir. Merhum Süleyman Çelebi Efendi Mevlid'inde "Birdir Allah ondan artık(gayrı) Tanrı yok" diyor. Resulullah efendimiz de *"Allah vardır, ondan başka bir şey yoktur." (Buharî, Bed'ül Halk, 59)* buyuruyor.

Birlik ebedidir. Herkes nasıl biliyorsa ve ne şekilde kavrarsa kavrasın "Alah bes, baki heves." (Allah yeter, geri kalan her şey geçicidir.). Hristiyan milletinin bunca çalışmalarına karşı ümitsiz olmayalım. Çünkü yüce ve muhterem peygamberimiz *"Allah insanları yönetmeyi benim ümmetime layık görmüştür."* hadisiyle ilahî bir lûtfu müjdeliyor. Müslümanlar her vakit devletler kurmak ve yönetmekle müjdelenmiştir.

Merzifon Amerikan Okulu'nun müdürü olan misyoner Mr. Thris, öğrencilerine verdiği ders esnasında sözü İslam'ın birlik ve bütünlüğüne getirerek: "İslam birliğini, şu ırk ve mezheplerin anlaşmazlıkları arasında gerçekleştirmek, koca gemi halatını iğne deliğinden geçirmekten daha zordur" demişti. Ben de o zaman bu sözü işiterek Mr. Thris'e: "O koca halat iğne deliğinden geçecek incelikte iplik saplarının burulmasından meydana gelmiştir. Mevcut, yekpare haliyle geçemese de geçemezse de açılınca ince iplik parçaları pekâlâ o delikten geçirilir ve daha sonra yine burularak halat haline konulur. "*Müminler ancak kardeştirler."(Hucurat–10)* ayeti, bahsedilen ırk ayrılığını ortadan kaldırdığı gibi mezheplerin ayrılıkları da bizde o derece düşmanlık gerektiren bir durum değildir. Çünkü uyuşulabilir." demiş ve pek yaşlı olduğundan dolayı kendisinin artık istirahate çıkması lazım geldiğini anlatmış idim. Bu sözüme cevaben Mr. Thris: "Boş durmak benim için bir cezadır" dedi ve hayatının sonuna kadar çalışacağını bildirdi.

Bunların sayısız engel olma çabalarına rağmen, İslam âlemini bir merkez etrafında birleştirmek yine mümkündür. Çünkü dünya haritasını göz önüne koyarsak, İslam ülkelerinin birbirine bitişik olduğunu görürüz. İslam memleketleri Kâbe'nin çevresindedirler. Bu durum birleşme amacının gerçekleşmesi için çok uygundur. Müslümanlar Museviler gibi döküntü halinde ve dağınık değillerdir. Zaten Osmanlı Devleti'nin kuruluş devrinde Müslümanların bu devlet etrafında toplanıp birleşmelerini sağlayan şey kılıç gücü değil, belki "adaletin dağıtılması" idi. Şahsi muameleleri terk ederek âdilâne bir yöntemi izler ve şeriatın emir ve yasaklarını insanlara bildirme yoluna tutunur, insaflıca bir yolu takib etmeyi benimser, endişelerden uzak bir hareketle diğer dindaşlarımıza kendimizi sevdirirsek birçok vasıta ile bizi ayrılığa ve geriliğe sevketmeye çalışan düşmanlarımıza karşı üstün gelerek amacımıza ulaşırız. Sabır, dikkat ve

kararlılık her türlü zararlı teşebbüsleri engeller. Azim ve metanet yükselmenin ve kurtuluşun yoludur. Sürekli ve çok çalışma başarı ve saadetin anahtarıdır. Ben Avrupa'da bulundum; askerî ataşelik yaptım. Batılıların birçok dini eserini okudum. Doğu vilayetlerimizde dolaşan Amerikan misyonerlerle temasta bulundum ve onlardan birçok şey işittim. İslam âlemi aleyhine yazılmış kitapları gözden geçirdim. Rabbime şükrederek derim ki, inancımda zerre kadar sarsılma olmadı. Hepimiz İslam'ın esaslarına sarıldıkça, sadık ve riayetkâr kaldıkça, sağlam ve güçlü oluruz. Tam aksine İslamiyet'ten uzaklaştıkça ona soğuk bir gözle baktıkça zayıf ve güçsüz kalırız.

Osmanlı halkının Müslüman kesimi, karakterini, örf ve adetlerini bozmamak üzere "İlerlemeyi batıdan, kuvveti doğu ve güneyden almalıdır". İslamiyet daima, birliği, kardeşliği ve yükselmeyi emreder, miskinliği, gruplaşmayı, düşmanlığı reddeder. Bundan dolayı ötekinin berikinin sözde var olup icraatta var olmayan yükselmeyi ve kardeşliğini değil, İslamiyet'in emrettiği yükselme, kardeşlik, eşitlik, adalet, hürriyet ve ilerlemeyi meydana getirmeliyiz.

Devlet, adaletle ve hatta küfür ile devamlılığını sağlayabilir fakat zulümle devam edemez. Âlemlerin Rabbi olan Allah, Kur'an'ı Kerim'de *"Allah size emanetleri mutlaka ehli olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitir, her şeyi görür." (Nisa–58)* buyuruyor.

Özü sözü doğru, kalbi saf ve pak, fikri hile-hurda ve aldatıcılıktan uzak, duyguları kin ve nefretten arınmış, iyiliğe, barışa, doğru yola, irşada yönelmiş olan bir insan söyleyeceği sözü dile getirmekten çekinmez. Ancak, içi dışına, zahiri batınına (görüneni, görünmeyenine) uymayan ve hareketlerini, fikirlerini ve maksatlarını açıkça söylemeyen menfaatçi insanlara da her zaman susmak düşer. Bir eserde, "Filistin topraklarında Avrupalı Haçlıları mağlup eden Türkler, din hürriyetine ve insanî duygulara pek saygılı olduklarından haçlıların yardımından mahrum kalan Hristiyanları tamamen Müslüman etmek işten bile değil iken onları yine dinlerinde serbest bıraktılar. Bu hal ve hakikat, Hristiyanları Türkler hakkında iyi ve samimîce düşündürecek rivayetlerdendir" deniyor ve onlardan güzel muamele ve sadakat bekleniyor.

Ne çare ki, yapılan iyilikler çabuk unutuluyor ve bu asırda herkes vicdanını karartarak bir şeyler kazanmak istiyor.

İslam Dünyası Hakkında Bazı Tarihî Bilgiler

Ebrehe'nin Mekke'yi kuşatmasının 52. ve adaletiyle tanınmış İran hükümdarı adil Nûşirevean'ın Sasani tahtına oturmasının 42. ve bir rivayete göre Nuh Tufanı'nın 3882 ve miladî olarak İsa (a.s.)'ın doğumunun 570. senesine tesadüf eden Fil Yılı'nda, Rumî aylardan Nisan ayının 10. ve Arabî aylardan Rebiyülevvel ayının 12. pazartesi gecesi sabaha doğru dünyaya gelen peygamberlerin sonuncusu Muhammed Mustafa (Aleyhisselatü Vesselam) Efendimiz Hazretleri kırk yaşına vardığında Allah tarafından yeni bir din ile insanlara ve cinlere peygamber oldu. Miladın 610. senesinde parlayan bu İslamiyet nuru, az zaman zarfında yeryüzünün birçok yerini aydınlattı. Geçen zaman içinde İslam'ın ışığı kuzeyde Sibirya'ya ve Kuzey Buz Denizi'ne, doğuda Çin Denizi'ne ve batıda Atlas Okyanusu'na, güneyde Ümit Burnu'na kadar ilerledi ve Asya'nın büyük bir parçasına, Afrika'nın hemen hemen tamamına, Avrupa'nın merkezine doğru uzanmak üzere doğu, güney ve güneydoğusuna dek yayıldı. Atlas Okyanusu adalarına kadar yayıldı. İslamın bu başarısı için çalışan mürşidlerin çoğunun bellerinde ipten bir kuşak, sırtlarında sade bir yelek ve ellerindeki savaş aletlerinden başka ne tantana ve gösterişleri ve ne de servet ve zenginlikleri vardı. En büyük kuvvetleri dine bağlılık, iyi niyet, keskin bir azim ve fedakârlıklarıydı.

Sonraları debdebe ve gösteriş, saltanat ve ihtişam devirleri başladı. Fakat dine bağlılıkta, çalışma ve gayrette, fedakârlık, azim ve kararlılıkta sarsıntı olmadı.

İşte bu şerefli şahısların İslam'ı yaydıkları yeryüzü dâhilinde bir dine ve inanca sahip olarak yaşayan dört yüz küsür milyon halka Müslüman ve onların âlemine de İslam âlemi denir. Bu âlemin coğrafyasını, tarihini, etnografyasını ve şimdiki durumunu özet halinde bile olsa bilmek bütün müminlere farzdır. Çünkü *"Bütün müminler kardeştir"(Hucurat–10)* ayetine göre bütün Müslümanlar, ırk ve mezhep ayrımı yapmaksızın kardeştirler ve kardeşler de birbirlerinin halinden haberdar olmalıdırlar. İslamiyet'in ruhu kardeşlik ve karşılıklı samimiyettir. Bu olmadı mı, "İslamiyet de orada yoktur!" demek gerekir.

Avrupalılar daima "Panislamizm"den yani İslam dünyasının birliğinden bahsedip ondan bir hayli sakındılar ve çekindiler. Hakları da vardı; üzülerek belirtirim ki bu büyük korkunun sebebi olan İslam âleminin ne kuvvette

olduğunu ve neler yapabileceğini biz Müslümanlar hala bilmiyoruz ve öğrenemedik. Âcizane kaleme aldığım “İslam Âlemi Coğrafyası” adlı eseri İslam âlemine faydalı bir hizmet olmak üzere yakında yayınlattıracağım. Hataları belki de pek çoktur; eksiklikleri muhakkak vardır. Onları da bu yolda hizmet edebilecek diğer şahıslar düzeltsinler. Avrupalıları korkutan İslam birliği manevî olarak her vakit mevcuttur. Bu birleşmeyi de faaliyete sokmak, canlandırmak için Müslüman milletlerini birbirine tanıtmak gereklidir. Diğer İslam devletlerinden daha medeni ve uygar olduğu tahmin edilen ve daha geniş olanaklara ve kuvvete sahip olduğu düşünülen Osmanlılar, İslam âleminin her bölge ve parçasını bilmezlerse, Sudan ve Siddi’deki Buse İslam Hükümeti ve halkı, Büyük Okyanus’taki Buru ve Butun Müslüman halkı acaba Osmanlı Devleti’ni nasıl bilebilirler? Şanlı Osmanlı padişahı, kutsal halifelik sıfatıyla şereflendirilmiş ve taclandırılmış olmasının yanında bu makamın tüm Müslümanlarca benimsenmiş olması hasebiyle İslam âlemince biliniyor, tanınıyor ve itibar görüyor ise de Osmanlı hükümeti yalnız manevî desteğiyle değil maddî gücüyle de kendini gösterirse, önemi ve değeri artıp o zaman İslam âlemine destek olma vazifesini tam manasıyla gerçekleştireceğinden ümitvar olan Müslüman milletler hükümetimizin her emrine amade olacak şekilde kuvvetli duygular ve güçlü bir bağlılık ile gönül vermiş, bağlanmış olurlar.

Padişahımız ve yüce halifemiz Sultan VI. Mehmet Vahdeddin Hazretleri iffetli, doğru, adil, merhametli, cesur ve bir Müslüman halifesinde bulunması gereken vasıflara sahip ve yaratılışı itibariyle zeki olup, 50 senelik araştırmaları ve tecrübesiyle de o zekâyı takviye ettiği bilinen ve Allah korkusu taşıyan, nefsine bağlı olmaktan sakınan, icraatlarında cesur, yaratıcı fikirler üreten, düzen ve disiplin taraftarı, âlimlere ve fazilete saygılı, çalışırken sabırlı, zalimlere düşman olması gibi seçkin özelliklere ve beğenilen huylara sahip bir padişah sıfatı taşıdığından dolayı, hâkimiyeti döneminde Osmanlı milletinin mesud ve bahtiyar olacağından şüphemiz yoktur.

Adalet, devletleri güçlendirir, yaşatır ve diğer toplulukları kendisine çeker. Adil, güçlü bir Osmanlı Devleti, diğer İslam devletlerini mıknatıs gibi kendine çekebilir. Hırs ve açgözlülük, adaletsizlik, keyfî muamele ve taraf tutma, devletleri yok oluşa sürükler. İslamın doğuşundan beri ortaya çıkıp zulüm ve yolsuzluk, dolandırıcılık ve rüşvet, israf ve İslam hukukuna aykırı gizli kapaklı işler yüzünden yokolmuş olan hükümetlerin isimleri şunlardır:

1- Ümeyyeoğulları Hükümeti (Emeviler)
2- Abbasiye Hükümeti (Abbasiler)
3- Sitemdar Hükümeti
4- Giylan-ı Cebeliye Hükümeti
5- Bâvendiye Hükümeti
6- Rüstemoğulları Hükümeti
7- Endülüs Hükümetleri (21 hükümet görülmektedir)
8- Medraroğulları Hükümeti
9- İdrisiye Hükümeti
10- Ağlebiye Hükümeti
11- Fergana Hükümeti
12- Samanoğulları Hükümeti
13- Tahiroğulları Hükümeti
14- Sicilya Emaretleri
15- Hüseyniye Hükümeti
16- Alevîye Hükümeti
17- Safariye Hükümeti
18- Tulunoğulları Hükümeti
19- Haşimiye Hükümeti
20- Tabâtabaoğulları Hükümeti
21- Hamedanoğulları Hükümeti
22- Sicistâniye Hükümeti
23- Ziyadoğulları Hükümeti
24. İlyasoğulları Hükümeti
25- Sariye Hükümeti
26- Âli Büveyh Hükümetleri
27- İhşidiye Hükümetleri
28- Salariyeoğulları Hükümeti
29- Rükniye Hükümeti
30- Şahinoğulları Hükümeti (Şahiniye)
31- Asfaroğulları Hükümeti
32- Badîsoğulları Hükümeti
33- Fatımiye Hükümeti
34- Kürt Mervanoğulları Hükümeti
35- Me’mûnoğulları Hükümeti
36- Ukbeyn Hükümeti
37- Gazneviye Hükümeti

38- Mezidoğulları Hükümeti
39- Kakuyeoğulları Hükümetleri
40- Hamûdoğulları Hükümetleri
41- Behamiye Hükümeti
42- Merdasoğulları Kelebiye Hükümeti
43- Harmiye yahut Babekî Hükümeti
44- Selçukîye Hükümetleri
45- Şevankâre Hükümeti
46- Murabutun Mulessemun Hükümeti
47- Selihiye Hükümeti
48- Felitaoğulları Hükümeti
49- Artukoğulları Hükümeti
50- Mengüciye Hükümeti
51- Aliye Hükümeti
52- Şeddadoğulları Hükümeti
53- Kürt Merdasoğulları Hükümeti
54- İsmailî Batınî Hükümeti
55- Harezm Hükümeti
56- Museyyib Ukaybioğulları Hükümeti
57- Badisiye Hükümeti
58- Atabeg Hükemetleri (20 kadardır)
59- Eyyubiye Hükümetleri
60- Bamiyan Hükümeti
61- Luristan Hükümeti
62- Hemmad Bucaye Hükümeti
63- Âli Sebuktegin Hükümeti
64- Hafsiyun Hükümeti
65- Mezidoğulları Hükümeti
66- Hurşidoğulları Hükümeti
67- Lâr Hükümeti
68- Fetâde-i Hüseyniyeoğulları Hükümeti
69- Hamzaoğulları Hükümeti
70- Kabliye Hükümeti
71- Haliciye Hükümeti
72- Meriniye Hükümeti
73- Karakurum Hükümeti (Cengiziyye)
74- Muvahhidin Hükümeti

75- Guriye Hükümeti
76- Karahitay Hükümeti
77- Vedadiye Hükümeti
78- Resuliye Hükümeti
79- Cubaniye Hükümeti
80- Muzafferoğulları Hükümeti
81- Ahmeroğulları Hükümeti
82- Cûciye Hükümeti
83- Kurt Hükümeti
84- Bahriyûn Hükümeti
85- Ak Orda Hükümeti
86- Pervane Hükümeti
87- Karaman Hükümeti
88- İlhaniye Hükümeti
89- Kızıl Ahmedlü Hükümeti
90- Tuğlukoğulları Hükümeti
91- Ammariye Hükümeti
92- İlganiye Hükümeti
93- İticûye Hükümeti
94- Tuğmâniye Hükümeti
95- Meziniye Hükümeti
96- Behmeniye Hükümeti
97- Kaşgar Hükümeti
98- Ramazanoğulları Hükümeti
99- Karakoyunlu Hükümeti
100- Akkoyunlu Hükümeti
101- Dulkadiroğulları Hükümeti
102- Hazariye Hükümeti
103- Kavusoğulları Hükümeti
104- Cünbur Hükümeti
105- Safeviye Hükümeti
106- Çerkes Guleman Hükümeti
107- Kalavuniye Hükümeti
108- Sudiye Hükümeti
109- Tahiriye Hükümeti
110- Keraniye Hükümeti
111- Germiyanoğulları Hükümeti

112- Aydınoğulları Hükümeti
113- Cezayir Hükümeti
114- Lûdiye Hükümeti
115- Kırım Hükümeti
116- Vetasoğulları Hükümeti
117- Arnavut Hükümeti

Mevcut tarihler iyice gözden geçirilirse daha birkaç hükümet ismi bulunabilir. Bunlar arasında 374 sene ayakta durmuş Bavendiye Devleti bulunmakla beraber eşkiyalık ve komitacılık ile kırk sene hayatını sürdürmüş olan Batiha'da Şahiniye Devleti, dinsizlik, ahlaksızlık ve namussuzluk ile bazı özel ve gizli kuvvetler sayesinde 18 sene kadar yaşamış Batınî İsmailîye Hükümeti de bulunmaktadır.

Bu Müslüman devletlerin yıkılma sebepleri incelendiği zaman karşımıza şu maddeler çıkar:

1- Dinsizlik, namussuzluk,
2- Adaletsizlik, zulüm ve yolsuzluk,
3- Rüşvetçilik, har vurup harman savurmak, aşırı eğlenceye düşkünlük, israf, stokculuk,
4- Makam-mevki kavgası, hırs ve açgözlülük,
5- Dış dünyada olup bitenleri dikkate almama, cehalet, tembellik ve ilerlemeden yoksunluk.

Bugün dünya üzerinde mevcut İslam Devletleri de şunlardır:

1- Büyük Osmanlı Devleti Hükümeti
2- İran Hükümeti
3- Afgan Hükümeti
4- Buhara Hükümeti
5- Hiva Hükümeti
6- Bulucistan Hükümeti
7- Kırım Hükümeti (Yeni teşekkül eden)
8- Azeristan yahut Azerbaycan Hükümeti (Yeni)
9- Şimali Kafkas Hükümeti (Yeni)

NOT: Kafkas Dağları'ndan sonra Kuban, Terek, Kazan, Don, Harkuf, Voronej, Saratof, Tambo, Pensa, Simberesk, ülkeleri de bir hükümet teşkil edebilirler.

10- Malir Kutla Nevvablığı
11- Buhara Nevvablığı
12- Cinceri Nevvablığı

13- Kîce Nevvablığı
14- Ahmed Abad Hükümeti
15- Cunâger Hükümeti
16- Camenger Hükümeti
17- Haydar Abad Hükümeti
18- Kümbat Hükümeti
19- Palasenbur Hükümeti
20- Radhenbur Hükümeti
21- Bohobal Hükümeti
22- Behelpor Hükümeti
23- Rampor Hükümeti
24- Havar Nevvablığı
25- Balnebu Nevvablığı
26- Kücbehar Nevvablığı
27- Nizam Hükümeti
28- Tervare Hükümeti
29- Salangor Hükümeti
30- Nagrisemebilan Hükümeti
31- Cevher Hükümeti
32- Kedâh Hükümeti
33- Perlîs Hükümeti
34- Kelantan Hükümeti
35- Hayrabor Hükümeti
36- Ray Hükümeti
37- Ternağganu Hükümeti
38- Perak Hükümeti
39- Pehnek Hükümeti
40- Acin Açe Hükümeti
41- Padanığ Hükümeti
42- Senkura Hükümeti
43- Banka Hükümeti
44- Riyu Hükümeti
45- Biltun Hükümeti
46- Palmibâniğ Hükümeti
47- Lampuniğ Hükümeti
48- Nebikolin Hükümeti
49- Linga Hükümeti

50- Niyas Hükümeti
51- Bata Hükümeti
52- Cambiye Hükümeti
53- Siyak Hükümeti
54- Kuvantan Hükümeti
55- Delhi Hükümeti
56- Babi Hükümeti
57- Banyak Hükümeti
58- Peyti Hükümeti
59- Tânâhemse Hükümeti
60- Tânâhalse Hükümeti
61- Vennenavi Hükümeti
62- Ratlam Hükümeti
63- SikunuHükümeti
64- Nasuvangunu Hükümeti
65- Buiyyiyat Hükümeti
66- Baniğkali Hükümeti
67- Pangsang Hükümeti
68- Banlav Hükümeti
69- Butun Hükümeti
70- Borov Hükümeti
71- İsindora Hükümeti
72- Ternate Hükümeti
73- Tidur Hükümeti
74- Timur Hükümeti
75- Rutî Hükümeti
76- Buğur Hükümeti
77- Samar Hükümeti
78- Seram Hükümeti
79- Pontiyanak Hükümeti
80- Sombe Hükümeti
81- Siyantan Hükümeti
82- Makindav Hükümeti
83- Matan Hükümeti
84- Kec Hükümeti
85- Recnik Hükümeti
86- Samplinuğ Hükümeti

87- Buruney Hükümeti
88- Dayak Hükümeti
89- Keşmir Hükümeti
90- Puti Hükümeti
91- Bedhişan Hükümeti
92- Şaravak Hükümeti
93- Ruşan Hükümeti
94- Simpanağ Hükümeti
95- Sintarağ Hükümeti
96- Kutî Hükümeti
97- Pantam Hükümeti
98- Surakarta Hükümeti
99- Cukcakarta Hükümeti
100- Samaranağ Hükümeti
101- Sumbave Hükümeti
102- Şiribun Hükümeti
103- Madura Hükümeti
104- Curbaya Hükümeti
105- Kambiniğ Hükümeti
106- Bandoniğ Hükümeti
107- Maniğkasar Hükümeti
108- Koninğan Hükümeti
109- Umman Hükümeti
110- Burbulingu Hükümeti
111- Hadramut Hükümeti
112- Basuruan Hükümeti
113- Kuveyt İmareti
114- Katif İmareti
115- Bahreyn Hükümeti
116- Necid Emareti
117- Muhammere Emareti Ciyyancor

Aden Körfezi civarında yüz elli kadar sultanlık olduğu bildirilmiştir; bilinenleri şunlardır:

118- Lehc Abdali Sultanlığı
119- Dali’ Sultanlığı
120- Sibaî Sultanlığı
121- Fazli Sultanlığı

122- Abdülvahid Sultanlığı
123- Akrabî Sultanlığı
124- Subeyhi Sultanlığı
125- Bafi’ Sultanlıkları
126- Havaşib Sultanlığı
127- Alaki Sultanlığı,
128- Nesab Sultanlığı
129- Beyza Sultanlığı
130- Fas Hükümeti
131- Tunus Hükümeti
132- Aşanti Hükümeti
133- Aşire Hükümeti
134- Afâr Hükümeti
135- Aka Hükümeti
136- Uganda Hükümeti
137- Ova Hükümeti
138- Mendere Hükümeti
139- Basutos yahut Becvane Hükümeti
140- Busa Hükümeti
141- Bondo Hükümeti
142- Tombukto Hükümeti
143- Fanti Hükümeti
144- Bambuk Hükümeti
145- Sirğu Hükümeti
146- Saklava Hükümeti
147- Turu Hükümeti
148- Zengiyar Hükümeti
149- Sambu Hükümeti

150- Senegal Hükümeti (Senegal büyük ve geniştir, Hristiyanı da çoktur; fakat iç bölgelerde bir Senegal Müslüman Hükümeti mevcuttur.)

151- Havdame Hükümeti
152- Bağirmi Hükümeti
153- Bamyara Hükümeti
154- Darfur Hükümeti
155- Gandu Hükümeti
156- Sokoto Hükümeti
157- Husa Hükümeti yahut Afno Sultanlığı

158- Vaday Sultanlığı
159- Bernuh yahut Burnu Hükümeti
160- Darrunka Emareti
161- Futaçalun Hükümeti
162- Futa Hükümeti
163- Mandenkel Hükümeti
164- Darferitet Hükümeti
165- Dayafunu Hükümeti
166- Kanem Hükümeti
167- Ditğa Hükümeti
168- Fula Hükümeti
169- Katuri Hükümeti
170- Kabor Hükümeti
171- Kaoko Hükümeti
172- Katağum Hükümeti
173- Kuvar Hükümeti
174- Komor Hükümeti
175- Muhli Hükümeti
176- Mayuta Hükümeti
177- Hindvane yahut Anjuvan Hükümeti
178- Manima Hükümeti
179- Mısır Hükümeti
180- Senusiye Tarikati (Bir hükümet gibidir)

İsimlerini saydığımız bu hükümetlerin hükümdarları ve ahalisi de tamamiyle Müslümandır. Hükümdarların sarayları, gösterişli bir karizmaları ve vekilleri vardır. Bazılarının düzenli ordusu da bulunur. Ancak bazıları yarı müstakil ve çoğunluğu Avrupa devletlerinin idareleri altındadırlar. Misyonerler bu İslam devletlerinin topraklarında istedikleri gibi at oynatıyorlar. Acaba milletimizden kaç kişi buralara seyahat edip onların hallerini bize bildirdiler? Konsoloslarımız ne yaptılar bilemiyorum. Yalnız, üzüldüğüm ve teessüf ettiğim bir konu varsa o da, Avrupa'da kumarhaneden ibaret bir Monako Prensliği, dört jandarmaya sahip bir San Marino Cumhuriyeti aynı kuvvet ve güçte bir de Andora Cumhuriyeti ve Lüksemburg ve Lehistan Dukalık ve Prensliği Avrupa yıllıklarında birer devlet diye zikr edildiği halde milyonlarca insana sahip koca İslam devletlerinden bahsedilmemesidir. İslamiyet'e düşmanlık pek açık ve aşikârdır. Bununla beraber İslam âlemi de kendisini toplayıp kuvvet ve

kudretiyle onlara tanıtmalıdır. Hristiyan devletlerin hâkimiyetleri altında bulunan İslam halkı ise Avrupa yıllıklarında kayıtlı ve adları geçiyor olduğundan tekrarına lüzum görülmedi.

Samsameyi[25] eyledikçe teslil*

Teslim-i süyûf ederdi a'da

Tarih diyor ki bî mubaha

Bir orduyu bir er etti tenkil.

(Samsame gibi bir kılıcı kınından çektikçe

Düşman kendi kılıcını teslim ederdi

Tarih abartısız diyor ki

Bir asker bir orduyu mağlub etti)

İslamiyet pek büyüktür, pek güçlüdür, pek etkili ve önemlidir. Ancak adaletsizlik ve idaresizlik, memnuniyetsizlik ve daha nice nice üzücü haller bu heybetli gücü küçük küçük kuvvetlere ayırdı. Dinin emrettiği adalet ve doğru yolu takip, yine o küçük kuvvetleri birleştirebilir. Bu birleşmenin gerçekleşmesi ise dünyayı titretir. Bir erin bir orduyu mağlub etmesi gibi bir er de bu oluşumu vücuda getirebilir. Mevcut İslam devletleri ile ilişkiler kurulması ve kültürel bir birlik meydana getirilmesi, çalışılacak önemli bir meseledir.

Şimdi, hayal ettiğimiz "İslam Dinini Yayma Cemiyeti"nin bir teşkilatlanmasını yapalım.

İslam Dinini Yayma Cemiyeti

İslam'ı Yayma Cemiyeti yüce Osmanlı Devleti'nin ve Müslüman milletlerin nakit yardımlarıyla iş görebilir. İslam'ı Yayma Cemiyeti, İngilizlerin misyonerliğine benzer bir vazife gerçekleştirmekle yükümlü olacağından, Misyoner Teşkilatı, İngiliz hükümeti ve milletinden ne gibi yardımlar alıyorsa ve ne gibi hizmetler gerçekleştirebiliyorsa bizim İslam Cemiyetimiz de Osmanlı hükümeti ile aynı ilişkiler içerisinde bulundurulmalıdır. Bu şekilde büyük faydalar elde edilebilir. Yoksa İstanbul'da Cağaloğlu'nda, kapısının üstünde "Cemiyet-i Hayriye-i İslamiye" levhası yazılı bir evde birilerinin toplantılarından ibaret bir halde kalacaksa bu cemiyetin kurulmasına teşebbüs bile edilmemelidir.

Kısacası, misyonerlerin Müslümanlar hakkında uygulamaya çalıştıkları yöntem çerçevesinde onlara karşı aynı şekilde karşılık verecek bir işe girişmek gerekiyor. Bunun da en önemli şartı: Sahibinden himmet ve çalışanlardan büyük bir gayret ve geleceği göz önüne alarak geçici olan hayatı düşünmeyerek önlemler almaktır. Zaten dünya nedir ki ikbali ne olsun!

Nîk-i bahtan revnek-i ikbale mağrur olmasın

Lâbekadır aksi ikbalin bulur bir gün zeval.

(Bahtı açık olanlar ikbalin parlaklığıyla gurura kapılmasın

İkbal ebedî değildir, bir gün yok olup gider)

En yakın yüzyıllarda, siyaset arenasında istediği gibi koşan, arzularına ulaşan ve savaş meydanlarında zaferler kazanan Napoleon ve Frederick gibi zamanlarının büyük adamları bugün kara toprakta çürümüş, ünvanları ve nişanları paçavra parçalarından yapılmış kâğıt sayfalarında kalmıştır. Eğer bu parçavra parçalarının içinde anlatılanlara önem veriliyorsa, ahirete iman edilmese bile bir miktar vicdanî hareket lazımdır. Kıymet verilmiyorsa, dine bağlılık bulunmuyorsa ve her ne yapılsa toplum tarafından hikmetin kaynağı ve keramet olarak benimseniyorsa, işte böyle dönemlerde de akla geleni yapmak gerekir. Yapılan şey dinimizce aykırı değilse ve dinimizden

bir itiraz görmüyorsa helaldir, meşrudur, uygundur. Hatta çaresiz Ferit Paşa için haksız olarak söylenmiş bir kasidede:

“Hâsıl-ı dünya ve mâ fihâyı herc-ü merc edip

Kendime nam-ı Hülagû Han’ı ünvan eylerim.”

(Dünya malını ve ona dâhil olan şeyleri harcayıp

Kendime Hülagû Han’ın ünvanını alırım.)

diyorlardı ki bu kişi evine gitmek için belli bir yoldan başka bir istikametten geçemeyecek kadar beceriksizdi. Milletimiz pireyi deve yapar. Acaba haddini aşan icraatlarda bulunanlar için neler söylenmiyor?

Vidinli Tevfik Paşa’nın bir sözünü söylemek isterim. Merhum Tevfik Paşa bir resmî toplantıda “Bu memlekette ciddiyet takdir edilmez. İyi fena, fena iyi görülür. Burada ciddiyetten bahsetmek Saksonya tabağıyla eşeğe saman vermek gibidir” demişti. Ne doğru bir sözdür. Memleketimizde şahsiyetle uğraşmak her dönemde yeni modadır. İktidar sahiplerini söndürmek her zaman geçerli, rağbet edilen bir uğraştır. Türkiye’nin geri kalmasına sebep olan nedenlerden biri, belki de birincisi budur. Ben Alfred De Vigny gibi:

Ağlamak, inlemek, yalvarmak alçakçadır

Kaderin seni çağırdığı bu yolda

Şu zor görevini layıkınca, coşkuyla yap

Ve sonra benim gibi sessizce öl.

demedim. Saf vicdanımın yönlendirmesiyle ve bilgim derecesinde kendi akıl ve mantığıma göre bazı düşünce ve yorumlarda bulundum. Doğru olabildiği gibi eğri ve yanlış da olabilir. Amacım bizden olanlara hizmettir. Kusurlu da olsa, zamanımızın sistemine de dokunsa hoş görülmelidir.

Eski sadrazamlardan merhum Fuat Paşa’nın yarım asır önce ölüm döşeğinde iken cennetmekân Sultan Abdülaziz Han’a yazdığı vasiyetnamede bazı mühim cümleler vardır. Onların bir kısmını buraya naklediyorum. Her devir için dikkate değer cümlelerdir:

“Padişahım, Cenab-ı Hak sizi şerefli olduğu kadar da tehlikeli olan bir vazife ile vazifelendirmiş ve mübarek zatınızın dahi bu vazifeyi hakkıyla yerine getirmesi için “Osmanlı saltanatı tehlikededir” sözünü iyice düşünmeniz zarurî bir hal almıştır. Komşularımızın hızla ilerleyişleri ve atalarımızın akıl erdirilemeyecek hataları bugün şu vahim durumda bulunmamıza sebep olmakla böyle dehşetli bir tehlikeden korunmak için zat-ı şahaneniz de geçmişi bir kenara bırakarak bizi yeniden bir yükseliş yoluna sevketmeniz lazımdır. Bu bizi mahveden beladan kurtulabilmemiz İngiltere kadar paraya, Fransa kadar eğitim gücüne, Rusya kadar askere sahip olmaya bağlıdır. Bizim için lazım olan kalkınma Avrupa milletleri derecesine yükselmektir. İslamiyet, insanî ve dinî yükselişe hizmet eden bütün yolları bünyesinde bulundurması itibariyle; siyasî ve mülkî müesseselerimizi değiştirmek, kanunları mevcut gelişim ve ilerleme ile paralel olarak yenilemek İslam’ın esaslarının dışında bir şey değildir. Mademki bizim inancımıza göre İslamiyet bütün hakikatleri, bütün ilim ve irfanı kapsamaktadır; o halde faydalı keşifler ve yeni ilimler bulundukları yer neresi olursa olsun ve hangi milletin elinde bulunursa bulunsun onu almak ve anlamak vazifesiyle yükümlüyüz. Düşmanlarımızı kendi başımıza yenmeye gücümüz olmadığı için dışarıdan bir dost ve müttefik aramaya mecburuz. Çeşitli ırklara mensup Hristiyan halkımız arasında dinî bir birlik oluşturmalarını engellemeye çalışmak gerekir. Devlet kavramını onların bütün dinî meseleleri üzerinde bulundurmak kadar uygun bir idare yöntemi olamaz. Ancak Osmanlı, kendisini oluşturan çeşitli unsurları ırk ve mezhep ayrımı yapmadan bir arada tutmalı ve birbirlerinin menfaatlerine hizmet edecekleri koşulları oluşturmalıdır.”

Bugün aynı sözler tekrar edilebilir.

Şu vasiyetleri Müslümanlar için faydalı bir ders olarak göz önünde bulunduracak olan İslamı Yayma Cemiyeti ve İslam Dini’ni yayma görevlileri çok büyük hizmetler gerçekleştirebilirler.

Çünkü din, felsefesiz olamadığı gibi siyasetsiz de olamaz. Bununla beraber dine iki noktadan bakmak gerekir. Dinin birinci kısmı manevî, ikinci kısmı siyasîdir. Manevî yönü doğrudan doğruya fertler ve şahısların vicdanı üzerine etkili olur. Siyasî kısmı ise o dine mensup toplumun yaşam ve saadet yoludur.

Bu eseri yazmaktan maksadım İslam âlemini uyarmaktır, bölücülük değildir. Âlemlerin Rabbi Allah, Kur’an-ı Kerim’de *“O fasıklar Allah’ın ahdini, onu kesin olarak onayladıktan sonra bozarlar, Allah’ın kendisiyle*

birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar. Kayba uğrayanlar, işte bunlardır."(Bakara–27) buyuruyor. Tam bir iman ile inandığım Cenab-ı Hak beni hüsranda bırakmasın. Âmin.

Ben, halkı imandan uzaklaştırmıyorum. Halk ile alay etmeyiniz, dünyanın düzenini sağlayan, insanların barış ve kurtuluşunu temin eden şeyleri uygulayınız demek istiyorum. Cenab-ı Hak bütün iman edenleri lütfuyla ıslah eylesin, gazabıyla yok etmesin. Zira artık zulme ve gazaba tahammülümüz kalmadı.

Osmanlı'da siyasî sorunlar eksik olamaz; biri geçici bir süre için giderilir ve sonra, hiç hatır ve hayale gelmeyen bir diğeri meydana çıkar. Çünkü biz Müslümanlara; Hristiyan olmadıkça dünya üzerinde rahat ve huzur gösterilmemesi Haçlılar tarafından kararlaştırılmıştır. Bu kitapçıkta, başkaları tarafından söylenip naklolunan ve tarafımdan da bazı vesilelerle dile getirilen görüşü Avrupalılar hiç de dikkate almıyorlar. Biz Müslümanlar birlikçiyiz, tek Tanrıcıyız Teslis'e, üçlemeye inanmıyoruz, inanmayız ve hiçbir vakit inanmayacağız. Çünkü olamaz. Kozmografya hakkında yüzbinlerce sayfa eser yazan, araştırma ve keşiflerde bulunan, felsefe yolunda eserler meydana getiren ve akılları her halde her şeye herkesten daha fazla eren bilgili Avrupa senyörleri eğer hakikati anlamakta acizlik gösterir ve babalarına da atalarından nakledilmiş olan uygunsuz ve uydurma bir inanca inanırlar ve bizleri de o köhne ve batıl inanca sürüklemek fikrinde bulunurlarsa, bu heriflerde akıl, anlayış, yorumlama gücü ve mantık namına bir şey yoktur derim. Allah'tan bulsunlar deyip geçerim ve hiçbir vakit pek doğru ve makul olan dinimden vazgeçemem. Müslümanlık, her manasıyla Müslümanlık bizi asla ve kimseye karşı çaresiz bırakmaz.

Cennetmekân Fatih Sultan Mehmet Han gibi her türlü övgü ve methe layık şanlı bir padişaha, Bizans İmparatorluğu'nu yıkmış ve dünyanın merkezi olan İstanbul'u zabt etmiş, Avrupa, Asya ve Afrika'ya fermanlar göndermiş kudretli bir sultana, ünvansız bir papa, saksağanvari yazdığı bir mektupla: "Eğer kendinizle beraber halkınız İslam'ı terkederseniz doğu hristiyanlığına hâkim olmak üzere fetva vereceğim ve artık her şey unutulacaktır" demişti. Değil doğu Hristiyanlığına, hatta dünya Hristiyanlığına hâkimiyeti vaad etseydi, sultan Mehmet Han gibi iktidar sahibi bir padişah değil, Bahçeköylü cahil bahçıvan Mehmed Ağa acaba bu teklifi kabul eder miydi? Papa bunu hiç düşünmemişti, şimdi de İngiliz ve Fransızlar düşünmüyorlar.

Öteden beri İnglizler, bu dinî mesele ile meşgul oluyorlar fakat bir türlü başarılı olamıyorlardı. Bugün İngilizler, Hz. İsa'yı şehid ettiklerine bütün dünya Hristiyanlarının inanmış oldukları İsrailoğullarına bile, özellikle Müslümanlar'a zarar vermek maksadıyla bir siyasî mevki vermeye çalışıyorlar. Kudüs'ü bol keseden bunlara veriyorlar. Ümit etmem ki diğer Hristiyan milletler bu zehirli lokmayı yutsunlar. Dünyada Hristiyan olanlar yalnız İngilizlerle onların azmanı olan Amerikalılar olsaydı belki bu iş gerçekleşebilirdi. Fakat Hristiyanların çoğu bu iki milletten başka olan milletlerdendir. Dört beş bin kişilik Eşkinazi[26]* alayı Kudüs'ü değil, dünyanın hiçbir köyünü alamazlar. Acaba bu Yahudi alayı, kaç jandarma muhafızı ile Kudüs'e geldiler? İngilizler de artık siyaset işini pek cıvıttılar. Almanları ezmek için dinî gelenek ve göreneklerini dahi ayaklar altına aldılar ki bundan daha bayağı, daha aşağı bir şey olamaz. Galiba İngiliz lordları arasında Eşkinazi dostlarımızdan çok sayıda üye var. Fakat bunların kararları ancak birkaç ay için geçerli olabilir. Sonrası paramparça bir vaziyettir. Ben, bizim ticaretle meşgul Musevilere, bu dalaverelere kanmamalarını, iş ve güçleriyle meşgul olarak rahat oturmalarını tavsiye ederim.

Bu gibi meseleler geçmiş dönemlerde de ortaya atılmışsa da Sultan II. Abdülhamit Han tarafından şiddetle reddedilmiştir. Merhum Sultan Abdülhamit, İslam dünyası için çok zararlı olacak bu gibi meseleler karşısında en ince detayına dek gayet akıllıca kararlar verirdi. Ne yazık ki çevresindekiler iyi değildi. Şimdi o dönem maziye karıştı; tarihe gömüldü. Günümüzde ise gerçek Müslümanlar her şeyin iyi ve kötü taraflarını bilmeli fakat Allah'ın takdirini beklemelidirler.

Mevlâ görelim neyler,

Neylerse güzel eyler.

Allah o kadar yüce, o kadar adildir ki, O'nun yaptığını hiçbir kul yapamaz. İmhal eder ama ihmal etmez (Mühlet verir ama ihmal etmez.). Allah her şeyi bilir ve görür. Ona göre yarattıkları arasında adaletini dağıtır.

Müslümanlar arasında ayrılıkları, bölünmeleri ve bunların nedenlerini ortadan kaldırmak gerekir. Müslüman Türkler, birbiriyle vuruşan taraflardan daima zayıf olanına yardım ederler. I. Dünya Savaşı'nda aynı şeyi yaptılar. Düşmanlarımız 1 milyar 150 milyon nüfus ve o ölçüde para ve imkâna

sahiptiler. Müttefiklerimiz ise 150 milyon nüfus ve o derecede para ve imkâna sahiptiler. İşte bu iki taraftan zayıf olana yardıma koştuk. Fakat yardımına koştuğumuz milletlerin nankörlükleri de gazetelerde bile yer almıştır.

Bize bizden olur her ne olursa

Bunu bilmek ve ona göre hareket etmek gerekir. Asıl üzücü olan nokta ise Müslümanların hala birbirlerine düşman gözüyle bakmalarıdır. Bu ne kötü bir durumdur.

Ahlakı bozuk olan bir Müslümanın bile, herhalde bir yabancıdan daha az zararlı olduğunu bilmeli ve son zamanlarda görülmeye başlayan yüzeysel düşünceleri zihinlerimizden silmeli, birbirimize güvenip dört elle sarılmalıyız. Aksi halde felaket kaçınılmazdır. "Çok çalışmalıyız!" kelimesini tembel olanlar bile dillerinden düşürmemektedirler. Elbette çok çalışmalıyız. Fakat nasıl? Hamallar da sabahtan akşama kadar durmadan çalışırlar. Bunlara asla tembel diyemeyiz. Acaba bu şekilde çalışmak bizi kurtarır mı? Dinimiz bize çalışmakla ilgili birçok ilke öğretiyor. Ahlak ve davranışlarımız hakkında birçok emir veriyor, tavsiyelerde bulunuyor. İzleyeceğimiz siyaseti gösteriyor. İşte bunları öğrenmeli, bilmeli ve ona uygun olarak hareket etmek gerekir. Can, mal ve ırz güvenliği olan yerde insanlar refaha ulaşırlar. Halkın refahının sağlandığı ülkelerde din, adalet, hürriyet, medeniyet vardır ve kalkınma gerçekleşir. Refah ve saadet olmayan yerde, saydıklarımın hiç biri yoktur ve sırasıyla sefahat, zulüm ve yolsuzluk başgösterir; sefalet, zaruret yol alır netice olarak ise o ülke yıkılış ve yokoluşa sürüklenir. Çünkü bütün dinlerin, insanoğlunun aldığı bütün önlemlerin ve devletlerin varoluş amaçlarıı toplumları daha yüksek bir hayat standardına taşımaktır. Ama denilecek ki; "dünyada hakikat yoktur ve olamaz, bütün varlıklar yaratılıştan beri mevcuttur, yenilik ve gelişme yoktur". Tekrar diyorum ki refah ve saadet varsa din, devlet, hakikat ve her şey vardır. Yoksa her şey yoktur. Toplumun refah seviyesini yükseltmek, ekonomiyi güçlendirmek, toplumu kusurlarından arındırmak gereklidir ki toplumsal ahlak düzelsin, barınacak mekân, refah, bolluk, geçim kolaylığı, devamlı güvenilir bir ortam ve gelecekten emin olabilmek mümkün olsun.

İslam dini geniştir ve bir fıtrat dinidir. *"Her çocuk İslam fıtratı üzerine doğar. Sonra onu ana babası Yahudileştirir veya Hristiyanlaştırır veya Mecusileştirir. " (Buharî, Cenaiz, 80)* hadisi buna delalet eder. "Bir kimse zamanı gelmeden bir şeyi isterse, ondan mahrum kalır." Sözü de doğrudur. İnşallah durumumuzun düzelme vakti gelmiştir ve işler yoluna girer.

Biz dinimize dört elle sarılalım, güzel ahlak sahibi olalım da bakınız işlerimiz nasıl ve ne kadar kısa bir zamanda düzelir. Sonuç olarak derim ki, tam anlamıyla Müslüman olursak Cenab-ı Hak, hiç hatır ve hayale gelmeyen, ne Alman parası ve ne de İngiliz dubarasıyla gerçekleşeceğine inanmadığım, Rusya devrimi gibi devrimleri ardı ardına büyük devletlerin de başına gelmesini sağlayarak bizi kurtarır.

İnançsızlık, dinsizlik hiçbir amaca ulaşmayı sağlamaz.

Şimdi hayal ettiğim "İslam'ı Yayma Cemiyeti"nin nasıl teşkilatlanacağından bahsedelim.

Bir reis ile yirmi dört üyeden oluşan bir İslam Kurulu Merkezi.
İslam Dairesi
Mevcut olan diğer dinler dairesi (Çeşitli Şubeleri Olacaktır)
Coğrafya Dairesi, haritacılar, fotoğrafçılar ve ressamlar
Tarih Dairesi
Eski İslam Eserleri Dairesi (İslam Müzesi)
Müslüman Milletler Dairesi (Etnografi)
Kitap ve İslam Eserleri Dairesi (İslam Kütüphanesi)
Propaganda Dairesi
Muhasebe Dairesi ve Evrak Kalemi
İslamı Yayma Görevlilerini Eğitim Okulu

İslam Dinini Yayıcılar Okulu ile dini yaymak ile görevli olanlar Propaganda Dairesi'ne bağlı olmalıdır. Din yayıcılarının bütün raporları o daireye gelerek incelenmeli ve sonra İslam Dairesi'ne verilmelidir. Orası da, inceledikten sonra düşüncesini bildirmeli ve kararını vermelidir. Cemiyetin genel reisi Propaganda Dairesi'nin de fahrî reisi olmalıdır.

Cemiyetin on iki üyesi, İslam âleminde en gözü açık, âlim, zeki ve iş bilenlerden seçilmelidir. Diğer on ikisi, Osmanlı âlimlerinden ve düşünürlerinden olmalıdır. Bu kurul, mümkünse tüm ümmetin oy birliği ile seçilmelidir ki dedikodu ve söylentiye mahal kalmasın. Müslümanların önemli bir kesiminden gelmiş, iyi tanınmış, saygın ve kendisine itibar edilen adamlar doğal olarak birçok şeyi gerçekleştirebilirler. Çünkü bu kuruldakiler bütün Müslümanların en sevdiği, iftihar ettiği ve en güvendiği kişilerden olacaktır. Bütün Müslümanlar, bütün Müslüman elçiler, konsoloslar, valiler, mutasarrıflar, kaymakamlar ve hatta bütün memurlar bu cemiyetin fahrî üyesi olmalı ve çalışmalıdırlar. İnsanlar fanidir, bâki ancak

Allah'tır. Onun "Hak" ismine nisbetle sevdiği hakikat uygundur. Biz insanlar bugün varız, yarın yokuz, faniyiz. Dünyada en büyük rütbe en şerefli derece iyi bir nam bırakmaktır. Kutsal olan o nam ise Müslümanlar arasından İslamiyet'e hizmet edenlere layıktır.

İslam Dinini Yayma Okulu'nun Programı:

Bu okula girecek öğrenci, Rüşdiye Mektebi (Orta Okul)'nden pekiyi dereceli diploma almış, soyunun nereye dayandığı, kimlerden olduğu bilinmeli ve uygun bulunmalıdır.

Okulda okunacak dersler:

—Detaylı Genel Coğrafya ve İslam Âlemi Coğrafyası
—Teorik ve uygulamalı olarak Devlet ve Siyaset
—Uygulamalı Kimya
—Kozmoğrafya ve Astronomi
—Madencilik ve Jeoloji
—Botanik
—Zooloji
—Beden Eğitimi
—Anahatları ile Tıp
—Peygamberimizin Sünnetleri
—Soy Bilimi
—Müslüman Milletlerin Etnoğrafyası
—Tarih
—Din Bilimleri ve Dinler Tarihi
—Dinler Felsefesi
—Kelam
—Fıkıh
—Tefsir
—Hadis
—İslam felsefesi
—Dil Dersi (Din Yayıcısının gideceği bölgeye göre)
—İnşaat ve Mimarî
—Eski Eserler İlmi
—Eski İslam Eserlerini Araştırma
—Topoğrafya
—Fotoğrafya ve Resim
—Anahatları ile Kara ve Denizde Askerî Teşkilatlanma
—Devlet Yönetimi ve İdarî Teşkilatlanma

—Siyasal Bilimler ve İslamın Amaçları
—Çocuk Terbiyesi
—Toplumsal Görevler
—Ailevî Görevler
—İslam Beldeleri'nin İklimsel Durumları.

Okulun öğretmenleri, en âlim ve aydın fikirli insanlardan olmalıdır. Yalnız bu öğretmen kadrolarının atanmasında kesinlikle adam kayırma söz konusu olmamalıdır.

Öğretmenler, öğrencinin anlayacağı bir üslûp takınarak; tantanalı, tumturaklı kelimeler kullanmadan, dersi masal söyler gibi tekrar etmeli ve bu ders konularını öğrencinin mantığına ve ruhuna hitab etmelidirler. Hatta dersler karşılıklı konuşma ve tartışma tarzında ve uygulamalı bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Bunun için okulun kütüphanesi, müzesi, birçok kabartma vesaire şekilde haritaları, şekilleri, resimleri, numuneleri bulunmalıdır.

Amerikan Misyon Heyeti'nin Anadolu'daki Misyon Daireleri dağılımını gösteren bir haritasıyla Merzifon Mektebi'nin ve bazı kısımlarının resimleri ve talim heyetinin fotoğrafları eserimizde mevcuttur.

İstanbul'daki Robert Koleji gözümüzün önünde duruyor; bu gibi okullara rakip bir okulumuzu gösterebilir miyiz?

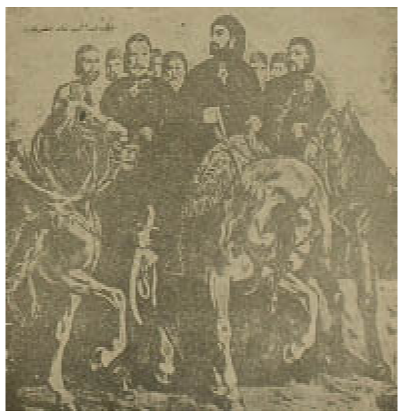
Bugün her ferd, elinden geldiği ve aklı erdiği kadar devlete yardım etmekle yükümlüdür. Devlet, üstlendiği gayet zor ve hassas derecede önemli görevleri arasında her işin detayıyla uğraşamaz. Maksadım, bulunduğumuz bu buhranlı ve nazik dönemde devletin önde gelenlerinin öngörü ve dikkatlerine pek büyük bir gerçeği, gayet önemli bir meseleyi arz etmek ve durumun sebeplerini dikkate almalarını kendilerinden temenni etmektir. Gerçeği bütün çıplaklığıyla gösterdiğimi ve açık bir dille söylediğimi belki içinde bulunduğumuz dönem adına uygun ve gerçekçi bulmayanlar olmayabilir. Ben hamdolsun Müslümanım ve Müslüman bir devletin ferdi olmakla iftihar ediyorum ve bununla beraber Müslümanca düşünürüm. Başka türlü fikirler zihnimde yer bulamaz. Hatalarım varsa iyi niyetime yorulmalıdır. "Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir". Maksadım, devletime ve milletime gücüm yettiği kadar hizmet etmek ve gelecek kuşaklar için yapılması gayet zarurî olan bir işi şimdiden devletin önde gelen sorumlularının ilerigörüşlülüklerine arz etmektir. Bu kitapçık çok önemli bir gerçekten bahsediyor. O gerçeği, duruma, zamana, bölgeye ve siyasete göre aynen veya daha uygun bir biçimde uygulamak

devletimizin yönetiminde bulunan şahıslar aittir. Cenab-ı Hak onları her türlü işte ve bu meselede ilahî yardımı ve doğru yolu ile şereflendirsin. Âmin.

Fotoğraflar

Sultan II. Mahmud Han Hazretleri

Sultan Abdülmecid Han Hazretleri

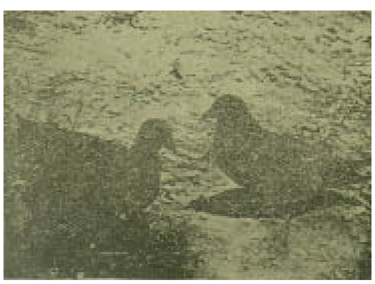
Hz. Süleyman ve Seba Melikesi Belkıs'ın görüşmesi

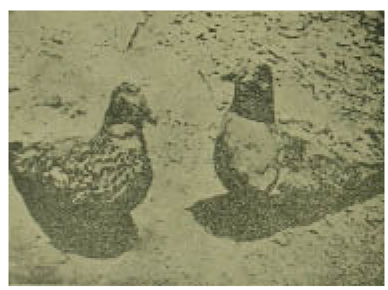

Şeyh Nasır Paşa

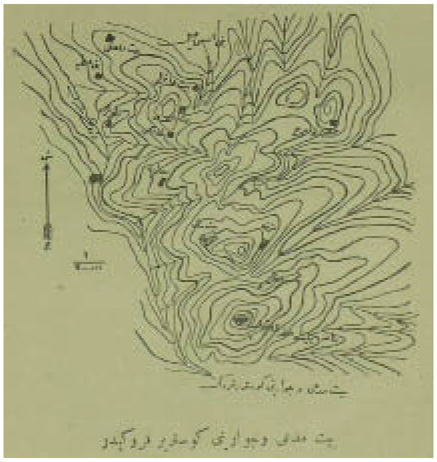

Şeyh Kanes ve Vasıl'deki evi

Abdullah Mansur'un kuşları

Beyt-i Müddei civarını gösteren kroki.

Mr. Waymanburry veyahut misyoner Abdullah Mansur

Abdullah Mansur'un hizmetçisi Muhammed Ali

Fethiye Kalyonu *Mr. W. Yahut Misyoner Hacı Efendi*

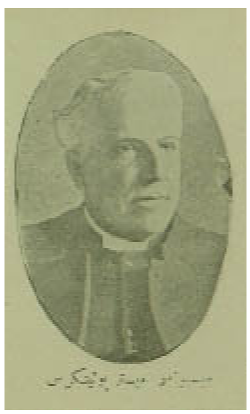
Sosyolog Charles Bush *Henry Kimbert*

Abdullah Mansur Lehc Sultanlığı arazasinde avlanırken.

Abdullah Mansur yahut Wyman Bury’nin kabileler arkasındaki yaşadığı zamanki kıyafeti. İşte İngilizler böyle çalışıyor.

Misyoner Mr. Botingres Misyoner Mr. Herbert

Abdullah Mansur'un (Wyman Bury) Sadık Muhibbi Ali Muhsin Askerî ve hizmetçisi Muhammed Ali.

Bir Yezidî (Mahmut Ağa)

"Mazdaizm" mezhebinin kurucusu "Zerdüşt". Bu resim, Hadide'de ticaretle meşgul misyoner "Kovacı Dinşavi" tarafından hediye edilmiştir. Her Mecusi'nin evinde bu resimden bir tane bulunur.

Fas'ta karışıklıklar meydana getiren ve Mevlay Abdülaziz'i idam ettirerek Mevlay Hafız'ı başa getiren ve onu da daha sonra Avrupa'ya kaçmaya mecbur eden İngiliz "Bulton" da misyonerden başka bir şey olmasa

gerektir. Sıbya'da isyan bayrağı çeken Seyyid İdris'in de maiyetinde danışman sıfatıyla bir İngiliz misyoneri bulunmaktadır. Kim bilir, Irak'ta, Mekke ve bölgesinde kaç tane misyoner fitne sokmaya çalışmaktadır!

Yemen'de Nehm Kabilesi Şeyhi Ali Raci ile evladı

Yemen'de Sana ile Arheb arasında bulunan Benülharis nahiyesi Şeyhlerin şeyhi Mukbil Dağışî ve Akali

Yemen Tihame'de Hucûr Şeyhlerin şeyhi İdrisî'nin adamlarından Yahya Ali Sevab ve mahiyeti

Seyyid Ahmed El-Kabsî Hazretleri

Merzifon Koleji Doktoru ve Muayenehanesi

Merzifon Kolejinde Dershane

Afrika'da bir misyonerin ahaliye Hristiyanlık telkininde bulunması. İngiliz misyonerleri Afrika'da çok çalışıyorlar ve ahaliyi İncil'deki sözlerle Protestan yapmak istiyorlar: "Sizin peygamberiniz Muhammed, bin üç yüz küsür sene evvel vefat etti. Bizim peygamberimiz İsa, sağdır ve Allah'ın oğlu olduğu için onun yanındadır. İstediğini Allah'a yaptırıyor, bu yüzden başarı daima Hristiyanlarladır. Geliniz Hristiyan olunuz, Allah'ın dünyada ve ahirette lütfuna mazhar olunuz". Bu teşviklerle dinsizleri Protestan yapıyorlar, fakat Allah'a hamdolsun ki Müslümanların çoğunu dinlerinden döndüremiyorlar.

Mezra'da Misyon Koleji

Ekspelurator denilen kaşiflerin Orta Afrika'da Sultan Bahit ile görüşmeleri

Merzifon Koleji'nde Hastahane

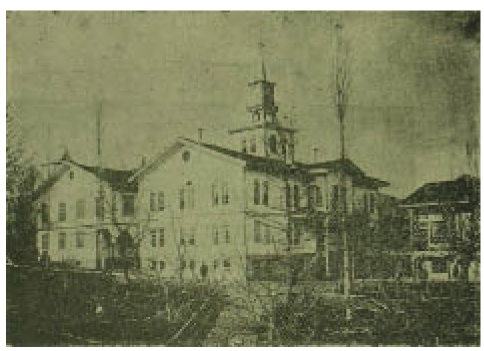
Hindistan'ı idare eden İngiliz misyoner heyeti

Merzifon Koleji öğretim elemanları.

Doğu vilayetlerimizden Bârkîri Köyü

Merzifon'da Amerikan Misyoner Koleji

TÜRKİYE HARİTASI

[1] Barış Kerimoğlu, *Zehirli Sarmaşık Misyonerler: Küresel Tapınağın Postmodern Rahipleri*, Ankara 2001, s. 17.

[2] Adnan Mahiroğulları, “Sivas’ta Beş Amerikalı Misyoner”, *Tarih ve Düşünce*, sayı: 16 (Şubat 2001), s. 35.

[3] B. Kerimoğlu, s. 22-23.

[4] Işın Demirkent, “Haçlı Seferlerinin Mahiyeti ve Başlaması”, *Haçlı Seferleri ve XI. Asırdan Günümüze Haçlı Ruhu Semineri, Bildiriler (26-27 Mayıs 1997)*, İstanbul 1998, s. 5.

[5] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, terc.: Fikret Işıltan, 2. Baskı, Ankara 1992, s. 397-398.

[6] I. Demirkent, s. 12.

[7] A. Mahiroğulları, s. 35.

[8] İhsan Süreyya Sırma, *Osmanlı Devleti’nin Yıkılışında Yemen İsyanları*, İstanbul 1996, s. 86.

[9] Bayram Küçükoğlu, *Türk Dünyasında Misyoner faaliyetleri*, İstanbul 2003, s. 66. Osmanlı Devleti’nin klasik döneminde Cizvit misyonerlerinin faaliyetlerinin devlet yetkililerinin de dikkatini çektiği, idarenin bu faaliyetleri engellemek için bazı tedbirler aldığı anlaşılmaktadır. Cizvitlerin, 1622 yılında Papa’nın desteğiyle Osmanlı topraklarında Vatikan hesabına çalışmaya başladıkları anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, çeşitli şartlar altında kendi içlerine giren bu misyonerlerin faaliyetlerinden rahatsızlık duymuş, Ermeni, Rum ve diğer Hıristiyan cemaatler arasına Katoliklerin girmesini, dinî, sosyal, siyasî faaliyetler göstermelerini engellemek için kadılara talimatlar vermiştir (Mustafa Erdem, “Türkiye’de Azınlıklara Yönelik Misyoner Faaliyetler”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul 2004, s. 273.

[10] Numan Malkoç, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’deki Protestan Misyonerliği”, *Türkiye’de Misyonerlik Faaliyetleri*, İstanbul 2004, s. 164.

[11] Mustafa Sibâî, *Oryantalim ve Oryantalistler,* terc.: Mücteba Uğur, İstanbul 1993, s. 12.

[12] B. Kerimoğlu, s. 39.

[13] Arslan Topçubaşı, *Batı ve Şark Meselesi,* Ankara 2000, s. 186-187.

[14] B. Kerimoğlu, s. 40.

[15] M. Erdem, s. 271-272.

[16] Önder Kaya, *Tanzimat'tan Lozan'a Azınlıklar,* İstanbul 2004, s. 67-69.

[17] B. Kerimoğlu, s. 41. B. Küçükoğlu'na göre, misyoner okulları, Batılı devletlerin emellerini gerçekleştirme yolunda kullandıkları en güçlü silah olmuş ve Osmanlı Devleti'ni yıkma yolunda en verimli şekilde kullanılmıştır. Bu devletler köylere kadar yayılan okullarıyla bu bölgelerde nüfuz sahibi olmuşlardı. Bu okullarda gerçekleştirilen Müslüman-Türk düşmanlığı fikrinin benimsetilmesiyle yıllarca bir arada yaşamış, kültürel yönden bir çok değer geliştirmiş ve hatta akraba Türk toplulukları bile birbirine düşman yapılmış, ülke bağımsızlık mücadelelerinin verildiği kamplar diyarına dönüştürülmüştü (B. Küçükoğlu, s. 87).

[18] B. Küçükoğlu, s. 89; Ahmet Gürkan, *İslâm Kültürünün Garbı Medenileştirmesi,* Ankara ts, s. 337-338.

[19] A. Gürkan, s. 337-339.

[20] M. Erdem, s. 281.

[21] N. Malkoç, s. 172.

[22] M. Erdem, s. 289.

[23] B. Küçükoğlu, s. 94.

[24]· Kur'an'ın benzerinin insanlar tarafından oluşturulabileceğini iddia edip Allah'ın insanları bundan alıkoyduğunu savunan düşünce.

[25]* Samsame: Hz. Ali’nin kılıcı Zülfekar’dan sonra gelen Amr bin As’ın meşhur kılıcıdır. Beyitte sadece kılıç anlamında kullanılmaktadır.

[26]* Doğu Avrupa kökenli Yahudilere verilen isim olan Eşkinazi, “aşkenaz” sözcüğünden türemiş ve günümüzde kimi Museviler tarafından soyadı olarak kullanılmaktadır.